

Austrian
Development Cooperation

IMPROVING FOREST LAW ENFORCEMENT AND GOVERNANCE
IN THE EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY
EAST COUNTRIES AND RUSSIA

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ Й УПРАВЛІННЯ
В ЛІСОВОМУ СЕКТОРІ СХІДНИХ КРАЇН ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СУСІДСТВА ТА РОСІЇ

**Законодавчо-нормативне забезпечення
охорони природи в лісовому секторі України**

Аналітичний звіт

Київ – 2012

Автори звіту (в алфавітному порядку):

Артов Андрій Михайлович, голова Центру екологічного здоров'я, заст. голови Кримської республіканської асоціації "Екологія та світ"

Бондарук Георгій Володимирович, к.б.н., с.н.с., п.н.с. лабораторії моніторингу та сертифікації лісів Українського НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ДАЛР і НАН України

Кагало Олександр Олександрович, к.б.н., с.н.с., завідувач відділу охорони природних екосистем Інституту екології Карпат НАН України

Проценко Леонід Данилович, к.т.н., директор Благодійної організації Інтерекоцентр

Укладач:
Бондарук Г.В.

ЗМІСТ

Передмова.....	6
1. Передумови доцільності адаптації природоохоронного законодавства України до законодавства Євросоюзу	8
2. Збереження біорізноманіття як складова частина природоохоронного законодавства .	12
2.1. Вимоги Конвенції з охорони біологічного різноманіття, як основа для збереження біорізноманіття лісів в Україні.....	12
2.2. Зобов'язання України, що походять з рішень Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі і стосуються збереження біорізноманіття.....	13
2.2.1. Критерії та індикатори сталого ведення лісового господарства	13
2.2.2. Виконання Україною вимог критерію 4 (Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах).....	15
2.3. Аналіз нормативно-законодавчого забезпечення виконання вимог загальноєвропейських практичних рекомендацій із сталого ведення лісового господарства (додаток 2 до резолюції L2) щодо збереження біорізноманіття.....	17
2.3.1. Рекомендації щодо планування ведення лісового господарства.....	17
2.3.2. Рекомендації щодо практики ведення лісового господарства.....	18
2.3.3. Виконання рекомендації 4.2.h (до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах»).....	18
3. Діючі в Україні законодавчо-нормативні документи, що регламентують збереження біорізноманіття на землях лісового фонду.....	21
3.1. Лісовий кодекс України.....	23
3.2. Нормативно-законодавче забезпечення збереження біорізноманіття при плануванні лісгосподарської діяльності.....	25
3.3. Нормативно-законодавче забезпечення збереження біорізноманіття при веденні лісового господарства.....	28
4. Досвід, практика і проблеми формування екологічної мережі на землях лісового фонду.....	30
4.1. Законодавча база для створення екомережі в Україні.....	30
4.2. Екомережа та структурні елементи екологічної мережі.....	31
4.3. Стан створення екомережі в Україні.....	31
4.4. Стан і аналіз площі мережі об'єктів ПЗФ, як потенційних ключових територій екомережі в лісах та на лісовкритих площах	33
4.5. Роль і значення лісів для збереження біорізноманіття в Україні.....	33
4.6. Проблемні питання щодо створення екомережі в Україні.....	34
4.7. Аналіз прогалін (gaps analysis) та законодавчі пропозиції щодо підсилення природоохоронної ролі екомережі.....	35
4.7.1. Існуючі природоохоронні обмеження в екомережі України.....	35
4.7.2. Надання особливого правового статусу структурним елементам екомережі.....	36
4.7.3. Менеджмент екомережі.....	40
4.8. Аналіз практичного досвіду та проблем створення екомережі на землях лісгосподарського призначення.....	42
4.9. Законодавчі проблеми щодо створення і менеджменту екомережами на землях лісгосподарського призначення.....	43
4.10. Збереження біорізноманіття в лісах на територіях та об'єктах ПЗФ.....	45
4.11. Збереження біорізноманіття в лісах в межах і поза межами територій та об'єктів ПЗФ.....	45
5. Концептуальний аналіз доцільних змін і поправок до чинних Законів України та інших нормативно-правових документів у галузі охорони біорізноманіття.....	48
5.1 Закон України «Про Червону книгу України».....	49
5.2 Закон України «Про природно-заповідний фонд України».....	51

5.3. Про доцільність прийняття Закону України «Про охорону типів природних оселищ (природних середовищ існування) як основу збереження природної флори й фауни»...	53
5.4. Закони України «Про екологічну мережу України» та «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки»...	54
5.5. «Положення про Зелену книгу України».....	55
5.6. Закони України «Про рослинний світ» та «Про тваринний світ».....	56
6. Екосистемні послуги: оцінка можливостей використання у лісовому секторі для охорони природи.....	57
6.1. Концепція екосистемних послуг (ЕП) та механізм «платежів за екосистемні послуги» (ПЕП)	57
6.2. Практичне застосування механізму ПЕП: приклади	58
6.2.1. Плата за депонування вуглецю.....	58
6.2.2. Плата за чисту воду.....	59
6.2.3. Плата за збережені ліси.....	59
6.2.4. Плата за збереження біорізноманіття.....	60
6.3. Можливості застосування механізмів ПЕП в Україні	60
6.4. Законодавство та використання механізмів ПЕП в лісовому секторі	61
ВИСНОВКИ.....	64
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	68
Додаток 1.А.....	69
Додаток 2.А.....	78
Додаток 2.Б.....	83
Додаток 2.В.....	89
Додаток 2.Г.....	92
Додаток 2.Д.....	97
Додаток 3.А.....	111
Додаток 3.Б.....	125
Додаток 3.В.....	126
Додаток 3.Г.....	128
Додаток 3.Д.....	130
Додаток 4.А.....	132
Додаток 4.Б.....	134
Додаток 4.Г.....	144
Додаток 4.Д.....	147
Додаток 5А.....	158
Додаток 5Б.....	161
Додаток 6А.....	166

Передмова

Цей звіт підготовлено у результаті виконання компоненту «Аналіз природоохоронного законодавства в лісовому секторі України та розробка пропозицій з його вдосконалення» Програми ENPI FLEG в Україні. Основною метою компоненту був аналіз лісового законодавства України та практики управління лісовим сектором відносно збереження біорізноманіття та природних екосистем та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства, нормативних актів та їх практичного застосування.

Оскільки ряд термінів та понять пов'язаних з збереженням біорізноманіття відсутні в законодавчих актах України і знаходяться лише у міжнародних документах, на початку звіту наведено основні терміни, визначення та поняття із згадуванням джерел.

Вважається, що через відсутність адекватної нормативно-правової бази, механізмів реалізації і контролю за збереженням біорізноманіття, цінне біорізноманіття (види рослин, тварин та грибів з ЧКУ, рослинних угруповань з Зеленої книги України, міжнародних конвенцій) не забезпечене належною охороною на всіх землях лісогосподарського призначення.

Крім того, можна констатувати практичну відсутність нормативно-правових механізмів реалізації статті 9 Конституції України з виконання міжнародних зобов'язань України, що впливають з ратифікованих Конвенцій, як складової національного законодавства.

Природоохоронна справа покликана забезпечувати збереження біорізноманіття в цілому, включаючи лісове біорізноманіття. У звіті наведено опис нових концептуальних засад природоохоронної справи та сучасних форм територіальної охорони природи, що сформовані та використовуються в Європі. Далі проаналізовано стан природоохоронної справи та законодавства України у тому сенсі наскільки вони відповідають сучасним концептуальним засадам та законодавчим актам ЄС. Надані рекомендації щодо вдосконалення природоохоронного законодавства та окремих законів, а також їх адаптації до законодавства ЄС.

Збереження лісового біорізноманіття є дуже розвинутим поняттям, яке відображено у багатьох міжнародних документах. Тому у звіті аналізуються міжнародні вимоги та рекомендації відносно збереження біорізноманіття в цілому та лісового біорізноманіття включаючи вимоги міжнародних конвенцій ратифікованих Україною, резолюцій Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі та критерії та індикатори сталого ведення лісового господарства, загальноєвропейські практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства. Вимоги міжнародних конвенцій аналізуються з точки зору їх відображення у законодавстві України. Рішення сторін Конвенції з охорони біологічного різноманіття і рекомендації із сталого ведення лісового господарства аналізуються відносно їх відображення в Лісовому кодексі України, в нормативних актах лісової галузі та на рівні практичного застосування.

Далі подається аналіз законодавчо-нормативної бази ведення лісового господарства відносно гарантування забезпечення збереження біорізноманіття. Надаються рекомендації з удосконалення законодавчо-нормативної бази та її окремих документів.

Екомережа є однією з основних сучасних форм територіальної охорони природи, яка поєднує території з різними рівнями біорізноманіття та охорони. У звіті аналізуються практика та проблеми формування екологічної мережі на землях лісового фонду в Україні та надаються рекомендації із вдосконалення законодавчо-нормативної бази.

Концепція «особливо цінних для збереження лісів» (High Conservation Value Forests (HCVF)) широко використовується на міжнародному рівні та при сертифікації лісів. У звіті надаються пропозиції щодо інтеграції цієї концепції, як інструмента збереження біорізноманіття, в нормативний документ лісового сектору – «Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», затверджений Постановою КМУ № 733 від 16 травня 2007 р.

«Екосистемні послуги» є одною з сучасних міжнародних еколого-економічних концепцій, впровадження якої в практику охорони природи дозволяє залучати додаткові кошти для підтримання екосистем не підвищуючи при цьому рівень їх «фізичної» експлуатації. У звіті наведено аналіз можливостей використання концепції у лісовому секторі України в рамках сучасної законодавчо-нормативної бази.

Даний звіт не охоплює законодавчо-нормативну базу мисливського господарства, практику лісової сертифікації (яка є добровільною), особливо цінні для збереження лісі 5-ої та 6-ої категорій.

1. Передумови доцільності адаптації природоохоронного законодавства України до законодавства Євросоюзу

Усвідомлення науковою та політичною громадськістю Європи необхідності розробки й реалізації нових підходів до збереження природного середовища, біотичної та ландшафтної різноманітності¹ як взаємопов'язаних неодмінних складових середовища існування людини й запоруки подальшого розвитку суспільства, зумовило формування низки нових підходів до вирішення організаційних завдань охорони природи й осмислення їх наукового підґрунтя під новим кутом зору.

Цей процес зумовив формування принципово нових концептуальних засад охорони біотичного й ландшафтного різноманіття, що знайшло відображення в законодавстві європейський країн і було узагальнено в законодавчих актах Європейського союзу й світової спільноти загалом. Посеред них є низка нових підходів до функціональної й територіальної охорони природи, зокрема:

1. Природоохоронна концепція збереження біотичного й ландшафтного різноманіття як взаємозумовлених і взаємопов'язаних складових різноманіття природи.

2. Реалізація популяційного підходу до аналізу охоронного статусу природних видів тваринного й рослинного світу з метою оцінки загроз їх існуванню.

3. Впровадження науково обґрунтованого й виваженого моніторингу й менеджменту біорізноманіття на природоохоронних територіях і на територіях, тою чи іншою мірою залучених до господарського використання, як дієвого механізму його збереження.

4. Урахування та поєднання у природоохоронній практиці двох діаметрально протилежних аспектів: природоохоронного та соціального.

5. Визначення, що перспективи збереження видового й ценотичного різноманіття біоти тісно пов'язані зі збереженням певних типів природних або напівприродних оселищ (habitats).

Як наслідок, сформувалися й набули законодавчого закріплення, поряд з традиційною системою створення природоохоронних територій та об'єктів, нові форми територіальної охорони природи, зокрема:

1. Концепція екомережі, як системи природних, напівприродних і, навіть, антропогенно трансформованих і техногенних, територій, які забезпечують поєднання залишків природних екосистем, які збереглися на відносно мало порушених територіях в єдину функціональну систему за допомогою сполучних територій – екокоридорів.

2. Реалізація заходів щодо формування системи природних і напівприродних територій, природні комплекси яких відіграють ключове значення для виживання найважливіших складових біорізноманіття Європи на видовому та екосистемному рівнях – Natura-2000 та Emerald Network (Смарагдова мережа).

3. Закріплення на законодавчому рівні комплексного підходу до збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, що знайшло вираження в оселищній (habitat's, biotop's) концепції територіальної охорони.

4. Розробка й запровадження на законодавчому рівні системи моніторингу біорізноманіття та принципів і методів менеджменту природоохоронних територій різного рангу з метою оптимізації його збереження в умовах неухильного наростання антропогенного впливу на довкілля.

5. Урахування потреб охорони природних територій, природної флори й фауни в політиці планування забудови й розвитку територій, а також в менеджмент-планах землекористування на тривалу перспективу.

6. Визнання й законодавче закріплення поєднання збереження та відновлення (якщо це сприятиме збереженню) природних оселищ видів до “сприятливого природоохоронного статусу” (Директива ЄС 92/43/ЄЕС), тобто активних заходів

¹ Означення використаних у звіті термінів наведені в додатку 1.А.

збереження біорізноманіття та екологічного менеджменту природоохоронних територій; використання законодавчих механізмів збереження видів ex-situ, у тому числі за межами ЄС, шляхом регулювання зовнішньої торгівлі.

7. Активний аналіз можливості легалізації на юридично-правовому рівні концепції “екосистемних послуг”, як певних функцій екосистем, які є джерелом певної користі для людини й активно нею експлуатуються.

Натомість, Україна, успадкувавши, через зрозумілі історичні причини, багато традицій щодо природоохоронної справи з відповідної традиції колишнього СРСР, істотно відстала в розвитковій процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенної трансформованості.

В умовах незалежної України на традиційні заповідні території (об’єкти природно-заповідного фонду) почали впливати раніше відсутні фактори – значне зменшення бюджетного фінансування заповідної справи, перехід територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення та влади до заповідних територій як “інструменту” та “джерела” одержання прибутку, неадекватними вимогами з боку влади до заповідних установ заробляти кошти в планових обсягах без урахування регіональної й природоохоронної специфіки, дуже слабким поширенням ідеї оцінки заповідних територій як національного надбання.

Об’єктивним є те, що Україна, за характером і ступенем трансформації природного середовища, є ближчою до країн Європи, ніж до Росії та інших країн Північно-Східної Євразії. Тому, певний подальший вплив стереотипів природоохоронного мислення, які сформувалися в умовах величезних просторів Сибіру й Центральної Азії, які й досі лишаються практично незаселеними й антропогенно непорушеними, призводить до формування недостатньо адекватних концепцій, принципів і підходів, що має відображення в наявній природоохоронній законодавчій базі.

Серед специфічних рис України, які необхідно враховувати під час законодавчого нормування, подальшого планування й розвитку природоохоронної справи в державі, необхідно підкреслити такі:

- велику розораність території, наявність великих площ, які нині вийшли з-під сільськогосподарського та іншого використання й ніяк не використовуються (перелogi, території, які в минулому належали військовим структурам, кар’єри тощо); це створює необхідність і можливість наукового обґрунтування та подальшого практичного відновлення природних екосистем з їх наступним моніторингом та екологічним менеджментом;
- регіональну природничу, соціально-економічну та демографічну мозаїчність країни (густозаселені та менш заселені регіони, більш або менш трансформовані, приналежність економічно депресивних регіонів до найцінніших у природоохоронному контексті та їх чергування з регіонами, економічному розвитку яких цілеспрямовано сприяли в минулому, а також регіонами, які перебувають у стані економічної дегресії через зміни економічної й політичної ситуації, зокрема, перш за все, гірські території тощо), яка зумовлює необхідність диференційованого підходу до територіальної охорони біорізноманіття в різних її частинах;
- території формально суворої охорони часто оточені територіями з господарською діяльністю, що, з одного боку, потребує створення охоронних зон для пом’якшення впливу з боку суміжних територій, а з другого, зумовлює проблематичність реалізації класичної концепції природного заповідника як території з режимом абсолютної заповідності.

Низка концептуальних, організаційних, понятійних і термінологічних невідповідностей пронизує увесь комплекс законодавчих актів України, які так чи інакше

дотичні до правового забезпечення збереження біорізноманіття. Перш за все це стосується базових з точки зору правового забезпечення охорони біорізноманіття Законів України: “Про Червону книгу України”, “Про природно-заповідний фонд України”, “Про екологічну мережу України”, “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, а також пов’язаних з ними Законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, Лісового, Водного й Земельного кодексів України та ін.

Чинне законодавство України передбачає пріоритет міжнародних законодавчих актів, ратифікованих Україною, і передбачає їх імплементацію як складової законодавства України. У відповідності до статті 9 Конституції України: “Чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України”. Відповідно, більшість проблем, визначених вище, може бути розв’язана шляхом послідовного застосування відповідних положень міжнародного права та визначених ними концептуальних положень. Однак, загальновідомим є факт, що більшість законів України не “працюють безпосередньо” – для їх практичної імплементації потрібна низка підзаконних актів. Тому, на сьогодні, пріоритет міжнародного права перед законодавством України, визначений законодавством на рівні Конституції України, лишається здебільшого декларативним.

Фактично, на практиці, це призводить до того, що в правовому полі України (в аспекті його практичного застосування) немає чітко узгоджених визначень біотичного й ландшафтного різноманіття, практично відсутнє узгодження в системі природоохоронного законодавства принципів ведення моніторингу біорізноманіття й менеджменту природоохоронних територій, досі існує протиставлення категорій територій та об’єктів природно-заповідного фонду (визначених Законом України “Про природно-заповідний фонд України”) та інших типів природоохоронних територій, які передбачені Водним, Земельним та Лісовим Кодексами України, відсутні законодавчо закріплені принципи збереження певних типів природних комплексів (типів оселищ (habitats) – ділянок земної поверхні (у т.ч., акваторій) яким характерний певний набір умов, що забезпечують виживання комплексу видів та угруповань) тощо. Причиною є те, що відсутні відповідні підзаконні акти, які б вводили в практику використання в Україні відповідні положення й вимоги, які визначені міжнародними угодами й конвенціями, ратифікованими Україною. У наявних законах, які стосуються розбудови екомережі України відсутні чіткі критерії вибору структурних елементів екомережі (екокоридорів, буферних зон і відновних територій) й надміру абсолютизований примат об’єктів природно-заповідного фонду як ключових територій біорізноманіття й природних ядер екомережі.

Навіть в чинній редакції Закону України “Про Червону книгу України” лишається низка особливостей, які істотно відрізняють підходи до вибору видів для включення до неї та їх категоризації від прийнятих у країнах Європи. Декларація популяційного підходу до визначення охоронного статусу видів є не більше як побажанням, оскільки цей підхід не узгоджений з прийнятою природоохоронною категоризацією видів, яка визначена цим же законом.

У практиці природоохоронного законодавства України, як один з критеріїв вибору територій, перспективних для збереження біорізноманіття, прийнято використовувати наявність рідкісних чи інших “оригінальних” типів рослинних угруповань, у відповідності з традицією ведення Зеленої книги України. Однак сама ідея Зеленої книги як переліку синтаксонів, які заслуговують на охорону (яка, до речі, не “прижилася” в жодній Європейській країні), а тим більше виділених за традиційним в Україні, домінантним принципом, жодною мірою не може забезпечити комплексного підходу до визначення природних і напівприродних природно-територіальних комплексів, які є ключовими для збереження характерних для країни комплексів видового й ценотичного різноманіття біоти.

Принципи оселищної (у чинних в Україні перекладах відповідних документів термін *habitat* був цілком неадекватно перекладений як “природні середовища існування”, що суперечить тлумаченню цього поняття у світовій екологічній практиці) концепції збереження біотичної та ландшафтної різноманітності, які впливають з Бернської конвенції, закріплені законодавством Євросоюзу й покладені в основу формування мереж Natura-2000, Emerald, визначення територій для надання їм статусу природоохоронних, а також є основою формування екомережі Європи, в Україні практично не відображені ні в одному природоохоронному законодавчому акті, незважаючи на ратифікацію Бернської конвенції.

Крім того, в Україні лишається слабо опрацьованою система моніторингу біорізноманіття та менеджменту природоохоронних територій. Наявні законодавчі акти й організаційні структури далеко не повною мірою відповідають завданням моніторингу біорізноманіття, прийнятим у країнах Європи, а поняття екологічного менеджменту на територіях спеціального (природоохоронного) призначення практично не розроблене. Наявність нормативно-правових актів про проекти організації територій установ природно-заповідного фонду (Наказ Мінприроди України № 245 від 06.07.2005 р.) не розв’язують цієї проблеми, оскільки зазначені документи практично не містять поняття “екологічний менеджмент території з метою збереження біорізноманіття”. Лише деякі природоохоронні установи, шляхом затвердження в індивідуальному порядку відповідних Положень, здійснюють необхідні заходи моніторингу й менеджменту. Що ж стосується об’єктів природно-заповідного фонду рангу заказників, пам’яток природи, заповідних урочищ тощо, які знаходяться у віданні різних землекористувачів і землевласників, взагалі практично відсутній будь-який рівень ведення моніторингу біорізноманіття й реалізації екологічного менеджменту.

Викладені вище проблеми значною мірою зумовлені або відсутністю в Українському законодавстві відповідних нормативних положень і визначень, або неузгодженістю різних законів та інших законодавчих актів і підзаконних документів щодо трактування понять і категорій, визначення ключових положень і вимог до практичного втілення тих чи інших заходів, або покладанням на відповідні органи управління одночасно господарських і природоохоронних функцій, що створює конфлікт інтересів (як, зокрема, у лісовій галузі).

Тому, актуальними є, з одного боку, уніфікація понятійного й термінологічного апарату чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, а з другого боку, впровадження низки змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття у відповідності з аналогічним чинним законодавством країн Євросоюзу. Такий процес цілком збігається з вимогами Закону України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” (2004) й сприятиме узгодженню дій щодо оптимізації збереження біорізноманіття у Європі.

2. Збереження біорізноманіття як складова частина природоохоронного законодавства

Протягом минулих двадцяти років теорія і практика збереження біорізноманіття в світі розвивалася в багатьох напрямках. Україна ратифікувала низку конвенцій та міжнародних угод, дотичних до збереження тваринного і рослинного світу, ландшафтів, екосистем та інші і після ратифікації вони стали частиною українського законодавства (Додаток 2.А.).

2.1. Вимоги Конвенції з охорони біологічного різноманіття, як основа для збереження біорізноманіття лісів в Україні.

Практично кожна конференція сторін Конвенції з охорони біологічного різноманіття (КБР) (починаючи з другої) ухвалює рішення, що стосуються збереження біорізноманіття лісів. Їх короткий зміст подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Рішення конференцій сторін КБР (CBD CoPs) стосовно збереження біорізноманіття лісів.

№	Короткий зміст
COP 2 Рішення II/9	В додатку до рішення – Заява щодо біорізноманіття і лісів від CBD до міждержавного комітету з лісів (IPF), створеного згідно рішення Комісії зі сталого розвитку. Викладені основні положення Конвенції стосовно лісів, пропонується координація дій з метою уникнення дублювання зусиль в досягненні цілей.
COP 3 Рішення III/12	Рішення про доручення виконавчому секретареві розробити проект робочої програми зі збереження біорізноманіття лісів (Work programme for forest biological diversity). Пізніше, після ухвалення програми, рішення було видалено.
COP 4 Рішення IV/7	Рішення про ухвалення робочої програми зі збереження біорізноманіття лісів (Work programme for forest biological diversity under the convention on biological diversity), яка наведена в додатку до рішення.
COP 5 Рішення V/4	Рішення про практичне виконання робочої програми зі збереження біорізноманіття лісів. Пізніше рішення було видалено.
COP 6 Рішення VI/22	Затвердження розширеної програми робіт зі збереження біорізноманіття лісів (Expanded programme of work on forest biological diversity).
COP 7 Рішення VII/1	Заходи з практичного виконання розширеної програми робіт зі збереження біорізноманіття лісів.
COP 7 Рішення VII/11	Визнано, що стале ведення лісового господарства може розглядатися як засіб застосування екосистемного підходу для лісів.
COP 8 Рішення VIII/19	Розглядалося широке коло питань з виконання розширеної програми робіт зі збереження біорізноманіття лісів, зокрема з перевірки виконання. Були висловлені пропозиції до цього процесу.
COP 9 Рішення IX/5	Широке коло питань з виконання розширеної програми робіт зі збереження біорізноманіття лісів (посилити, сприяти, покращити...)
COP 10 Рішення X/36	Рішення щодо співробітництва з міжнародними організаціями, що опікуються лісами: Форум ООН по лісам, Міжнародна організація тропічної деревини, ФАО, Спільне партнерство по лісам.

Особливий практичний інтерес серед всіх цих рішень мають:

1. COP 6 Рішення VI/22 про затвердження розширеної програми робіт зі збереження біорізноманіття лісів (Expanded programme of work on forest biological diversity) і сама програма.
2. COP 7 Рішення VII/11. Згідно цього рішення застосуванням екосистемного підходу (однією з основних концепцій CBD) для лісів є стале ведення лісового господарства.

Вимоги Конвенції з охорони біорізноманіття, що стосуються лісів, викладені в Розширеній програмі робіт з охорони біорізноманіття лісів, затвердженій в 2002 році на шостій конференції країн-учасниць Конвенції в Гаазі (Нідерланди). В додатку 2.Б детально проаналізовано як виконується ця програма в Україні.

Коротко слід зазначити, що екосистемний підхід (яким згідно рішення, прийнятого на 7-ій конференції країн-учасниць Конвенції в Куала-Лумпурі, вважається стале ведення лісового господарства) застосовується при веденні лісового господарства в усіх лісах України.

Стале ведення лісового господарства в Україні задекларовано в Лісовому кодексі України (ст. 34).

Кількісні показники ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку визначені Державною цільовою Програмою „Ліси України” на 2010–2015 роки, хоча використана система показників і заходів не є повною.

Практичні методи сталого ведення лісового господарства подані в нормативно-правових актах з ведення лісового господарства, більшість з яких вже затверджена постановами Кабміну України та ДАЛР України. Їх відповідність міжнародним вимогам розглядається в розділі 2.3 і в додатку 2.Г.

Відновлення лісів проводиться способами, що забезпечують створення високопродуктивних лісів з господарсько цінних деревних і чагарникових порід.

Зміни землекористування відбуваються в бік збільшення земель, вкритих лісовою рослинністю. За даними державного обліку лісів їх площа з 2002 по 2011 р.р. збільшилася на 83 тис. га.

Охорона ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення здійснюється шляхом створення на лісових територіях, де такі види зустрічаються, об'єктів ПЗФ відповідно до чинного законодавства.

Мережа лісових територій, що охороняються, з року в рік зростає. Площа об'єктів ПЗФ, вкритих лісовою рослинністю, дорівнює 1377,5 тис. га (14,4% всіх вкритих лісовою рослинністю земель в Україні). Питома вага земель, вкритих лісовою рослинністю, в складі ПЗФ в межах території України становить 39,8%.

2.2. Зобов'язання України, що походять з рішень Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі і стосуються збереження біорізноманіття

Протягом 6 проведених Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі було прийнято 21 резолюцію, 20 з яких було підписано Україною. Кілька таких резолюцій безпосередньо стосуються питань збереження біорізноманіття (Додаток 2.В).

2.2.1. Критерії та індикатори сталого ведення лісового господарства

Критерії та індикатори сталого ведення лісового господарства переглядалися і доповнювалися. На цей час вони мають такий вигляд:

Критерій 1. Збереження і відповідне збільшення лісових ресурсів та їхній внесок до глобального кругообігу вуглецю.

- Індикатор 1.1. Площа лісів
- Індикатор 1.2. Запас лісів
- Індикатор 1.3. Вікова структура та/або розподіл за діаметром
- Індикатор 1.4. Запас вуглецю
- Критерій 2. Збереження стійкості та життєздатності лісових екосистем.
 - Індикатор 2.1. Випадіння забруднювачів повітря.
 - Індикатор 2.2. Ґрунтові умови.
 - Індикатор 2.3. Дефоліація.
 - Індикатор 2.4. Пошкодження лісів
- Критерій 3. Збереження та сприяння продуктивним функціям лісів (деревним і недеревним).
 - Індикатор 3.1. Приріст та лісозаготівлі
 - Індикатор 3.2. Заготівля круглого лісу
 - Індикатор 3.3. Заготівля недеревної продукції
 - Індикатор 3.4. Інші ринкові послуги лісу
 - Індикатор 3.5. Плани господарювання в лісах
- Критерій 4. Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах.
 - Індикатор 4.1. Видовий склад насаджень. Розподіл площі лісів за кількістю деревних видів, які в них зустрічаються.
 - Індикатор 4.2. Лісовідновлення. Розподіл площі, де відбувається відновлення лісу, за типами лісовідновлення.
 - Індикатор 4.3. Природність. Розподіл площі лісів, віднесеними до категорій „непорушені людиною”, „напівприродні” та „плантації”.
 - Індикатор 4.4. Інтродуковані деревні види. Площа лісів з переважанням інтродукованих деревних видів.
 - Індикатор 4.5. Відмерла деревина. Запас сухостою та хмизу в лісах.
 - Індикатор 4.6. Генетичні ресурси.
 - Індикатор 4.7. Структура ландшафту. Просторова структура лісового покриву на ландшафтному рівні.
 - Індикатор 4.8. Лісові види, існування яких під загрозою.
 - Індикатор 4.9. Ліси, що охороняються.
- Критерій 5. Збереження і відповідне збільшення захисних функцій (особливо ґрунтозахисних та водоохоронних) при веденні лісового господарства.
 - Індикатор 5.1. Захисні ліси – ґрунтозахисні та водоохоронні
 - Індикатор 5.2. Захисні ліси, призначені для захисту інфраструктури та сільськогосподарських угідь
- Критерій 6. Збереження інших соціально-економічних функцій та умов.
 - Індикатор 6.1. Власність на ліси
 - Індикатор 6.2. Внесок лісового сектору до ВВП.
 - Індикатор 6.3. Чисті надходження
 - Індикатор 6.4. Витрати на підтримання екологічних функцій лісу
 - Індикатор 6.5. Робоча сила, зайнята в лісовому секторі.
 - Індикатор 6.6. Охорона праці (статистика нещасних випадків і профзахворювань)
 - Індикатор 6.7. Споживання деревини та продуктів з неї
 - Індикатор 6.8. Торгівля деревиною
 - Індикатор 6.9. Енергія, отримана з лісових ресурсів
 - Індикатор 6.10. Доступність лісів для рекреації
 - Індикатор 6.11. Культурні та духовні цінності, пов'язані із лісом.

2.2.2. Виконання Україною вимог критерію 4 (Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах)

Індикатор 4.1. Видовий склад насаджень. Розподіл площі лісів за кількістю деревних видів, які в них зустрічаються.

Біля 70% лісів Європи є мішаними, в складі яких зустрічається 2 чи більше головних порід. На решті 30 % площі лісів переважає 1 порода (це стосується, головним чином, хвойних лісів). Площа мішаних лісів зростала протягом останніх 15 років більш, ніж на 1% щорічно.

За останні 15 років площа лісів в складі яких є дві або більше деревні породи зросла. Зокрема частка мішаних лісів з 4-5 та 6-10 деревними видами у складі щорічно зростала з 1990 до 2005 років на 1,5%. В Україні відносний розподіл площі лісів за кількістю деревних видів практично не змінився.

Індикатор 4.2. Лісовідновлення. Розподіл площі, де відбувається відновлення лісу, за типами лісовідновлення.

Біля 50% лісів Європи відновлюється природним шляхом (природним поновленням, природним поновленням разом із допоміжним садінням, вегетативним поновленням). Частка природного лісовідновлення зростає одночасно із зменшенням частки штучного лісовідновлення. В західній і центральній Європі штучним шляхом відновлюються головним чином хвойні ліси; мішані та широколистяні відновлюються переважно природним шляхом. В Україні звітність стосовно лісовідновлення суттєво відрізняється від такої, що застосовується в процесі підготовки даних до МКЗЛЄ, а сам процес орієнтований саме на штучне лісовідновлення, тому важко розрізнити лісовідновлення садінням або сівбою (лісові культури) та природне поновлення, підсилене садінням. Частина лісовідновних площ в Карпатах і Поліссі було віднесено саме до цієї останньої категорії. Загалом, у порівнянні із іншими європейськими країнами, площі природного поновлення в Україні відносно невеликі, що пояснюється як кліматичними умовами більшої частини України, несприятливими не лише для лісовідновлення, а й для лісовирощування, так і орієнтацією переважно на штучне лісовідновлення.

Індикатор 4.3. Природність. Розподіл площі лісів, віднесеними до категорій „непорушені людиною”, „напівприродні” та „плантації”.

Більш, ніж 85% лісів Європи (без Росії) відносяться до напівприродних. Площа плантацій становить 8% загальної площі лісів, головним чином на північному заході Європи. Непорушені людиною ліси займають 5% лісової території і розташовані переважно на півночі і сході Європи.

За 15 років площа непорушених людиною лісів зросла на 1,2 млн. га, площа напівприродних лісів – на 8 млн. га, площа плантацій – на 2,7 млн. га. Ці зміни можна пояснити зростанням загальної площі лісів, лісорозведенням і різним тлумаченням визначень. Зрозуміло, що збільшення площі лісів, що охороняються, може впливати на кількість непорушених лісів, втім, в кількох країнах ті напівприродні ліси, які увійшли до складу лісів, що охороняються, вважаються непорушеними людиною.

Можна відмітити такі самі тенденції і в Україні: невелика площа непорушених людиною лісів (59 тис. га або 0,62% загальної площі лісів), невелика кількість лісів, віднесених до лісових плантацій, переважна більшість лісів відноситься до категорії напівприродних.

Індикатор 4.4. Інтродуковані деревні види. Площа лісів з переважанням інтродукованих деревних видів.

Загалом в країнах – учасницях МКЗЛЄ (за виключенням Росії) на біля 8,1 млн. га (5,2% загальної площі лісів) переважають інтродуковані деревні породи, з яких на 0,81

млн. га переважають інвазійні види. Протягом 1990-2005 років площа лісів з переважанням інтродукованих видів лишається стабільною.

Найважливішими інтродукованими хвойними породами є *Picea abies*, *Picea sitchensis*, *Pseudotsuga menziesii*, *Pinus contorta*, *Pinus nigra*, *Pinus strobes*, *Tsuga heterophylla* та різні види модрина (*Larix* spp).

Найбільш розповсюдженими інтродукованими широколистяними видами є *Quercus rubra*, *Robinia pseudoacacia*, різні види тополь, в тому числі й гібридні, зокрема *Populus trichocarpa* x *maximoviczil*, різні види евкالیптів (на Піренейському півострові).

В різних країнах відсоток лісів з домінуванням інтродукованих деревних видів надзвичайно різний. Серед країн, які надали дані про наявність інтродукованих деревних видів, найбільший відсоток (майже 63%) лісів з домінуванням таких видів зростає в Данії, найменший (близько 600 га, тобто близько 0%) – в Беларусі. Україна (586 тис. га або 6,1%) займає 9 місце з 29 країн, що надали інформацію. 81% від цієї площі припадає на білу акацію – вид, який широко застосовується при створенні захисних насаджень в Степовій зоні при лісорозведенні. Ще 10% припадає на дуб червоний (який вважається інвазійним інтродукованим видом в Білорусі).

В більшості країн площа інвазійних видів за 15 років практично не змінилася.

Найбільш проблемним інвазійним видом у Європі вважається *Robinia pseudoacacia*, яка зростає на половині площі, зайнятій інвазійними видами, хоча в Україні цей вид не потрапив до списку інвазійних видів. Інвазійні інтродуковані деревні види в Україні (клен ясенелистий та маслинка вузьколиста) займають площу близько 6 тис. га.

Індикатор 4.5. Відмерла деревина. Запас сухоостою та хмизу в лісах.

Середній обсяг відмерлої деревини (сухоостою і хмизу) в лісах регіону МКЗЛС складає біля 10 м³/га, проте існують дуже високі відмінності цього показника (від 0,9 до 23 м³/га) в залежності від типів лісу, рослинних зон, ступеня розкладення деревини, тощо. Обсяги хмизу вищі за обсяги сухоостою. В цілому кількість відмерлої деревини в лісах, де ведеться господарювання, коливається між 5 і 10% від кількості відмерлої деревини в непорушених людиною лісах.

Обсяги відмерлої деревини в лісах України (згідно останнього звітування до конференції в Осло в 2011 р.) є чи не найбільшими в Європі і дорівнюють 27 м³/га. Втім, за даними звіту, опублікованому на попередній конференції (MCPFE, 2007) цей показник в Україні не перевищував 1 м³/га.

Індикатор 4.6. Генетичні ресурси.

Площа, на якій господарювання спрямоване на збереження та використання генетичних ресурсів лісових деревних порід (охорона *in situ* та *ex situ*) та для виробництва насіння лісових дерев, подвоїлася за період з 1990 по 2005 рік: для охорони *in situ* з 316341 га в 1990 році до 748382 га у 2005 році, для охорони *ex situ* - з 3234 га до 7392 га. Площа, призначена для отримання насіння також зросла за цей період з 464080 га до 528707 га. Збереженням генетичних ресурсів і виробництвом насіння охоплено 135 деревних видів, підвидів і гібридів, проте рівень охорони можна вважати достатнім лише для обмеженої кількості деревних видів. Так на 82% площі для охорони генетичних ресурсів лісових деревних порід *in situ* припадає на 7 видів: *Fagus sylvatica*, *Picea abies*, *Pinus sylvestris*, *Abies alba*, *Quercus petraea*, *Larix decidua* і *Quercus robur*. Потребує уваги охорона генетичних ресурсів рідкісних і зникаючих видів. Внаслідок кліматичних змін існують загрози для існування маргінальних популяцій широко розповсюджених видів на краях їх ареалів.

За лісовими площами, де господарювання спрямоване на збереження та використання генетичних ресурсів лісових деревних порід, Україна посідає 12 місце серед європейських країн.

Індикатор 4.7. Структура ландшафту. Просторова структура лісового покриву на ландшафтному рівні.

Представлено пілотне дослідження з методології оцінки та попередніх результатів. Україна не була охоплена цим дослідженням. Відмічено, що незважаючи на досить стабільні цифри вкритих лісом площ, змінюється структура лісів. Проте методологія не є досконалою і потребує вдосконалення для практичного застосування.

Індикатор 4.8. Лісові види, існування яких під загрозою.

Кількість лісових видів, існування яких під загрозою, класифікованих відповідно до категорій Червоної Книги МСОП відносно загальної кількості лісових видів.

Дані по окремих країнах досить різнорідні і не дозволяють відстежувати тенденції для всій Європи. Дані довгострокового моніторингу за зникаючими видами в деяких північно-європейських країнах свідчать про можливість змінити тенденцію кількості зникаючих видів до зростання через впровадження відповідних лісгосподарських заходів.

Індикатор 4.9. Ліси, що охороняються.

Площа лісів, що охороняються з метою збереження біорізноманіття, ландшафтів і окремих природних елементів, відповідно до Інструкції МКЗЛС з оцінювання.

Головною метою господарювання в 8% лісів Європи є охорона біорізноманіття, ще 10% призначені для охорони ландшафтів, тобто 18% або 34 млн. га. Ця площа має стійку тенденцію до зростання протягом останніх 10 років. Зокрема зростає площа лісів, де біорізноманіття і ландшафти охороняються методами активного господарювання (класи 1.3 і 2). Площа лісів, в яких встановлено режим суворої заповідності (клас 1.1), не змінилася. Можливо це сталося тому, що країни вже заповідали найважливіші, рідкісні і вразливі лісові території і усунули людський вплив на них. Протягом останніх 10 років площа європейських лісів, які охороняються з метою збереження біорізноманіття і ландшафтів, зростала на 500 тис. га щорічно. Україна не подала національні дані по цьому індикатору.

2.3. Аналіз нормативно-законодавчого забезпечення виконання вимог загальноєвропейських практичних рекомендацій із сталого ведення лісового господарства (додаток 2 до резолюції L2) щодо збереження біорізноманіття

2.3.1. Рекомендації щодо планування ведення лісового господарства.

Рекомендація

При плануванні ведення лісового господарства слід мати на меті підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття на екосистемному, видовому та генетичному рівні і, там де це необхідно, різноманіття на ландшафтному рівні.

Планування ведення лісового господарства, інвентаризація та картування лісових ресурсів повинно містити екологічно важливі лісові біотопи, беручи до уваги охороняємі, рідкісні, чутливі або репрезентативні лісові екосистеми, такі як прибережні та заболочені біотопи, території, що містять ендемічні види та оселища видів, що зникають, визначених у довідкових списках, а також зникаючі або охороняємі in situ генетичні ресурси.

Такі території виділяються відповідно до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» і потрапляють до категорій:

- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;
- захисні ліси (частково)

– ОЗЛД (частково).

2.3.2. Рекомендації щодо практики ведення лісового господарства

В додатку 2.Г аналізується нормативно-законодавче забезпечення виконання вимог загальноєвропейських практичних рекомендацій із сталого ведення лісового господарства.

Як видно з таблиці, чинна нормативно-законодавча база ведення лісового господарства в Україні загалом відповідає загальноєвропейським практичним рекомендаціям із сталого ведення лісового господарства.

2.3.3. Виконання рекомендації 4.2.h (до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах»).

Рекомендація 4.2.h: Сухостій і сухі стовбури, що впали, дуплясті дерева, ділянки старовікових лісів і особливо рідкісні деревні види слід лишати в кількості і поширенні, необхідних для збереження біорізноманіття, беручи при цьому до уваги потенційний вплив на здоров'я і стійкість лісів і на навколишні екосистеми.

Нормативні документи, що мають відношення до виконання цієї рекомендації:

1. Правила рубок головного користування (затверджені наказом ДКЛГ України №364 від 23.12.2009) та Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат (затверджені постановою Кабміну №929 від 22.10.2008).
2. Правила охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості (затверджені наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці №119 від 13.07.2005).
3. Санітарні правила в лісах України (затверджені постановою Кабміну №555 від 27.07.1995)

- **Правила рубок головного користування та Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат.**

В п. 1.3 «Правил рубок головного користування» та п. 5 «Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат» зазначено:

Під час заготівлі деревини не дозволяється вирубування та пошкодження дерев і чагарників, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та *інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.*

Таким чином, якщо ми, відповідно до рекомендацій МКЗЛЄ, вважатимемо, що сухостій і сухі стовбури, що впали, дуплясті дерева мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, то згідно чинних Правил рубок головного користування ми маємо повне право не вирубувати такі дерева.

- **Правила охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості (затверджені наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці №119 від 13.07.2005)**

В п. 15.2.1 Правил охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості зазначено, що:

До проведення основних лісосічних робіт необхідно виконати підготовчі роботи. Вони повинні виконуватись з метою створення безпечних умов праці при поточному рубанні лісу і для ведення робіт у подальшому. Вони включають:

–

- приземлення усіх небезпечних та заважаючих безпечній роботі дерев у зовнішніх та внутрішніх зонах безпеки.

При цьому під терміном «небезпечні дерева» (згідно п. 1.2. «Терміни та визначення» Правил охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості) розуміють:

- дерева з гнилизною, вигорілою чи механічно ушкодженою більше як на 0,4 діаметра частиною стовбура;
- сухостійні (поступово відмерлі);
- завислі;
- з видимими давніми тріщинами в стовбурі;
- переламані та розчахнені, злами та відчахнуті стовбури, конкуренти від яких не відокремлені від дерева-носія;
- вивернені з корінням, що не лежать стійко на землі;
- нахилені під кутом понад 30 град. у результаті ушкодження кореневої системи, повного чи часткового відриву її від ґрунту або перенасичення ґрунту вологою;
- дерева, підтримуючі злами (відчахнення) сусідніх дерев;
- злами, що відокремились від дерева-носія, але верхівкою чи стовбуровою частиною вгрузли в землю в положенні, близькому до вертикального, іноді спираючись на підтримуючі дерева.

Цей пункт правил не обмежує збереження сухих стовбурів, що впали, проте вимагає першочергового вирубування сухоостою та (частково) дуплястих дерев. Відповідно до цього пункту, рекомендацію 4.2.h із сталого ведення лісового господарства виконати неможливо.

Проте є певні винятки з правил. Відповідно до 15.2.3. «Правил охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості» у деяких випадках дозволяється виконання основних лісосічних робіт без попереднього приземлення небезпечних дерев (табл. 9):

- якщо дерева звалюються та трелюються машинами з укріпленими кабінами і поза кабінами машин ніхто на лісосіці не працює;
- при проведенні проріджувань, прохідних та санітарних вибіркових рубок, якщо основні лісосічні роботи виконуються за відсутності снігу та льоду на деревах, а також снігу товщиною понад 30 см на поверхні ґрунту і швидкості вітру не вище 5,2 м/с;
- за наявності на лісосіці понад 20% небезпечних дерев і розробленні її в безсніжний період. Такі лісосіки повинні розроблятися за правилами для ушкоджених стихійними природними явищами (вітровально - буреломних лісосік).

Таблиця 2.2. Умови виконання рекомендації 4.2.h (залишення сухоостою і дуплястих дерев) при проведенні лісосічних робіт (відповідно до Правил охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості)

Умови виконання	Обмеження
Звалювання і трелювання дерев машинами з укріпленими кабінами.	Ніхто, крім операторів цих машин, не працює на лісосіці.
Проведення вибіркових рубок (прорідження, прохідні, санітарні, можливо, вибіркові системи рубок головного користування)	1. Відсутність снігу та льоду на деревах. 2. Шар снігу не товстіший за 30 см. 3. Швидкість вітру не перевищує 5,2 м/с.

Розробка лісосіки за правилами для лісів, ушкоджених стихійними природними явищами.	Проводиться лише в безсніжний період і відповідно до вимог підпунктів 15.2.17-15.2.28 та 15.3.38-15.3.42 вказаних Правил.
---	---

- **Санітарні правила в лісах України (затверджені постановою Кабміну №555 від 27.07.1995)**

Проект санітарних правил розглянутий групою експертів, внесені пропозиції щодо змін (Додаток 2.Д), які дозволять покращити виконання рекомендації 4.2.в.

3. Діючі в Україні законодавчо-нормативні документи, що регламентують збереження біорізноманіття на землях лісового фонду.

Перелік законодавчо-нормативних документів, що мають забезпечувати збереження біорізноманіття лісів при веденні лісового господарства і утворюють власне нормативно-законодавчу базу ведення лісового господарства наведений в таблиці 3.1. Вказані в цій таблиці документи в певній мірі відображають положення для виконання міжнародних зобов'язань України.

Таблиця 3.1. Законодавчо-нормативні документи (що включають природоохоронні аспекти), якими повинні керуватися при веденні лісового господарства в Україні

Вид, ким приймається	Назва документу
Кодекси, Закони	<p>Лісовий Кодекс України. Закон України № 3404-IV, постанова ВР від 8 лютого 2006 року.</p> <p>Земельний кодекс України, від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.</p> <p>Водний кодекс України, від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР.</p> <p>Адміністративний кодекс України</p> <p>Кримінальний кодекс України</p> <p>«Про охорону навколишнього природного середовища», від 26 червня 1991 року, № 1268-XII.</p> <p>«Про природно-заповідний фонд», від 16 червня 1992 року № 2456-XII.</p> <p>«Про рослинний світ», від 9 квітня 1999 року, № 591-XIV.</p> <p>«Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону», від 10 лютого 2000 року, № 1436-III.</p> <p>«Про мисливське господарство та полювання», від 22 лютого 2000 року, № 1478-III.</p> <p>«Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», від 21 вересня 2000 року № 1989-III.</p> <p>«Про тваринний світ», від 13 грудня 2001 № 2894-III.</p> <p>«Про Червону книгу України», від 7 лютого 2002 року № 3055-III.</p> <p>«Про екологічну мережу України», від 24 червня 2004 року № 1864-IV.</p> <p>«Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів»</p>

<p>Постанови Кабінету міністрів України правила, настанови, інструкції, рекомендації:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 рр.» (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р., №977); - Положення про Зелену книгу України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р., № 1286); - Перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України (Затверджений Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 16 жовтня 2009 №545 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 4 листопада 2009 р. за № 1024/17040); - Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і про порядок установлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року № 459, зі змінами); - Інструкція про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (із змінами, затверджена наказом Мінприроди від 11 травня 1994 р. № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 111/320); - Інструкція про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (затверджена наказом Мінприроди України від 11 травня 1994 р., № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 112/321, зі змінами), - Порядок ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 1995 року, № 767); - Санітарні правила в лісах України (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995, №555); - Інструкція про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів (затверджена наказом Мінлісгоспу України від 15 листопада 1995, № 134, зареєстрована в Мінюсті України 23 листопада 1995 р., №422/958). <p>Правила відтворення лісів. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303.</p> <p>Правила поліпшення якісного складу лісів. Постанова Кабінету Міністрів України № 724 від 12 травня 2007 року.</p> <p>Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок. Постанова Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 р.</p> <p>Порядок спеціального використання лісових ресурсів. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761.</p> <p>Концепція реформування та розвитку лісового господарства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 208-р.</p>
---	--

	<p>Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 - 2025 роки».</p> <p>Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року №761</p> <p>Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. N 929</p> <p>Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 р. N 449</p> <p>- Інструкція з впорядкування лісового фонду України. Част.1 «Польові роботи», част.2 «Камеральні роботи», Ірпінь, 2006. (затверджена науково-технічною радою ДКЛГ України)</p> <p>- Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій. Затверджено спільним наказом Міністерства екології та природних ресурсів України та Державного комітету лісового господарства України від 24 грудня 2003 р. № 185/210-А.</p> <p>- Настанови з лісового насінництва. Харків, УкрНДІЛГА, 1993.</p> <p>- “Державний кадастр територій та об’єктів природно-заповідного фонду” (2006).</p> <p>- Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік (затверджена наказом МОНПС, зареєстрована в Мінюсті України)</p> <p>- Правила пожежної безпеки в лісах України (затверджені наказом ДКЛГ України, зареєстровані в Мінюсті України)</p> <p>- Про оптимальні віки стиглості в лісах України (затверджені наказом Мінлісгоспу України від 21.10.1983 р.).</p>
--	---

3.1. Лісовий кодекс України

Головним документом, визначальним для ведення лісового господарства, є Лісовий кодекс, затверджений законом України № 3404-IV 8 лютого 2006 року.

Питання збереження біорізноманіття викладені в статті 85 «Збереження біорізноманіття в лісах», в якій, зокрема, йдеться про таке:

«Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом:

1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об’єктів природно-заповідного фонду, розвитку екологічної мережі;

- 2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо);
- 3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;
- 4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;
- 5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства».

Пункти 1 і 5 стосуються питань законодавства охорони біорізноманіття на видовому, популяційному та екосистемному рівнях, 2 і 3 – збереження генетичного різноманіття лісових порід.

Збереженню біорізноманіття при веденні лісового господарства безпосередньо стосується пункт 4, згідно з яким слід застосовувати екологічно орієнтовані способи відтворення лісів та використання лісових ресурсів.

Як було показано в розділах 2 і 3, збереження біорізноманіття є частиною сталого ведення лісового господарства, яке задекларовано в:

- статті 19 (охорона, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, інші заходи провадяться відповідно до законодавства **на основі принципів сталого розвитку**)
- статті 34 «Завдання організації лісового господарства» (Організація лісового господарства має своїм завданням забезпечувати ведення лісового господарства **на засадах сталого розвитку** з урахуванням природних та економічних умов, цільового призначення, лісорослинних умов, породного складу лісів, а також функцій, які вони виконують)
- статті 48 «Матеріали лісовпорядкування» (У матеріалах лісовпорядкування дається якісна і кількісна характеристика кожної лісової ділянки, комплексна оцінка ведення лісового господарства, що є основою для розроблення **на засадах сталого розвитку** проекту організації та розвитку лісового господарства відповідного об'єкта лісовпорядкування).

Ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку згадується також в статтях 55 «Моніторинг лісів» і 56 «Лісова сертифікація».

Проте слід зазначити, що в ЛКУ не міститься чіткого означення терміну «стале ведення лісового господарства» або «ведення лісового господарства на принципах сталого розвитку»

Отже, в Україні ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку задекларовано на законодавчому рівні (Ст. 34). При цьому проекти організації та розвитку лісового господарства повинні розроблятися саме на засадах сталого розвитку (Ст. 48). Заходи (перелічені в ст. 19 і у виконанні яких і полягає ведення лісового господарства – ст. 63) провадяться на основі принципів сталого розвитку.

Крім цього, збереження біорізноманіття в лісах здійснюється, зокрема, шляхом застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів. Останнє речення виглядає взагалі зайвим, оскільки і відтворення лісів екологічно орієнтованими способами, і невиснажливе використання лісових ресурсів є складовими сталого ведення лісового господарства, а збереження біорізноманіття є частиною останнього.

У той же час задекларовані у Лісовому кодексі позиції щодо збереження біорізноманіття практично не застосовуються на лісових територіях поза межами територій природно-заповідного фонду. Це пов'язано з кількома причинами.

- 1) Означення поняття «збереження біорізноманіття» відсутні у лісовому законодавстві; поняття «рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу» що застосовується у Лісовому кодексі звужує поняття «біорізноманіття» та не охоплює «різноманіття усіх живих організмів та середовища їх існування» (як визначено у Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Концепції збереження біорізноманіття України, 1997, Концепції загальнодержавної програми збереження біорізноманіття України на 2005-2025 р.р.). Наприклад, обов'язки громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси (ст. 14 Лісового кодексу), постійних та тимчасових лісокористувачів (ст.19,20,21), стосуються охорони лише «рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу».
- 2) Питання збереження біорізноманіття у Лісовому кодексі України безпосередньо не визначені у різних аспектах лісових відносин, зокрема:
 - ці питання не включені до обов'язків громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси (ст. 14 Лісового кодексу), постійних та тимчасових лісокористувачів (ст.19,20,21),
 - вони не є одними з основних завдань державного регулювання та управління у сфері лісових відносин (ст.25),
 - вони не є одними з цілей лісовпорядкування (ст.45),
 - ці питання не згадані серед можливих напрямів фінансування в рамках програм ведення лісового господарства (ст.98) і в переліку заходів, видатки на які можуть бути компенсовані державою (ст.99).
- 3) Повноваження Мінприроди відносно забезпечення збереження біорізноманіття не відображені в Лісовому кодексі (ст.29), що фактично веде до відсутності контролю з боку органів Мінприроди за збереженням біорізноманіття при веденні лісового господарства поза територіями природно-заповідного фонду.

3.2. Нормативно-законодавче забезпечення збереження біорізноманіття при плануванні лісогосподарської діяльності

Планування лісогосподарської діяльності є однією з функцій лісовпорядкування (Лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на **забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства**, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України. - Стаття 45 ЛКУ).

Функції лісовпорядкування, пов'язані із плануванням ведення лісового господарства (відповідно до ст. 46 ЛКУ), та відповідні нормативні документи, наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. Функції лісовпорядкування в Україні

Функції лісовпорядкування, пов'язані із плануванням ведення лісового господарства	Відповідні нормативні документи та (або) примітки щодо виконання функцій.
виявлення деревостанів, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів	Правила поліпшення якісного складу лісів
обґрунтування поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними	Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових

функцій	ділянок
обчислення розрахункової лісосіки, обсягів використання інших видів лісових ресурсів	Порядок спеціального використання лісових ресурсів Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік. (примітка: відповідно до ст. 72 і 73 ЛКУ, ліміти використання інших видів лісових ресурсів – при заготівлі другорядних лісових матеріалів і при здійсненні побічних лісових користувань, - встановлюються облвиконкомом за поданням ОУЛМГ та погодженими з територіальними органами Мінприроди).
визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, інших лісогосподарських заходів, а також порядку і способів їх проведення	Правила відтворення лісів; Санітарні правила в лісах України Правила пожежної безпеки в лісах України
ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів	Примітка: ґрунтово-лісотипологічне впорядкування лісів проводилося в 50-70 роки ХХ ст. В наш час такі дослідження практично не провадяться.
виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі	Примітка: рівень спеціалістів, що працюють в лісовпорядкувальних експедиціях, не дозволяє на практиці виявляти в природі вказані природні комплекси та види. За поданням відповідних органів, лісовпорядкування відносить такі визначені лісові території до відповідних категорій і планує відповідні заходи з охорони.
проведення науково-дослідних робіт з метою забезпечення науково обґрунтованого використання лісових ресурсів, охорони, захисту та відтворення лісів	Примітка: В наш час до таких робіт можна віднести статистичну інвентаризацію лісів.
складання проектів організації і розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням	Інструкція з впорядкування лісового фонду України
участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів	Примітка: виконується за наказом державного органу виконавчої влади з питань лісового господарства або на прохання ОУЛМГ (для розробки регіональних програм).

Кілька розділів «Плану організації та розвитку лісового господарства державного лісогосподарського підприємства», що розробляється при періодично-повторному лісовпорядкуванні, стосуються питанням збереження біорізноманіття, зокрема:

- Підрозділ 2.1.3. Відомості про об'єкти природно-заповідного фонду
- Підрозділ 2.4. Екологічний стан лісів. В табличній формі вказуються окремі частини і ділянки лісового фонду, що зазнають шкідливого впливу розташованих поблизу промислових і сільськогосподарських підприємств, а також надмірних рекреаційних навантажень і надмірної кількості в лісах диких тварин.

- Підрозділ 3.9. Екологічне обґрунтування лісокористування та інших запроєктованих заходів. Плани організації та розвитку лісового господарства не є об'єктами державної екологічної експертизи, отже не підпадають під дію Закону України «Про екологічну експертизу». Тому, зазвичай, робиться посилання на те, що «розмір користування лісом і всі види господарських заходів лісовпорядкуванням запроєктовані у відповідності з діючими в лісовому господарстві нормативними документами і не матимуть негативного впливу на навколишнє середовище».

З точки зору збереження біорізноманіття особливий інтерес представляє планування рубок головного користування.

Пропозиції та відповідні обґрунтування розрахункових лісосік готують лісовпорядні організації. Ці питання розглядаються на лісовпорядній нараді, подаються до обласного управління ЛМГ, погоджуються с територіальними органами Мінприроди та облдержадміністраціями, подаються до ДКЛГ (тепер – ДАЛРУ), який (яке) після розгляду подає ці матеріали до Мінприроди на затвердження (Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік).

До розрахунку головного користування (згідно «Порядку спеціального використання лісових ресурсів») включаються:

- експлуатаційні ліси;
- захисні ліси, що прилягають до смуг відведення діючих і тих, які будуються, залізниць, автомобільних доріг державного значення, вздовж берегів річок, навколо озер, водойм та інших водних об'єктів, а також захисні ліси, що є байрачними або площа яких становить до 100 гектарів, або які розташовані серед безлісної місцевості;
- рекреаційно-оздоровчих ліси, розташовані у межах третьої зони округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів та в лісогосподарській частині лісів зелених зон;
- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення в межах господарської зони національних природних і регіональних ландшафтних парків, а також заказниках.

Розрахунок ведеться за спеціальною формулою, в якій враховано розподіл включених до розрахунку лісів за класами віку та встановлені оптимальні віки рубок в лісах України, диференційовані за лісорослинними зонами (Карпати – Полісся, Лісостеп - Степ), а також за групами та категоріями захисності лісів.

Встановлені віки рубок та розподіл включених до розрахунку лісів за класами віку, що склався історично, обумовлюють відносно низький відсоток використання річного приросту (фактично – середньої річної зміни запасів).

Проте при лісовпорядкуванні не лише не здійснюється оцінка всього біорізноманіття у лісах що впорядковуються, але навіть «виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі» що передбачене ст.46 ЛК та є прямим її порушенням. Це, в свою чергу, пов'язане з тим що кошти на роботи з оцінки біорізноманіття в рамках бюджетів робіт по лісовпорядкуванню не виділяються, дані кадастрів тваринного і рослинного світу дуже обмежені та й ті що є не надаються органами Мінприроди лісовпорядним організаціям.

Державна система моніторингу довкілля¹ передбачає, зокрема, моніторинг лісової рослинності (біорізноманіття) та мисливської фауни. Моніторинг всіх інших компонентів біорізноманіття цією системою не передбачається.

3.3. Нормативно-законодавче забезпечення збереження біорізноманіття при веденні лісового господарства

Рубки головного користування

Проводяться згідно Правил рубок головного користування та Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат.

Основним обмеженням, спрямованим на збереження біорізноманіття, є заборона вирубування та пошкодження дерев і чагарників, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття (п. 1.3 Правил рубок головного користування, п. 5 Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат). Проте не вказано, які саме дерева мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.

В обох Правилах вимагається визначення природоохоронних вимог (запобігання ерозії ґрунтів, збереження підросту тощо) з їх занесенням до карти технологічного процесу розроблення лісосіки.

Важливими з точки зору збереження біорізноманіття (мертвої деревини) видаються питання очищення місць рубок від порубкових решток. Метою цієї операції є створення сприятливих умов для відновлення лісу, запобігання ерозії ґрунту, зниження рівня пожежної небезпеки та забезпечення належного санітарного стану.

Залежно від лісорослинних умов і вимог лісовідновлення застосовуються 5 способів очищення лісосік (4 способи в гірських лісах Карпат):

- збирання порубкових решток у купи та вали для перегнивання;
- рівномірне розкидання подрібнених на відрізки до 1 метра порубкових решток по лісосіці;
- укладання порубкових решток на трельовальні волокни в улоговинах і ущільнення їх під час трельовання деревини;
- укладання порубкових решток у місцях проїзду агрегатних лісових машин;
- збирання порубкових решток у купи з подальшим їх спалюванням (не застосовується в гірських лісах Карпат).

Правила поліпшення якісного складу лісів

Визначають основні вимоги до проведення рубок формування і оздоровлення лісів, до яких відносять рубки: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні.

Важливими для збереження біорізноманіття є обмеження, викладені в п. 6 цих Правил, які полягають в тому, що практично в усіх лісах ПЗФ (заповідні зони біосферних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, природні заповідники, пам'ятки природи, заповідні урочища) ці види рубок можуть проводитись у виняткових випадках і лише на підставі наукового обґрунтування, рішень наукових або науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду, а також за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінприроди.

Санітарні правила в лісах України

¹ Постанова Кабміну від 30.03.1998 р. №391. «Про затвердження «Положення про державну систему моніторингу довкілля»

Регламентують проведення санітарно-оздоровчих заходів (вибіркові санітарні рубки; суцільні санітарні рубки; ліквідація захаращеності; запобігання виникненню та поширенню осередків шкідників і хвороб лісу; захист заготовленої деревини від шкідників та хвороб).

Встановлюються кількісні показники призначення вибіркового санітарного рубок – наявність 5 і більше куб. метрів на гектарі сухостійних, усихаючих, сильно ослаблених, пошкоджених шкідниками, хворобами та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів окремих дерев або їх груп.

Якщо таке вилучення призведе до зменшення повноти нижче 0,4 або 0,5 (пристигаючих, стиглих та перестійних деревостанів), призначається суцільна санітарна рубка.

Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України.

До заготівлі другорядних лісоматеріалів відносять заготівлю пнів, лубу, кори і деревної зелені. Заготовлюються з дерев, призначених до рубки в поточному році. Встановлені обмеження на заготівлю пнів: заборона заготівлі пнів у п'ятдесятиметровій смузі постійних водотоків і на схилах крутіших за 11°, а також вимога лишати не менше 10 пнів на га з метою збереження біорізноманіття.

Якщо запаси стовбурової деревини визначаються при лісовпорядкуванні в межах похибки, прийнятої при окомірному її (деревини) визначенні, а контроль за її використанням є досить прискіпливим з боку контролюючих органів, то визначення запасів недеревної лісової продукції, а також контроль за вилученням такої продукції є досить проблематичними.

Запропоновані зміни (див. додатки 3.А, 3.Б, 3.В, 3.Г і 3.Д) до Лісового кодексу та інших законодавчо-нормативних документів мають забезпечити збереження біорізноманіття лісів при веденні лісового господарства.

4. Досвід, практика і проблеми формування екологічної мережі на землях лісового фонду.

4.1. Законодавча база для створення екомережі в Україні

Законодавча та нормативна база в Україні ухвалюється на чотирьох владних рівнях:

- Верховною Радою України (закони) та Президентом України,
- Кабінетом міністрів України (розпорядження, постанови),
- Міністерством охорони навколишнього природного середовища України (накази),
- обласними радами та адміністраціями.

Розбудова національної екологічної мережі є пріоритетним завданням політики України в природоохоронній сфері. Необхідність її формування зафіксовано в Концепції збереження біологічного різноманіття України (1997). Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки» та Закон України «Про екологічну мережу України». Методичні рекомендації щодо розроблення регіональних і місцевих схем екомережі затверджено наказом Мінприроди від 13.11.2009 № 604.

Головною метою створення екомережі є збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

Перелік та стислий опис законодавчих та нормативних актів щодо екологічної мережі в Україні наведений в книзі Деодатуса і Проценка (2010).

Формування екомережі передбачено і в Лісовому кодексі України (ЛКУ). ЛКУ зобов'язує громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси (стаття 14 ЛКУ), а також постійних користувачів (стаття 19 ЛКУ), зокрема:

1. забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, **сприяти формуванню екологічної мережі** відповідно до природоохоронного законодавства.

Тимчасові лісокористувачі на умовах довгострокового користування згідно Статті 20 ЛКУ зобов'язані, зокрема:

- вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту і відтворення типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, **сприяти формуванню екологічної мережі.**

При лісовпорядкуванні, згідно статті 46, ЛКУ передбачає:

9) виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, **включенню до екологічної мережі.**

Спеціальна стаття ЛКУ (85) присвячена збереженню біорізноманіття в лісах. Ця стаття декларує наступне:

- Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом:

- 1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних

лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, **розвитку екологічної мережі;**

Таким чином, ЛКУ покладає зобов'язання на власників та користувачів лісів сприяти формуванню екологічної мережі, вказує на необхідність збереження біорізноманіття. Це зобов'язання є необхідним і важливим підґрунтям для розбудови екомережі в лісах.

4.2. Екомережа та структурні елементи екологічної мережі

Для обґрунтованої роботи в сфері екомережі необхідно вказати існуючі терміни в Україні. Згідно статті 3 Закону України «Про екологічну мережу України»:

екомережа - єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні;

об'єкт екомережі - окрема складова частина екомережі, що має ознаки просторового об'єкта - певну площу, межі, характеристики тощо. До об'єктів екомережі відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, водного фонду, лісового фонду, сільськогосподарські угіддя екстенсивного використання (пасовища, сіножаті) тощо;

структурні елементи екомережі - території екомережі, що відрізняються за своїми функціями. До структурних елементів екомережі відносяться ключові, сполучні, буферні та відновлювані території.

Ключові території забезпечують збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття. Інколи ключові території називають ядрами.

Сполучні території (екокоридори) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу.

Буферні території забезпечують захист ключових та сполучних територій від зовнішніх впливів.

Відновлювані території забезпечують формування просторової цілісності екомережі, для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення первинного природного стану.

Окрім зведеної схеми формування екомережі існують регіональні і місцеві схеми екомережі. Закон вказує на необхідність розроблення регіональних схем формування екомережі АР Крим та областей, а також місцевих схем формування екомережі районів, населених пунктів та інших територій України. Регіональні та місцеві схеми формування екомережі затверджуються відповідними радами (областей, районів та іншими).

4.3. Стан створення екомережі в Україні

На цей час завершено перший етап реалізації Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки (Закон № 1989-III). Головні результати створення екомережі обговорювались на засіданнях Координаційної ради з питань формування національної екомережі (утвореної відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.11.2001 № 1603) регулярно, зокрема у березні 2007 р., грудні 2009 та грудні 2010 р. Далі повідомляються деякі дані з матеріалів цих засідань.

Обґрунтовано вважається, що ключовими територіями є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) загальнодержавного значення: національні природні парки, природні і біосферні заповідники, заказники загальнодержавного значення. Тому на

першому етапі реалізації програми головна увага приділялася створенню нових ключових природно-заповідних територій та розробленню відповідної законодавчої та нормативної бази.

Станом на 01.01.2010 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 7608 територій та об'єктів загальною площею 3268,0 тис. гектарів і 402,5 тис. гектарів в межах акваторії Чорного моря. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі держави становить 5,4%, а з урахуванням морських акваторій – 6,1%. Протягом 2009 - 2010 років Указами Президента України створено 31 об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення і території п'ятьох розширено. Разом з тим, запланований Законом № 1989-III на 2005 рік обсяг земель ПЗФ мав складати 4,2 млн. га (7% площі України). Не досягнення цього планового показника пояснюється, в першу чергу, браком коштів та недосконалістю законодавства. Так, у 2008 році з державного бюджету на заходи з формування екологічної мережі виділено лише 2,2 млн. гривень.

Мінприроди організувало розробку загальнодержавної та регіональних схем екомережі. На сьогодні розроблено і затверджено понад 13 обласних програм формування регіональної екомережі, за допомогою яких передбачається здійснити заходи, профінансовані за рахунок бюджетних коштів; у решті областей окремі розділи включені до обласних програм з охорони навколишнього природного середовища, з них у більше ніж 6-ти областях розроблено проекти програм, у АР Крим, Одеській та інших областях їх затверджено, в деяких інших, зокрема, Житомирській, Київській областях та м. Севастополі заплановано їх розроблення. Однак розвиток регіональних екомереж також загальмувався через брак фінансування з бюджетів обласного рівня, хоча в Києві та 19 областях певна робота в цьому напрямку проводилася і проводиться.

Картосхему екомережі для Карпатського регіону (масштаб 1:200 000) та супровідний звіт підготовлено у 2005-2006 рр. спеціалістами Національного університету «Києво-Могилянська академія» і затверджено Мінприроди у 2006 р. (Брусак, 2006). Інший варіант картосхеми екологічної мережі Карпат був нещодавно підготовлений в рамках проекту WWF. На основі картосхем продовжується розробка регіональних та місцевих схем в областях та районах. Принципові аспекти розробки схем екомережі та її формування в областях є предметом обговорення координаційних рад з питань формування екомережі в областях. Далі схеми екомережі погоджуються компетентними державними установами (управліннями земельних ресурсів, містобудування та архітектури, органами місцевої влади) та включаються до відповідної земельної документації та планів розвитку на різних адміністративних рівнях. Регіональні схеми формування екомережі повинні бути затверджені у всіх чотирьох областях Карпатського регіону, однак у жодній з них детальні схеми екомережі ще не затверджено.

Починаючи з 2000 р., розбудова екомережі в Україні здійснювалася також за підтримки низки міжнародних проектів, зокрема, в межах "Програми спільних дій урядів України та Королівства Нідерландів у сфері охорони навколишнього середовища", яка фінансувалася «ВВІ-МАТРА». За результатами впровадження міжнародного проекту "Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах" розроблено та затверджено рішеннями рад відповідних рівнів схему Турківського екокоридору (для міграції зубра, бурого ведмеда, рисі, дикого кабана та інших диких тварин між природоохоронними територіями Польщі і НПП "Сколівські Бескиди") та схему Буковинського екокоридору (між національним природним парком "Вижницький" та національним парком "Ванаторі Нямц" (Румунія) для відновлення природних екосистемних зв'язків (екокоридорів) між популяціями зубрів, ведмедів та рисі в Україні та Румунії). Це стало першим в Україні втіленням в практику рішень місцевих та обласних органів влади щодо створення структурних елементів екомережі.

4.4. Стан і аналіз площі мережі об'єктів ПЗФ, як потенційних ключових територій екомережі в лісах та на лісовкритих площах

Ліси та лісовкриті площі є потенційними складовими екомережі згідно Закону № 1989-III. Оцінку стану і аналіз мережі об'єктів ПЗФ в Україні доцільно провести на підставі офіційних даних, викладених в Державному кадастрі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України станом на 01.01.2006 (Державна служба заповідної справи, Київ 2006, ISBN 966-581-840-6, 312 с.).

Згідно вказаного кадастру, за даними на 01.01.2006 в Україні існувало 7243 території та об'єкти природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ), відношення площі ПЗФ до площі держави становило 4,65%. Серед них існувало 602 території та об'єкта загальнодержавного значення, загальною площею 1402,7 тис. га, або практично 50% від усієї площі ПЗФ і 2,3% від площі України. Інші 50% є об'єктами місцевого значення. Об'єкти ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення мають 11 категорій (природні та біосферні заповідники, національні та регіональні природні парки, заказники, ботанічні сади та інші) які відрізняються задачами їх створення, режимом, підпорядкованістю та іншими характеристиками, детально сформульованими в Законі України «Про ПЗФ України».

Найбільше об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення 279 об'єктів (46%) було підпорядковано Держкомлісгоспу. **Їх загальна площа становить 25% від загальної площі ПЗФ загальнодержавного значення.** В підпорядкуванні Мінприроди України було 19 об'єктів ПЗФ (3%), але їх площа становила 41% від площі ПЗФ загальнодержавного значення.

За розмірами площ серед територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення переважають об'єкти, що мають площу від 10 до 1000га (таких об'єктів 71,6%). Що стосується територій та об'єктів ПЗФ України в цілому (державного та місцевого значення), то переважна кількість цих об'єктів має площу до 50 га (72%). Очевидно, що такі об'єкти не задовольняють тварини, для яких міграційні та харчові пересування вимагають більшої площі, і в такому випадку виходом із становища може бути створення екологічних коридорів для їх пересування.

За класифікацією угідь в Україні, землі ПЗФ загальнодержавного значення розподілені наступним чином: сільськогосподарські землі займають близько 27,4%, **ліси та інші лісовкриті площі - 43,3%**, забудовані землі - 2,5%, відкриті заболочені землі - 5,6%, води -16,8%, інші землі – 4,5%. Таким чином, майже половина площі ПЗФ України загальнодержавного значення припадає на ліси та землі, вкриті лісовою рослинністю. **При цьому лісогосподарським підприємствам підпорядковано лише 20,49% площі об'єктів та територій ПЗФ загальнодержавного значення, що становить 47,3 % від всієї площі лісовкритих земель ПЗФ.**

Цікаво відзначити, що площа мережі Natura 2000 для 27 країн Європейського Союзу має в своєму складі в середньому 34,47% сільськогосподарських земель і 50,72% лісовкритих земель, але ці показники значно варіюють в залежності від географічних умов країни - члена ЄС (від 5,4% лісів в Ірландії до 88% - на Кіпрі).

Таким чином, можна зробити висновок, що представленість сільськогосподарських, а також лісовкритих і сільськогосподарських земель в ПЗФ України наближається до середніх показників мережі Natura 2000.

4.5. Роль і значення лісів для збереження біорізноманіття в Україні

Для оцінки стану біорізноманіття лісів в Україні з одної сторони необхідно визначитися з переліком індикаторів біорізноманіття, за якими проводиться його оцінка, методиками оцінки і виконати роботу по оцінці лісового біорізноманіття. Слід відзначити,

що з приводу індикаторів біорізноманіття ще продовжуються дискусії та пропозиції на європейському рівні (С.А. Newton, 2002). Питання моніторингу біорізноманіття в лісах України, зокрема щодо оцінки генетичного, видового і екосистемного різноманіття підняті в статті І.Ф. Букші (2003). Однак оцінки стану представленості і охорони лісового біорізноманіття в національному масштабі невідомі. Для спрощеної оцінки збереженості лісового біорізноманіття в Україні можна використати дані Державного кадастру територій та об'єктів ПЗФ (2006). В таблиці 4.1 показана представленість в природних об'єктах ПЗФ рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин і тварин, мисливських тварин, типових та рідкісних рослинних угруповань.

Таблиця 4.1. Представленість в природних об'єктах ПЗФ рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин і тварин, мисливських тварин, типових та рідкісних рослинних угруповань.

Показники раритетних видів та угруповань щодо охорони (назва списку)	Кількість видів (угруповань)	% на об'єктах ПЗФ від загальної кількості видів (угруповань) у відповідних переліках
Рослини Європейського червоного списку	150	82,42
Рослини Червоної книги України (1996)	477	88,17
Тварини Європейського червоного списку	90	89,11
Тварини Червоної книги України (1994)	334	87,43
Рослини, Бернська конвенція	52	86,67
Тварини, Бернська конвенція	364	91,69
Рослинні угруповання за Зеленою книгою України	119	93,70

Проте, в деяких з адміністративно-територіальних одиниць України не ведуться бази даних щодо наявності видів рослин і тварин в об'єктах ПЗФ, в тому числі немає даних щодо наявності раритетних видів.

Таким чином, навіть вбачаючи певні неточності наведеної оцінки, доцільно зробити висновок, що раритетне біорізноманіття України, вказане в таблиці, цілком задовільно представлене на територіях та об'єктах ПЗФ України. Оскільки після 2006 року була створена низка нових об'єктів ПЗФ та розширені території існуючих в різних геоботанічних округах та зоогеографічних ділянках і підділянках, то це призвело до збільшення представленості раритетної флори і фауни в ПЗФ України, хоча конкретні чисельні значення ще невідомі.

Апроксимуючи цей висновок на землі, вкриті лісовою рослинністю, можна припустити, що лісове раритетне біорізноманіття в цілому також повинно бути добре представлене в ПЗФ, оскільки близько 43,3% загальної площі об'єктів ПЗФ вкрито лісовою рослинністю.

4.6. Проблемні питання щодо створення екомережі в Україні

В законодавстві не визначено зв'язок об'єктів ПЗФ з структурними елементами екомережі (ключових, буферних, відновлювальних та сполучних території (екокоридорів)), не встановлено режими господарювання на цих територіях, не визначено, до якої категорії земель відносяться структурні елементи екомережі.

Правовий статус структурних елементів екологічної мережі потребує уточнення та доопрацювання, адже елементи після набуття офіційного статусу не мають встановлених законодавством обмежень режимів землекористування та природокористування. Згідно з чинним законодавством, як режим землекористування, так і ступінь його обмеження майже цілком залежать від доброї волі землевласників та землекористувачів (ім заборонено тільки змінювати цільове призначення земель). Домогтися підтримки

добровільного введення обмежень землекористування землевласниками і землекористувачами важко, оскільки а ні Український уряд, а ні Мінприроди не компенсують їм сільськогосподарські та інші збитки, викликані такими обмеженнями. Як приклад прогалин у нормативному полі можна навести відсутність постанови КМУ, яка б визначала порядок складання переліків ключових, сполучних, буферних та відновлювальних територій національної екомережі.

До інших чинників, що гальмують розбудову екомережі, належать відсутність методичної допомоги, часті зміни Земельного, Водного, Лісового кодексів, інших законодавчих та нормативних актів без належного врахування потреб розвитку екомережі. Не визначені, зокрема, такі практичні аспекти впровадження та менеджменту екокоридорів, як режим землекористування та наслідки встановлення екокоридорів для землевласників і землекористувачів. Така сама невизначеність існує й по відношенню до буферних та відновлювальних територій.

4.7. Аналіз прогалин (gaps analysis) та законодавчі пропозиції щодо підсилення природоохоронної ролі екомережі

4.7.1. Існуючі природоохоронні обмеження в екомережі України

Збереження природно цінного статусу територій в умовах впливу діяльності людини передбачає введення і використання певних правил, норм, режимів природокористування. Ці правила можуть мати рекомендаційний характер заходів, які сприяють збереженню чи підвищенню природної значимості території, але можуть мати характер обмежень щодо природокористування. Наприклад, заготівля сіна для підгодівлі в лісі тварин взимку носить рекомендаційний характер, а заборона полювання – це вже обмеження природокористування. Існуюча система об'єктів ПЗФ в Україні базується на забороні певних видів діяльності або введенні певних обмежень, які сформульовані в законах та нормативних документах. Очевидно, що екомережа, яка має природоохоронний характер, також повинна обмежувати діяльність людини. Єдине обмеження сформульовано в пункті 3 Статті 6 Закону «Про екомережу»: «Власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, зобов'язані **забезпечувати їх використання за цільовим призначенням**». Територіями та об'єктами екомережі є структурні елементи екомережі, до яких відносяться ключові, сполучні, буферні та відновлювані території. Отже, закон ввів не **заборону на** зміну цільового призначення, а вказує на **обов'язок** забезпечувати їх використання за цільовим призначенням.

Для оцінки ефективності такого обмеження необхідно з посиланням на законодавство розглянути що таке цільове призначення земель і що з ним пов'язано.

Регулювання цільового призначення використання земель здійснюється відповідно до Земельного кодексу України (ЗКУ) від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. Згідно Ст.19 ЗКУ *Категорії земель*, землі України за основним **цільовим призначенням** поділяються на 9 категорій, зокрема:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- е) землі лісгосподарського призначення;

Подальше уточнення статусу і режиму земель в різних категоріях здійснюється в главах 5-13 ЗКУ. Зокрема, глава 7 Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення встановлює склад земель природно-заповідного фонду (Стаття 44).

Цільове призначення земельних ділянок, які надані громадянам та юридичним особам у власність чи постійне користування, зазначається в державних актах на право власності на земельну ділянку та на право постійного користування земельною ділянкою. Аналіз статей ЗКУ свідчить про наступне:

Встановлене п. 3 Статті 6 Закону про екомережу зобов'язання власників і користувачів територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, забезпечити їх використання за цільовим призначенням практично не надає можливості охорони територій та об'єктів екомережі. Наприклад, до екокоридору для з'єднання різних лісових масивів були включені луки або групи дерев чи лісополоси для забезпечення міграції тварин і збереження популяцій рослин, які знаходяться у власника земель особистого сільського господарства чи фермера. Ці землі належать до категорії земель сільськогосподарського призначення. Власник чи користувач земель може переорати луки, вирубати дерева і посадити зернові. При цьому зміни цільового призначення земельної ділянки не відбудеться, але вона втратила необхідні для екокоридору властивості і він фактично не може виконувати свої функції. Таким чином, контроль за зміною цільового призначення земельних ділянок є «грубим» механізмом, який фактично не дозволяє зберегти необхідний режим структурних елементів екомережі, оскільки незміна цільового призначення не означає збереження природоохоронних якостей території.

Цей висновок ускладнюється також тим, що діюче законодавство поклало контроль за використанням земель і контроль за їх цільовим призначенням на земельну інспекцію, тобто фактично Мінприроди усунуто від такого контролю, а подальший аналіз показав, що ефективність та процедура заходів покарання порушників цільового призначення викликає сумнів.

Таким чином, діюче законодавство не надає можливості природоохоронним органам Мінприроди здійснювати нагляд за функціонуванням і режимом використання екомережі. Варто зробити ремарку. Якщо ключовими елементами є об'єкти ПЗФ, то в цьому випадку на них поширюються обмеження, введені для об'єктів ПЗФ відповідно до закону Про ПЗФ та ЗКУ.

Згідно статті 44 ЗКУ, до земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва). В цій статті екомережа не згадується.

Стаття 45. *Використання земель природно-заповідного фонду* ЗКУ вказує на те, що порядок використання земель природно-заповідного фонду визначається законом. Таким законом є Закон України «Про природно-заповідний фонд», в якому вказуються назви об'єктів ПЗФ, їх статус, завдання та режим природокористування. Ні в цьому законі, ні в ЗКУ немає посилань на структурні елементи екомережі і тому вони фактично залишилися без особливого правового статусу. Однак, в законодавстві не визначено їх зв'язок з об'єктами ПЗФ, режими господарювання на цих територіях, не визначено, до якої категорії земель відносяться структурні елементи екомережі.

У Ст. 6. Закону України про екомережу вказано, що **включення територій та об'єктів до переліку територій та об'єктів екомережі не призводить до зміни форми власності і категорії земель на відповідні земельні ділянки та інші природні ресурси, їх власника чи користувача.**

Таким чином, згідно чинного законодавства правовий статус земель не змінюється після створення на них структурних елементів екомережі і згідно законодавства ніякий додаткових обмежень на користування природними ресурсам земельної ділянки власника земельної ділянки чи землекористувача не вводиться.

4.7.2. Надання особливого правового статусу структурним елементам екомережі

Правовий статус (режим) земель структурних елементів екомережі визначено в Законах України «Про екологічну мережу України» та «Про Загальнодержавну програму

формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». Проте дана законодавча база не достатньо ефективно регулює правовідносини із визначення і забезпечення належного режиму діяльності людини на землях елементів екомережі як на територіях з особливим природоохоронним статусом. Зокрема, не визначено систему і порядок впровадження природоохоронних заходів та обмежень для різних категорій земель елементів екомережі, не достатньо повно врегульовано порядок державного управління у цій сфері, не визначена відповідальність за правопорушення проти встановленого режиму земель елементів екомережі (даний об'єкт може виступати лише як додатковий у ряді визначених сьогодні законодавством правопорушень). Таким чином, без зміни окреслених норм оперативне формування ефективної екомережі є, принаймні, значно ускладненим.

Для виконання структурними елементами екомережі своїх функцій у формуванні просторово цілісної екомережі доцільно введення спеціального режиму їх використання, яке частково полягає у введенні обмежень на земельну ділянку. Згідно Ст. 111.3КУ *Обмеження прав на земельну ділянку*:

1. Право на земельну ділянку може бути обмежено **законом або договором** шляхом встановлення:

е) заборони на зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту та зовнішнього виду нерухомого майна;

ж) умов додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт;

и) інших зобов'язань, обмежень або умов.

Таким чином, існує два шляхи введення обмеження користування земельною ділянкою – законом, або договором. Проте особливий правовий статус земельної ділянки не встановлюється Договором. Але в певних випадках введення для структурних елементів екомережі обмежень договором є можливим і корисним.

Чинне законодавство щодо екомережі має тільки одне згадане обмеження - щодо забезпечення використання цільового призначення, але воно не ефективне, в зв'язку з цим, особливий правовий статус (режим) земель структурних елементів екомережі, необхідний для виконання ними своїх функцій у формуванні просторово цілісної екомережі доцільно ввести шляхом внесення змін до законів. Розглянемо два варіанти.

1). Згідно ст.111 ЗКУ, ЗКУ має більш суворі вимоги, чим Закон про екомережу. Тому доцільно внести до Закону про екомережу зміни для приведення його у відповідність до ст.111 ЗКУ шляхом введення обмежень, вказаних в ст.111 ЗКУ. Пропонується змінити **п.3 ст. 6 Закону Про екомережу**, виклавши його в наступній редакції:

Існуючий п.3 ст. 6 Закону Про екомережу	Пропонується редакція п.3 ст. 6 Закону Про екомережу
Власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, зобов'язані забезпечувати їх використання за цільовим призначенням.	«Власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, зобов'язані забезпечувати їх використання за цільовим призначенням, додержуватися природоохоронних вимог та не змінювати ландшафт ».

Внесення такого формулювання дозволить посилити відповідальність за порушення режиму використання структурних елементів екомережі.

2). Оскільки мова йде про введення і дотримання природоохоронних вимог на землях, на яких розташовані структурні елементи екомережі, то таке введення може бути здійснено наданням їм особливого правового статусу шляхом внесення змін до Закону України „Про природно-заповідний фонд України”.

Для реалізації цього підходу доцільно рекомендувати внести ключові і сполучні території до Статті 3 Закону України „Про природно-заповідний фонд України”, наступним чином:

Існуюча стаття	Запропонована стаття
<p>Стаття 3. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України</p>	<p>Стаття 3. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України</p>
<p>До природно-заповідного фонду України належать:</p> <p>природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;</p> <p>штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.</p> <p>Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.</p> <p>Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети і необхідного режиму охорони:</p> <p>заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні;</p> <p>пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.</p> <p>Законодавством Автономної Республіки Крим може бути встановлено додаткові категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду.</p>	<p>До природно-заповідного фонду України належать:</p> <p>природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;</p> <p>штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва;</p> <p>ключові, сполучні (екокоридори) території, які є структурними елементами екомережі.</p> <p>Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.</p> <p>Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети і необхідного режиму охорони:</p> <p>заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні;</p> <p>пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.</p> <p>Законодавством Автономної Республіки Крим може бути встановлено додаткові категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду.</p> <p>Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні</p>

	парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть входити до складу ключових та сполучних територій екомережі.
--	---

Таким чином, внесення до складу статті 3 Закону ключових та сполучних територій автоматично надасть їм особливий правовий статус - статус об'єкта ПЗФ. Надання буферним і відновлювальним територіям статусу об'єктів ПЗФ не вважається доцільним, оскільки ці території, як правило, не мають цінного біорізноманіття чи ландшафтів.

Параграф щодо можливості територіального розміщення територій і об'єктів ПЗФ в складі ключових, сполучних та буферних територій екомережі вказано з метою зняття можливих непорозумінь і вказівки на те, що в цьому немає протиріч. Наприклад зараз існує практика, коли одні об'єкти ПЗФ входять до складу інших. Зокрема, заказники можуть входити до складу регіональних ландшафтних парків і інколи для підняття статусу особливо цінних ділянок в цих парках з обласного до загально-державного рівня, цим ділянкам надається статус заказників загальнодержавного значення. Статтею 18 Закону України про ПЗФ вказано, що у межах території біосферних заповідників можуть виділятися зони регульованого заповідного режиму, до складу яких включаються регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища з додержанням вимог щодо їх охорони, встановлених цим Законом.

Особливий режим об'єктів ПЗФ встановлюється відповідними статтями в Законі про ПЗФ. Тому крім надання особливого правового статусу необхідно і встановити особливий режим земель структурних елементів екомережі, враховуючи їх функції в екомережі.

Структурні елементи екомережі та їх режими доцільно внести до Закону про «Про природно-заповідний фонд України», шляхом створення нової глави 7-1 в розділі III з наступними статтями до закону:

Глава 7-1 Структурні елементи екомережі (ключові, сполучні (екокоридори) території).

Стаття 30-1 Ключові території

Ключові території мають забезпечувати збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття.

На ключових територіях забороняється діяльність, яка приводить до зменшення біорізноманіття, погіршує умови міграції тварин та створює загрозу шкідливого впливу на їх природні комплекси та об'єкти .

Якщо ключова територія входить повністю або частково до складу біосферних або природних заповідників, національних природних або регіональних ландшафтних парків, або заказників, то режим заповідників, парків та заказників зберігається відповідно до статей 15-26 закону «Про природно-заповідний фонд України» .

Стаття 30-2 Сполучні території

Сполучні території (екокоридори) поєднують між собою ключові території.

Режим сполучних територій має забезпечувати екосистемний зв'язок між ключовими територіями, підтримувати процеси розмноження рослин і тварин, забезпечувати міграцію тварин і обмін генетичного матеріалу, підтримувати екологічну рівновагу екосистем, тощо.

Якщо регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи чи заповідні урочища знаходяться частково або повністю в межах сполучних територій, то їх режим може бути змінено з метою виконання завдань, які стоять перед сполучною територією.

Стаття 30-3 Менеджмент план екомережі

Менеджмент план екомережі (національної, регіональної, місцевої чи окремих її структурних елементів) розробляється з метою встановлення функціонального призначення, характеру діяльності, порядку охорони, використання і відтворення її природних комплексів. Менеджмент план погоджується центральним органом виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища для національного рівня, та відповідними територіальними органами виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища для регіонального і місцевого рівня і затверджується Координаційною радою з питань формування екомережі при Кабінеті Міністрів України для національного рівня, Координаційною радою з питань формування екомережі при Раді міністрів Автономної Республіки Крим для території АР Крим і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування згідно з повноваженнями приймати рішення про затвердження схеми екомережі для регіонального чи місцевого рівня. Розробка менеджмент планів здійснюється з врахуванням рішень і рекомендацій ратифікованих міжнародних конвенції, стороною яких є Україна.

Доцільно статтю про Менеджмент план екомережі внести і до Закону про екомережу, як базового закону, додавши до нього пункт 4 у статті Стаття 18. *Режим охорони та використання територій та об'єктів екомережі*, в такій же редакції, як в Статті 30-3 вище наступним чином:

Стаття 18. Режим охорони та використання територій та об'єктів екомережі

1. Існуюча редакція закону
2. Існуюча редакція закону
3. Існуюча редакція закону

4. Менеджмент план екомережі (національної, регіональної, місцевої чи окремих її структурних елементів) розробляється з метою встановлення функціонального призначення, характеру діяльності, порядку охорони, використання і відтворення її природних комплексів. Менеджмент план погоджується центральним органом виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища для національного рівня, та відповідними територіальними органами виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища для регіонального і місцевого рівня і затверджується Координаційною радою з питань формування екомережі при Кабінеті Міністрів України для національного рівня, Координаційною радою з питань формування екомережі при Раді міністрів Автономної Республіки Крим для території АР Крим і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування згідно з повноваженнями приймати рішення про затвердження схеми екомережі для регіонального чи місцевого рівня. Розробка менеджмент планів здійснюється з врахуванням рішень і рекомендацій ратифікованих міжнародних конвенції, стороною яких є Україна.

Запропоновані задачі і режими ключових і сполучних територій сформульовані на підставі задач та режимів, вказаних в Законі про екомережу, щоб при практичному застосуванні не викликати правові колізії внаслідок невідповідності законів.

4.7.3. Менеджмент екомережі

Менеджмент екомережі – це комплексний багатофакторний процес управління територією, людськими, мотиваційними, фінансовими, природними, технічними, інформаційними ресурсами, який полягає в прийнятті і реалізації обґрунтованих ефективних управлінських рішень і керівництва людьми, ресурсами та територією з метою досягнення цілей, які стоять перед екомережею.

Назву «План управління» замість «Менеджмент план» використовувати недоцільно, оскільки в Статті 12. «Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду» Закону про ПЗФ описується управління, але фактично йдеться про їх управління спеціальними адміністраціями, а не про управління територіями, включаючи управління територіями, які належать приватним особам. З іншого боку термін «менеджмент план» вже зафіксований в Законі України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" (розділ 4 Здійснення заходів, що впливають з виконання зобов'язань України за міжнародними угодами Додатку 7 Заходи з формування національної екологічної мережі). Окрім того, термін «менеджмент план» широко використовується в світі і записаний в міжнародних конвенціях.

Введення терміну «менеджмент план» в закон про ПЗФ необхідно з тієї причини, що ключові, сполучні та буферні території екомережі в залежності від природних і господарських умов, розміру і географічного розташування земельних ділянок повинні мати деталізований режим природокористування і використання екомережі. В той же час принципово відмінним є те, що проект організації території розробляється для окремого об'єкту ПЗФ, визначеного Законом про ПЗФ, а екомережа представляє собою складну систему елементів, які мають працювати системно і в комплексі, причому з різними функціональними завданнями для різних структурних елементів.

Буферні території, які використовуються у поєднанні з ключовими та сполучними, не варто вводити як окремі об'єкти ПЗФ. Режим буферних територій доцільно зафіксувати внесенням нової статті 40-1 Глави 7-1 *Структурні елементи екомережі (ключові, сполучні (екокоридори) території)*. Закону «Про природно-заповідний фонд України»:

Стаття 40-1. Буферні території

В разі необхідності буферні території екомережі можуть установлюватися на територіях, прилеглих до ключових та сполучних територій екомережі.

Режим охорони, відтворення та використання природних комплексів буферних територій, які створюються з метою забезпечення захисту ключових та сполучних територій екомережі від зовнішніх негативних впливів, регулюється як для охоронних зон згідно статей 39 та 40 цього Закону.

Таким чином, режим буферних зон буде визначатися існуючими нормами охоронних зон об'єктів ПЗФ, вказаними в Розділі IV *Охоронні зони територій та об'єктів природно-заповідного фонду* закону про ПЗФ. Це також полегшить застосування буферних зон на практиці.

Найкращий природоохоронний захист, встановлений законодавством, мають землі природно-заповідного фонду. На підставі вказаного можливо запропонувати наступну рекомендацію для недопущення погіршення стану елементів мережі – їм доцільно надати статус земель природно-заповідного фонду. Вище пропонувалося надати їм статусу об'єктів ПЗФ. Внесення ключових та сполучних територій до складу ПЗФ не приведе автоматично до встановлення для цих земель категорії «землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення», оскільки ця категорія надається тільки об'єктам ПЗФ, перелічених в статті 44 ЗКУ. Надання такої категорії є одним з найкращих законодавчих методів захисту цінних щодо біорізноманіття земель від порушень природоохоронного законодавства.

Після внесення змін до Закону про ПЗФ щодо структурних елементів екомережі, доцільно внести відповідні зміни в статтю 44. ЗКУ, включивши до неї структурні елементи екомережі, і виклавши її в наступній редакції:

Існуюча ст.44 Земельного кодексу України (ЗКУ)	Пропонована нова редакція ст.44 ЗКУ
--	-------------------------------------

<p>Стаття 44. Склад земель природно-заповідного фонду</p> <p>До земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).</p>	<p>Стаття 44. Склад земель природно-заповідного фонду</p> <p>До земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ключові та сполучні (екокоридори) території, які є структурними елементами екомережі), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).</p> <p>Землі природно заповідного фонду належать до категорії землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.</p>
--	---

Таким чином, якщо ключовим та сполучним територіям буде надано статус об'єктів ПЗФ та вони будуть віднесені до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, це практично дозволить встановити контроль з боку органів Мінприроди за їх вилученням, викупом та режимом природокористування. Цьому також сприятиме те, що екомережа має бути включена до складу Генеральної та місцевих схем планування території України, що визначено законами України „Про планування та забудову територій” та «Про Генеральну схему планування територій України». Тим самим, наявність екомережі буде відображена на генеральних схемах і буде враховуватись при плануванні та забудові територій.

4.8. Аналіз практичного досвіду та проблем створення екомережі на землях лісогосподарського призначення

У Турківському районі Львівської області та у Вижницькому і Сторожинецькому районах Чернівецької області в 2010 році вперше в Україні були створені рішеннями відповідних органів влади Турківський (довжиною 28 км) і Буковинський екокоридори (26 км), які поєднують Національний природний парк (НПП) «Сколівські Бескиди», Ужанський НПП і Регіональний ландшафтний парк «Надсяння» в Україні з національними парками «Бещадський», «Чісна-Ветліна» та «Долина Сяну» в Польщі, а також Вижницький НПП з Національним парком «Ванаторі-Нямц» у Румунії. Ці парки та екокоридори є дуже важливими для збереження популяцій ведмедів, зубрів, рисі, дикого kota та інших видів флори та фауни в регіоні. Створення екокоридорів було здійснено за підтримки проекту «Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах», фінансованого програмою ВБИ-MATRA, Нідерланди. Проект впроваджено Благодійною організацією «ІнтерЕкоЦентр» (Україна) та «Altenburg & Wumenga Ecological Consultants» (Нідерланди) спільно з Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та підпорядкованими структурами.

Турківський і Буковинський екокоридори пролягають землями лісового фонду, але вони місцями перетинаються ділянками сільськогосподарського призначення, дорогами, землями водного фонду. Тобто землі, на яких розташовані екокоридори, мають велику кількість різних землевласників та землекористувачів, що дозволило на практиці вивчити різні аспекти створення екокоридору і запропонувати різні варіанти оптимізації його розташування та менеджменту.

Важливим позитивним аспектом діяльності є широка підтримка населенням, представниками держлісгоспів та місцевої влади ідеї створення екокоридорів. Про це свідчать як ухвали сільрад семи сіл в межах Турківського екокоридору та двох сіл в межах Буковинського екокоридору, так і згода відповідних держлісгоспів та інших організацій.

В ході створення екокоридорів були проведені численні зустрічі з представниками вказаних організацій, на яких обговорювалися питання створення та забезпечення функціонування екокоридорів, зокрема обмеження природокористування, діяльності людини та інше. Зокрема, визнано доцільним розробити менеджмент план екокоридору. Потенційні заходи менеджменту в екокоридорах, в тому числі і на землях лісового фонду, наведені в Додатку 4.А.

Процедура розробки та затвердження менеджмент-плану, а також інші питання детально описані в згаданій вище книзі Деодатуса і Проценка (2010).

4.9. Законодавчі проблеми щодо створення і менеджменту екомережами на землях лісогосподарського призначення

Вказані в Додатку 4.А. потенційні заходи менеджменту в екокоридорах дозволяють визначитися з прогалинами у законодавчо-нормативній базі, які негативно впливають чи можуть вплинути на функціонування екомережі. Відзначимо ті заходи, які потребують впорядкування законодавства (Табл. 4.2).

Таблиця 4.2. Заходи з менеджменту в екокоридорах, які потребують змін або доповнень чинної законодавчо-нормативної бази.

	Обмеження та інші заходи менеджменту	Необхідні заходи
1.	Встановлення знаків позначення екокоридору чи екомережі	Форми і порядок встановлення державних знаків на об'єктах ПЗФ регулюється відповідним наказом Мінприроди («Про затвердження положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах ПЗФ України», від 29.03.94 №30). До цього наказу доцільно внести знаки екомережі
2.	Моніторинг та оцінка стану довкілля та менеджменту	Мінприроди здійснюється опрацювання проекту постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку здійснення державного моніторингу екомережі", що дозволить запровадити систему спостережень, спрямованих на оцінку цілісності екомережі, стану природних комплексів та об'єктів, включених до переліків екомережі, своєчасне виявлення негативних змін та прогнозування їх можливого розвитку, пов'язаних з цим наслідків, розроблення відповідних прогнозів та рекомендацій щодо формування, збереження та використання екомережі.
3.	Розвиток механізмів фінансування	Мінприроди України. Забезпечити досягнення цілей розвитку національної екомережі, шляхом внесення змін до існуючого закону «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» чи підготовки нового закону "Про

		загальнодержавну програму розвитку національної екологічної мережі в Україні на 2012-2020 роки", беручи до уваги Національну екологічну стратегію України, обласних та національних стратегій розвитку агропромислового комплексу, а також потреби гармонізації природоохоронної політики та законодавства України з відповідною політикою та законодавством Європейського союзу
4.	Збільшення розміру штрафів за браконьєрство, яке є основною загрозою для збереження біорізноманіття	Див. пропозиції нижче після таблиці
5.	Викупівля та обмін земельних ділянок для створення структурних елементів екомережі	Має бути підготований проект закону України, який повинен передбачати джерела фінансування викупівлі і обміну земельних ділянок. В умовах фінансової стану України розробка і прийняття такого закону є дуже проблематичним.
6.	Розробка механізмів компенсацій за обмеження для землекористувачів та власників земельних паїв, земельні ділянки яких припадають на територію екокоридору.	Має бути підготований проект закону України з цього приводу
7.	Розташування відновлювальних територій в екокоридорах і ключових територіях екомережі для заборони полювання. Періодичне обмеження дозволу на полювання в екомережі на підґрунті наукових даних. Заборона на облавне полювання в екомережі. Заборона полювання у критичних для тварин місцях екомережі	Доцільно внести відповідні обмеження в Порядок проведення упорядкування мисливських угідь. Вбачається, що цьому має передувати внесення до законодавства положень щодо менеджмент плану.
8.		Необхідно заходи менеджменту екомережі занести до складу Проекту організації та розвитку лісового господарства, яким керується в роботі держлісгосп, агролісгосп чи приватний власник лісу. Цей Проект передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства і розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють організацію лісовпорядкування. Матеріали лісовпорядкування погоджуються також органами Мінприроди, що має сприяти внесенню запропонованих змін. Вбачається, що цьому має передувати внесення положень щодо менеджмент плану до законодавства.

Заходи посилення боротьби з браконьєрством.

Пропонується частину 1 статті 248 Кримінального кодексу України закріпити у такій редакції: «Порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, **а також на території земель – структурних елементів екологічної мережі України**, або полювання на звірів, птахів, чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України – караються штрафом від **трьохсот** до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до від двох до п'яти років з конфіскацією знарядь та засобів полювання та всього добутого.»;

- частину 2 статті 249 закріпити у такій редакції: «Ті самі діяння, якщо вони вчинені на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, **а також на території земель – структурних елементів екологічної мережі України або** способом масового знищення риби, звірів, чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, – караються штрафом від **двухсот** до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до від одного до трьох років з конфіскацією знарядь та засобів полювання та всього добутого».

4.10. Збереження біорізноманіття в лісах на територіях та об'єктах ПЗФ

"Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій", затверджені наказом Мінекоресурсів та Держкомлісгоспу №185/210-А від 24.12.2004, встановлюють єдині вимоги щодо режиму збереження цінних природних комплексів, рідкісних, реліктових, ендемічних лісових екосистем на територіях та об'єктах ПЗФ України, а також визначають основи організації природоохоронних заходів, охорони, ефективного використання та відтворення лісових ресурсів у вежах ПЗФ. Проте, ці рекомендації не приділяють достатньої уваги збереженню цінних видів рослинного і тваринного світу в лісових екосистемах об'єктів ПЗФ.

З метою усунення цього недоліку до зазначених Методичних рекомендацій запропоновано внести зміни, які відображені в тексті Методичних рекомендацій підкресленим текстом (Додаток 4.Б). Текст із методичних рекомендацій, який доцільно вилучити – закреслений.

4.11. Збереження біорізноманіття в лісах в межах і поза межами територій та об'єктів ПЗФ

Вважається, що через відсутність або недосконалість відповідної нормативно-правової бази, механізмів реалізації і контролю за збереженням біорізноманіття, цінне біорізноманіття (види рослин, тварин та грибів з ЧКУ, рослинних угруповань з Зеленої книги України, міжнародних конвенцій) не забезпечене належною охороною на землях лісгосподарського призначення поза межами об'єктів ПЗФ (а інколи і в їх межах). Зважаючи на те, що зазначені землі займають близько 15% території України або 90,5 тисяч кв.км (17,5% території України є лісовкриті землі, з них близько 2,5% знаходиться під об'єктами ПЗФ), а підпорядковані ДАЛРУ об'єкти ПЗФ займають 15,4% площі земель лісового фонду, можна зробити висновок, що на решті 84,5% площі лісового фонду ДАРЛУ, охорона цінного біорізноманіття (за винятком біорізноманіття лісів) практично не передбачена.

Для ілюстрації цього висновку розглянемо положення ЛКУ та Постанови КМУ «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», які мають відношення до збереження біорізноманіття.

Стаття 85 Лісового кодексу України вірно формулює завдання щодо збереження біорізноманіття в лісах на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях, в тому числі охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, та інших. В подальшому ЛКУ не формулює, яким чином має бути забезпечена охорона біорізноманіття, оскільки для цього мають бути застосовані підзаконні акти. Опосередковано це може бути досягнуто різними шляхами, в тому числі і шляхом поділу лісів за екологічним і соціально-економічним значенням у відповідності до Статті 39 ЛКУ. Іншим механізмом, за допомогою якого може бути введена система збереження біорізноманіття в лісах, є виділення особливо захисних лісових ділянок¹.

Затверджений Постановою КМУ від 16 травня 2007 р. № 733 «Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» встановлює єдині вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки віднесення їх до таких категорій, а також виділення особливо захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування.

В Статті 5 Постанови КМУ «Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення» значно обмежені функції природоохоронних лісів. До цієї категорії не віднесені ліси поза межами об'єктів ПЗФ, які проте мають важливе значення для збереження біорізноманіття на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях, для охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу із Червоної книги України, рослинних угруповань із Зеленої книги України, видів рослин та тварин, що охороняються міжнародними конвенціями та інших. Крім того цей документ не надає характеристик і порядку визначення природоохоронних лісів (окрім об'єктів та територій ПЗФ).

У додатку 5 до «Порядку поділу...» вказані «Найменування та ознаки особливо захисних лісових ділянок та нормативи виділення». Серед 16 найменувань тільки два («Лісові ділянки навколо токовищ глухарів» і «Лісові ділянки на особливо охоронних частинах заказників») в якійсь мірі стосуються збереження біорізноманіття.

Незрозуміло, що мається на увазі під «особливо охоронною частиною заказника», адже цей термін в законодавстві ніде не визначений. Не згадані інші категорії об'єктів ПЗФ (парки, заповідні урочища та інші).

Таким чином, **постанова КМУ недостатньо враховує потреби збереження цінного лісового біорізноманіття як в межах так і поза межами об'єктів ПЗФ, як того вимагає ЛКУ (ст. 85 та інші) і тому постанову доцільно суттєво доповнити.**

Доопрацювання цього документу також сприятиме в Україні розвитку лісової сертифікації, одним з принципів якої є концепція “High Conservation Value Forests (HCVF)”, (особливо цінні для збереження ліси). Концепція детально викладена в посібнику (Jennings et al, 2003), який був адаптований для умов України (<http://awsassets.panda.org/downloads/ocz1.pdf>).

Концепція особливо цінних для збереження лісів частково реалізована в чинній нормативно-законодавчій базі ведення лісового господарства. В Додатку 4.В показана відповідність категорій і підкатегорій ОЦЗЛ категоріям і підкатегоріям захисності лісів, які виділяються згідно «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок».

Пропозиція щодо внесення змін у згаданий документ полягає в тому, щоб використати світовий досвід збереження цінних лісів, включаючи ліси з цінним

¹ «У лісах можуть бути виділені особливо захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування» (Стаття 41ЛКУ)

біорізноманіттям, через існуючий в Україні механізм виділення особливо захисних ділянок (ОЗЛД), визначений ЛКУ та «Порядком поділу...».

В Лісовому кодексі в Статті 41 «Виділення особливо захисних лісових ділянок» вказується, що у лісах можуть бути виділені особливо захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування. Проте в «Порядку поділу...» відсутні пояснення про які саме обмеження лісокористування йдеться, тому пропонується режим лісокористування на ОЗЛД встановити окремою Інструкцією або Методичними рекомендаціями, які мають бути розроблені.

В додатку 4.Г запропоновані часткові зміни до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», які дозволять гармонізувати цей документ із Ст. 85 ЛКУ «Збереження біорізноманіття в лісах».

Запропоновані зміни також дозволять виконати міжнародні зобов'язання України в рамках конвенцій та міжнародних угод щодо охорони біорізноманіття в лісах, а також спростять ідентифікацію перших трьох категорій ОЦЗЛ.

До «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» запропоновано внести ще й інші зміни, які відображені в тексті постанови підкресленим текстом (додаток 4.Д). Текст, який доцільно вилучити із Постанови закреслено.

5. Концептуальний аналіз доцільних змін і поправок до чинних Законів України та інших нормативно-правових документів у галузі охорони біорізноманіття

У законодавчому полі України можна виділити три групи документів, дотичних до питання правового забезпечення збереження біологічної різноманітності.

1. Закони України, що відіграють базову (ключову) роль щодо визначення об'єктів, територій та способів збереження біорізноманіття. У них визначені поняття, категорії і принципи вибору об'єктів і територій охорони, а також де і яким способом їх охороняти. Фактично, саме в цих законах визначається, що підлягає охороні, де і в який спосіб. До цієї групи документів належать: Закони України “Про Червону книгу України”, “Про природно-заповідний фонд України”, “Про екологічну мережу України”, “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, “Положення про Зелену книгу України”, затверджене постановою КМ України № 1286 від 29.08.2002 р.

Деякі положення щодо охорони біорізноманіття, дотичні цієї категорії питань, тобто, визначення об'єктів, територій і способів охорони містяться в інших законодавчих актах: Законах України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, Лісовому, Водному й Земельному кодексах України та ін. Зокрема в останніх трьох документах містяться положення про виділення природоохоронних територій спеціального призначення поза територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

2. Закони України, Кодекси та інші законодавчі та підзаконні акти, які визначають порядок виділення природоохоронних територій різного рангу, господарювання на них, перелік обмежень щодо ведення господарства й використання природних ресурсів тваринного та рослинного світу тощо. До них належать, першочергово: Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Закони України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, “Про захист тварин від жорстокого поводження” та ін.

3. Закони, та інші правові документи, які визначають правила й норми ведення господарства на природоохоронних територіях, ступінь й міру покарання за їх порушення, принципи й підходи до організації територій об'єктів охорони, характер режиму обмежень, обліку тваринного й рослинного світу країни тощо. До них належать: Кримінальний кодекс України, Адміністративний кодекс України, “Порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу” постанова КМ України № 195 від 22.02.2006 р., “Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу” постанова КМ України № 772 від 15.11.1994 р., “Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок” постанова КМ України № 733 від 16.05.2007 р., “Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них” постанова КМ України № 486 від 08.05.1996 р., “Положення про Проект організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів”, “Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів”, “Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів”, “Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів” та ін.

Ця група документів, певним чином доповнює й розвиває положення, визначені документами попередньої групи, до певної міри вони перекриваються, але, згідно з практикою правового забезпечення певних дій і процесів в Україні, саме ці документи визначають порядок і процедуру застосування вимог чинного законодавства на практичному рівні.

Далі наведені окремі пропозиції щодо певних конкретних доповнень, уточнень і змін до окремих законодавчих актів України, з метою уніфікації базових (ключових) положень природоохоронного законодавства України з відповідними правовими актами Євросоюзу в галузі правового забезпечення охорони біорізноманіття.

5.1 Закон України «Про Червону книгу України»

Цей закон є одним з основних законодавчих актів, що визначають базові засади збереження біорізноманіття. Він визначає перелік видів, яким тою чи іншою мірою загрожує небезпека зменшення чисельності популяцій або й повного зникнення.

Разом з тим, в основі головних положень цього закону лежать підходи, дещо відмінні від підходів до визначення видів для включення в Червоні списки, прийнятих МСОП і реалізованих у більшості країн Європи.

Визначення природоохоронного статусу видів за чинною нині категоризацією МСОП базується на оцінці динаміки чисельності їхніх популяцій, причому до Червоних списків включаються види, популяції яких мають виражені тенденції до зменшення чисельності протягом визначеного часу.

Згідно зі ст. 14 закону України Про Червону книгу України щодо визначення видів тваринного й рослинного світу для включення до Червоної книги України визначено, що “Підставою для занесення видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України є наявність достовірних даних про чисельність популяцій та їх динаміку, поширення і зміни умов існування, що підтверджують необхідність вжиття особливих термінових заходів для їх збереження та охорони”. Тобто, забезпечені відповідні правові підстави реалізації популяційних підходів МСОП до категоризації видів, які потребують охорони, і, навіть, певні оселищні засади (“зміни умов існування”). Разом з тим, на практиці, оскільки відсутні механізми, які б забезпечували планомірний моніторинг стану потенційно загрожених видів, реалізуються дещо інші критерії визначення природоохоронного стану видів і включення їх до списку, які можна охарактеризувати як досвідно-інтуїтивні, тобто, вони базуються на урахуванні певного досвіду сукупності експертів та наявних (часто розрізнених) даних, тобто далеко не позбавлені певної суб’єктивності.

Друга частина цієї ж ст. 14 закону України Про Червону книгу України визначає, що: “До Червоної книги України в першу чергу заносяться реліктові та ендемічні види, види, що знаходяться на межі ареалу, види, що мають особливу наукову цінність, а також види, поширення яких швидко зменшується внаслідок господарської діяльності людини”. Остання теза цього абзацу є вкрай неадекватною, оскільки оцінка зміни чисельності видів під впливом господарської діяльності (навіть безпосереднього збирання у природних умовах) 1) потребує проведення експертизи (фактично, наукового дослідження) як господарська діяльність, у тому числі збирання особин рослин у природних популяціях, впливає, або не впливає, на фактичний стан популяції, її чисельність та життєздатність, а поки це дослідження буде здійснене популяція (особливо у випадках тваринних організмів) може зникнути, 2) такий підхід виключає з поля зору види, поширення яких зменшується з природних (але невизначених) причин. Тому визначення й критерії, прийняті для реалізації популяційного підходу в категоризації МСОП є значно адекватнішими.

Як зазначено у передмові до третього видання Червоної книги України, відбір видів для включення до її списку, базувався на комплексі критеріїв, у тому числі популяційних (чисельність, щільність, віковий спектр, відтворення, динаміка та структура популяцій, тенденції змін популяційних параметрів). Однак, ретельний аналіз нарисів книги свідчить, що популяційні критерії були реалізовані далеко не завжди, що й знайшло відображення в прийнятій категоризації видів.

Відсутність послідовної реалізації популяційного підходу на практиці зумовила досить неадекватні рішення під час формування Червоної книги України. Наприклад, до

Червоної книги України були включені всі представники родини зозулинцевих (орхідних), хоча багатьом з них безпосередня небезпека знищення не загрожує (наприклад, гніздівка звичайна, коручка чемерникоподібна та ін.), а самі ці рослини навіть можуть рости в антропогенно порушених екотопах.

Отже, відсутність чіткого виконання навіть наявних положень закону України про Червону книгу України свідчить про необхідність його певного удосконалення, або прийняття необхідних підзаконних нормативно-правових документів, які б чітко регламентували підходи й методи визначення видів для включення до переліку Червоної книги України

Так само, відсутність послідовної реалізації в Україні концепції оселищної охорони біорізноманіття призвела до того, що до Червоної книги включені, наприклад, усі представники роду ковила, які характеризують стан розвитку степових угруповань, оскільки степи колись займали 40% території України, а тепер збереглися лише на площі, що становить близько 1%. Разом з тим, констатовано, що: “З одного боку, розорювання, надмірний випас, забудова, рекреація та інші антропогенні фактори, а з іншого – режим абсолютного заповідання в заповідниках призводять до скорочення, а зрештою й зникнення популяцій видів ковили”. Ці суперечності можуть бути легко зняті у результаті послідовної реалізації принципів збереження біорізноманіття на правових засадах, реалізованих у країнах Європи.

Негативною особливістю Червоної книги України є, також, те, що відповідним законом передбачений лише один список видів для всієї країни. Але, зважаючи на те, що Україна є територіально дуже великою державою (за мірками Європи) й на її території представлено щонайменше п'ять природно-географічних регіонів, які істотно різняться біогеографічними особливостями, доцільною є реалізація підходу, який втілений в деяких подібних європейських країнах (наприклад, Франції), коли для різних регіонів складено різні списки, або в одному списку один і той же вид має різну природоохоронну категорію в різних природно-географічних регіонах. Це могло б дати можливість диференційовано підійти до охорони видів рослинного й тваринного світу в залежності від їхнього регіонального природоохоронного статусу й зняти низку суперечностей в прийнятій національній категоризації видів, які потребують охорони. У Додатку 5А показані відмінності між категоризацією МСОП, національною категоризацією, прийнятою згідно з законом і запропоновано удосконалену категоризацію з урахуванням європейського досвіду.

Ураховуючи те, що в практиці європейських країн до Червоних книг уключають лише види перших п'яти категорій, а також, часто, види для яких недостатньо даних для однозначної оцінки, але за комплексом ознак вони можуть належати до третьої, четвертої або п'ятої категорій, і лише за рідкісним винятком види, які належать до категорії залежного від охорони або такого, що перебуває під незначною загрозою.

Такий підхід принципово відрізняється від передбаченого Законом України “Про Червону книгу України”. Однак, для реалізації підходу, передбаченого МСОП необхідно:

1. Забезпечити моніторинг популяцій видів, що перебувають під загрозою, з метою оцінки їх стану й зарахування до певних категорій; на законодавчому рівні передбачити наукові та організаційні засади ведення такого моніторингу й механізм виділення відповідних коштів з Державного бюджету;

2. Послідовно реалізувати принципи оселищної концепції збереження біорізноманіття з метою усунення зі списку Червоної книги видів, залежних від охорони, тобто залежних від збереження певних типів їхніх оселищ та одночасно прийняти Закон України “Про охорону типів природних оселищ (природних середовищ існування) як основу збереження природної флори й фауни” (загалом цей аспект може бути вирішений тим шляхом, який прийнятий в новому, другому, виданні Червоної книги Болгарії – додано третій том, який включає рідкісні й зникаючі типи природних оселищ країни. У

разі реалізації цього шляху необхідно внести істотні доповнення до Закону “Про Червону книгу України”).

3. Внести зміни в Закон України “Про Червону книгу України”, які передбачатимуть можливість реалізації регіонального підходу до природоохоронної оцінки статусу видів, або перехід на кілька регіональних списків з притетним правовим статусом.

4. На рівні закону “Про Червону книгу України” визначити обов’язковість менеджменту охорони видів – розроблення планів і втілення практичних дій щодо практичних заходів їх охорони. Відсутність конкретних положень щодо цього в законі істотно підриває ідею Червоної книги України як інструмента збереження видів. Нині Червона книга України є значно мірою декларативною, або, в кращому, випадку, лише інструментом для обґрунтування вибору природоохоронних територій. З метою уникнення цього недоліку, доцільно значно розширити й конкретизувати ст. 3 закону Про Червону книгу України, яка проголошує, що: “Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї”. Крім того, доцільно розробити й прийняти відповідні нормативно-правові акти щодо розроблення, на базі даних моніторингу, організації та втілення планів дій щодо збереження видів, включених до Червоної книги України.

5.2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України»

З метою зближення природоохоронного законодавства в галузі збереження біорізноманіття з відповідним законодавством Євросоюзу та інших країн Європи, а також послідовного впровадження в практику природоохоронної справи комплексного моніторингу біорізноманіття та екологічного менеджменту природоохоронних територій доцільно здійснити низку уточнень і змін закону “Про природно-заповідний фонд України”, зокрема:

1. Увести в практику природоохоронної справи поняття:

а) “природоохоронні території загального призначення” – які основною своєю функцією мають сприяння збереженню природного біологічного й ландшафтного різноманіття на місцевому й загальнодержавному рівнях (БЗ, ПЗ, НПП, РЛП, заказники, пам’ятки природи, заповідні урочища) – власне природно-заповідний фонд;

б) “природоохоронні території соціально-культурного призначення” – які, крім збереження певних елементів біорізноманіття, мають соціально-історичне, культурне, або науково-експериментальне значення – сади, парки, ботанічні сади, зоологічні парки, дендрарії тощо;

в) “природоохоронні території спеціального призначення” – такі, основним призначенням яких є виконання захисних функцій, а водночас, і збереження певних елементів біологічного й ландшафтного різноманіття – наприклад, захисні ліси – протиерозійні, приполонинні, захисні смуги лісів уздовж залізниць, автомобільних доріг, міжнародного, державного та обласного значення, особливо цінні лісові масиви, державні захисні лісові смуги, байрачні ліси, степові переліски та інші ліси степових, лісостепових, гірських районів, які мають важливе значення для захисту навколишнього природного середовища, а також інші землі спеціального природоохоронного призначення – водоохоронні, території лісогосподарських частин зелених зон населених пунктів тощо. Доцільно на законодавчому рівні визначити їх статус як територій та об’єктів, які у функціональному аспекті мають ураховуватися в загальній мережі природоохоронних територій країни й на них мають поширюватися загальнодержавні нормативи моніторингу біорізноманіття та екологічного менеджменту. Стосовно цього типу природоохоронних територій доцільно внести узгоджені зміни також і в закони “Про екологічну мережу України” та “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”.

2. На законодавчому рівні визначити науково-організаційні та фінансово-економічні засади комплексного моніторингу біорізноманіття на природоохоронних територіях усіх трьох типів призначення та інших господарських землях, а також принципи й методичні підходи екологічного менеджменту природоохоронних територій усіх трьох типів призначення, узгодивши їх з рекомендованими підходами МСОП щодо менеджменту природоохоронних територій.

З метою оптимізації охорони біорізноманітності на природоохоронних територіях різного призначення, категорії та рангу, слід законодавчо передбачити не лише ведення відповідного кадастру територій, але й моніторингу біорізноманіття в їхніх межах і забезпечення організаційних та методичних засад екологічного менеджменту. Для цього необхідно внести відповідні доповнення до закону й відповідні зміни у відповідні розділи Лісового, Водного й Земельного кодексів України, у «Положення про Проект організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів», «Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів», «Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів», «Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів».

3. Узгодити категоризацію природоохоронних територій загального призначення з прийнятою категоризацією МСОП (див. Додаток 5Б).

4. Визначити на законодавчому рівні оселищні підходи до вибору перспективних територій для надання статусу охоронних. Запровадити в практику урахування даних щодо наявності охоронних видів, угруповань і типів оселищ, у т.ч. й загальноєвропейського значення.

5. У пропонованій редакції закон доцільно назвати “Про природоохоронні території України”

6. Запровадити спрощений процес резервування територій для прищвидшеного резервування цінних для заповідання природних територій, об'єктів і типів оселищ (змінити статті 52, 53, 55 Закону України “Про природно-заповідний фонд”, передбачити відповідні процедури у законі “Про охорону типів природних оселищ (природних середовищ існування) як основу збереження природної флори й фауни” – див. нижче); резервування повинне бути наступним за моніторингом біорізноманіття кроком щодо подальшого створення природоохоронної території;

7. Розширити можливості запровадження фінансування заповідних територій та об'єктів (зміни до розділу VI Закону України “Про природно-заповідний фонд”), у т.ч. можливості фінансування територій та об'єктів місцевого значення з державного бюджету.

8. Визначити пільги органам місцевого самоврядування, на територіях яких створюються природоохоронні території (внести відповідні зміни до законів “Про природно-заповідний фонд”, “Про місцеве самоврядування”, до Земельного кодексу, та ін.).

9. Розробити спеціальні методики та провести оцінку “екосистемних послуг” природоохоронних територій (у розвиток ст. 45 Закону України «Про природно-заповідний фонд»), послідовно втілити ці оцінки й розробити механізми компенсації як один з ключових інструментів для підвищення рівня фінансування заповідних установ.

Традиційна система категорій природно-заповідного фонду України відносно сумісна з пропонованою категоризацією МСОП (Додаток 5Б). Однак, слід зауважити, що основною, і найважливішою, особливістю цієї категоризації є відсутність в ній тієї категорії об'єктів, яку ми пропонуємо зарахувати до “природоохоронних територій соціально-культурного призначення”. До природно-заповідного фонду, який відповідає категорії “природоохоронних територій загального призначення” мають належати лише

природні й напівприродні природоохоронні території. До того ж, з числа “природоохоронних територій спеціального призначення” деякі також добре відповідають певним категоріям, запропонованим МСОП.

Звичайно, процес адаптації національної категоризації природоохоронних територій до рекомендацій МСОП не може бути швидким, але він формує передумови для використання світового надбання досвіду щодо екологічного менеджменту на природоохоронних територіях.

Реалізація цього процесу можлива у два способи:

1. Повна уніфікація категоризації природоохоронних територій України з категоріями, рекомендованими МСОП, що є досить проблематичним, зважаючи на багатолітню традицію організаційних засад територіальної охорони природи,

2. Встановлення адекватних відповідностей між існуючими категоріями природно-заповідного фонду України та інших природоохоронних територій країни з категоріями МСОП.

Останній підхід є найперспективніший, хоча уникнути поступової трансформації прийнятої системи категорій в напрямку загальної уніфікації типології природоохоронних територій у країнах Європи не вдасться, оскільки збереження загальної біорізноманітності континенту можливе лише в рамках загального екологічного менеджменту системи охоронних територій усіх країн.

5.3. Про доцільність прийняття Закону України «Про охорону типів природних оселищ (природних середовищ існування) як основу збереження природної флори й фауни»

Україна приєдналася до «Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі», однак, у природоохоронному законодавстві України практично відсутні базові концептуальні засади до ефективної імплементації її принципів у практику. Зокрема, це стосується оселищної (habitat) концепції збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, яка нині, фактично, лежить в основі визначення територіальних об'єктів охорони в країнах Європи й поширюється на інших континентах. У країнах Євросоюзу вона знайшла втілення в Директиві 92/43/ЄС від 21 травня, 1992 року “Про збереження природних типів оселищ (habitats) та видів природної фауни й флори”

В основі концепції лежить поняття про *природні оселища* – як суходільні або водні ділянки, які визначаються географічними, абіотичними та біотичними ознаками, є природними або напівприродними й визначаються ключовим значенням для виживання певного виду або групи видів, формуючи природне середовище їх існування. Підтримання біорізноманіття здійснюється через збереження природних оселищ як середовищ існування природної фауни й флори.

Закон має визначити основні поняття й категорії щодо оселищної концепції збереження біотичної й ландшафтно-різноманітності, встановити її співвідношення і взаємодію з Червоною книгою України й Зеленою книгою України, визначити завдання щодо нормування господарської діяльності на територіях, що відповідають статусу цінних для збереження певних типів оселищ.

Зокрема, *оселище виду* – природне середовище, визначене певними абіотичними й біотичними факторами, в яких вид живе на будь-якій стадії свого життєвого циклу; *пріоритетні типи природних оселищ* – природні типи оселищ, які знаходяться під загрозою зникнення, які поширені на певних територіях, і збереження яких є важливим для виживання певного природного комплексу видів рослинного й тваринного світу; *природоохоронний статус природних оселищ* – сума впливів, які діють на природне оселище та його типові види, котрі можуть вплинути на їх природне поширення впродовж

тривалого часу, структуру та функції, а також на тривале існування його типових видів в межах території поширення цього типу оселища.

Території з особливим статусом збереження – це природоохоронні території загального призначення певних категорій, що створюються за допомогою відповідних нормативно-правових документів, де застосовуються необхідні заходи щодо збереження та відтворення сприятливого стану природних оселищ та/або популяцій видів, заради збереження яких було створено об'єкт.

Природоохоронний статус природного оселища буде вважатися сприятливим, якщо: 1 - його природний ареал і ділянки, які він охоплює, є стабільними або збільшуються, а також 2 - особлива структура й функції, які необхідні для його довгострокового існування не лише наявні на сьогодні, але й, вочевидь, існуватимуть в найближчому майбутньому, а також 3 - стан збереження типових видів є задовільним.

У разі підготовки відповідного Закону, необхідними є низка змін та доповнень практично в усіх законодавчих актах природоохоронного спрямування. У багатьох з них (наприклад, закони “Про тваринний світ” і “Про рослинний світ”) йдеться про середовища існування видів і необхідність їх збереження, але без визначення низки базових концептуальних понять і принципів на законодавчому рівні, такі посилання не мають необхідної для правового документа конкретики.

5.4. Закони України «Про екологічну мережу України» та «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки»

Україна приєдналася до «Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі», однак, у природоохоронному законодавстві України практично відсутні базові концептуальні засади до ефективної імплементації її принципів у практику. Зокрема, це стосується оселищної (habitat) концепції збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, яка нині, фактично, лежить в основі визначення територіальних об'єктів охорони в країнах Європи й поширюється на інших континентах. У країнах Євросоюзу вона знайшла втілення в Директиві 92/43/ЄС від 21 травня, 1992 року “Про збереження природних типів оселищ (habitats) та видів природної фауни й флори”

В основі концепції лежить поняття про *природні оселища* – як суходільні або водні ділянки, які визначаються географічними, абіотичними та біотичними ознаками, є природними або напівприродними й визначаються ключовим значенням для виживання певного виду або групи видів, формуючи природне середовище їх існування. Підтримання біорізноманіття здійснюється через збереження природних оселищ як середовищ існування природної фауни й флори.

Закон має визначити основні поняття й категорії щодо оселищної концепції збереження біотичної й ландшафтно-різноманітності, встановити її співвідношення і взаємодію з Червоною книгою України й Зеленою книгою України, визначити завдання щодо нормування господарської діяльності на територіях, що відповідають статусу цінних для збереження певних типів оселищ.

Зокрема, *оселище виду* – природне середовище, визначене певними абіотичними й біотичними факторами, в яких вид живе на будь-якій стадії свого життєвого циклу; *пріоритетні типи природних оселищ* – природні типи оселищ, які знаходяться під загрозою зникнення, які поширені на певних територіях, і збереження яких є важливим для виживання певного природного комплексу видів рослинного й тваринного світу; *природоохоронний статус природних оселищ* – сума впливів, які діють на природне оселище та його типові види, котрі можуть вплинути на їх природне поширення впродовж тривалого часу, структуру та функції, а також на тривале існування його типових видів в межах території поширення цього типу оселища.

Території з особливим статусом збереження – це природоохоронні території загального призначення певних категорій, що створюються за допомогою відповідних нормативно-правових документів, де застосовуються необхідні заходи щодо збереження та відтворення сприятливого стану природних оселищ та/або популяцій видів, заради збереження яких було створено об'єкт.

Природоохоронний статус природного оселища буде вважатися сприятливим, якщо: 1 - його природний ареал і ділянки, які він охоплює, є стабільними або збільшуються, а також 2 - особлива структура й функції, які необхідні для його довгострокового існування не лише наявні на сьогодні, але й, вочевидь, існуватимуть в найближчому майбутньому, а також 3 - стан збереження типових видів є задовільним.

У разі підготовки відповідного Закону, необхідними є низка змін та доповнень практично в усіх законодавчих актах природоохоронного спрямування. У багатьох з них (наприклад, закони “Про тваринний світ” і “Про рослинний світ”) йдеться про середовища існування видів і необхідність їх збереження, але без визначення низки базових концептуальних понять і принципів на законодавчому рівні, такі посилання не мають необхідної для правового документа конкретики.

5.5. «Положення про Зелену книгу України»

Ідея охорони рідкісних та оригінальних рослинних угруповань як одного з проявів біорізноманіття і як шлях до оптимізації збереження існування зникаючих видів виникла у країнах Східної і Центральної Європи у 80-х роках минулого століття. Практично одночасно почала розвиватися оселищна концепція збереження середовищ та умов існування природних видів флори і фауни.

Оскільки остання забезпечує більш комплексний підхід до вибору об'єктів охорони та визначення їхнього інтегрального значення для збереження певних типів екосистем з усім комплексом їхніх компонентів і складових, вона набула широкого розвитку в країнах Європи. Натомість, через певні наукові традиції, у країнах колишнього СРСР продовжував розвиватися підхід, що відповідає концепції Зеленої книги. Хоча, станом на сьогодні, активне природоохоронне правове забезпечення він має лише в Україні.

Звичайно, з урахуванням природоохоронних і наукових традицій, що склалися впродовж досить тривалого часу, недоцільно нехтувати й однозначно заперечувати позитивне значення Зеленої книги для забезпечення вибору територій, перспективних для збереження біорізноманіття, особливо в лісових і степових регіонах.

Разом з тим, необхідно на законодавчому рівні розробити й запровадити паралельне тлумачення й зіставлення підходів, які передбачають використання принципів оселищної концепції і Зеленої книги. Тим більше, що допоки немає Червоної книги типів природних оселищ України, Зелена книга України виконує важливу інформаційну функцію щодо оцінки рівня ценотичного, та, до певної міри, екосистемного різноманіття території країни.

Необхідно визначити механізми використання інформації про типи угруповань, відображені в Зеленій книзі України в системі моніторингу біорізноманіття країни та методичних засадах менеджменту природоохоронних територій, у просторовому плануванні територій.

Необхідно прийняти Закон “Про Зелену книгу України” або інтегрувати положення про Зелену книгу України у новий закон “Про охорону типів природних оселищ (природних середовищ існування) як основу збереження природної флори й фауни”. Постанова Кабінету Міністрів України має слабкий вплив, це одна з причин ігнорування Зеленої книги України у практиці охорони біорізноманіття й заповідної справи, особливо на лісових землях.

5.6. Закони України «Про рослинний світ» та «Про тваринний світ»

Згідно зі ст. 26 Закону України “Про рослинний світ” та ст. 37 Закону України “Про тваринний світ” охорона рослинного й тваринного світу забезпечується шляхом:

- встановлення правил та науково обґрунтованих норм охорони, раціонального використання і відтворення об’єктів рослинного й тваринного світу,
- встановлення заборони та обмежень під час використання об’єктів рослинного й тваринного світу,
- встановлення особливого режиму охорони видів рослин і тварин, уключених до Червоної книги України,
- охорони середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин,
- формування екологічної мережі, створення державних заповідників, заказників і визначення інших природних територій та об’єктів, що підлягають особливій охороні,
- проведення відповідно до законодавства інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об’єктів рослинного й тваринного світу.

В обох випадках мова йде про середовища існування видів без належного пояснення суті означеної категорії. У наявному в законах поданні, категорія «середовище існування» є абстрактною, оскільки не має відповідної територіальної прив’язки. Ця невідповідність легко знімається у спосіб введення в правове поле України концептуальних положень і понятійно-термінологічного апарату оселищної концепції збереження біотичної і ландшафтної різноманітності.

Декларація встановлення особливого режиму охорони видів рослин і тварин, уключених до Червоної книги України, без забезпечення правових засад моніторингу, його фінансового забезпечення та реалізації результатів у рамках відповідних екологічних менеджмент-планів, позбавлена практичного сенсу. Усі етапи моніторингу поширення, стану й динаміки популяцій видів, уключених до Червоної книги України, доцільно визначити на законодавчому рівні в рамках Законів “Про Червону книгу України”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, Лісового кодексу України, “Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу” постанова КМ України № 195 від 22.02.2006 р., “Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу” постанова КМ України № 772 від 15.11.1994 р.

6. Екосистемні послуги: оцінка можливостей використання у лісовому секторі для охорони природи

6.1. Концепція екосистемних послуг (ЕП) та механізм «платежів за екосистемні послуги» (ПЕП)

Економічні методи охорони навколишнього середовища використовуються все більш широко, фокусуючись, перш за все, на компенсації збитків або на запобіганні шкоди під загрозою санкцій. Однак в останні роки підхід до фінансування охорони дикої природи та збереження біорізноманіття принципово змінюється. Нові економічні методи базуються не на покаранні винуватих після заподіяння шкоди, а на заохоченні заходів, спрямованих на збереження природи. Платежі за екосистемні послуги – один з найбільш сучасних підходів, суть якого полягає в створенні нових ринків, які перерозподіляють фінанси на користь організацій та людей, зберегаючих природу і біорізноманіття.

Екосистемні послуги (далі - ЕП) – це послуги, які надаються екологічними системами суспільству, що підтримує його добробут та безпеку, здоров'я людей. Іншими словами, це вигоди або блага, які людина отримує від екосистем. Згідно концепції природного капіталу, ЕП – це проценти з цього капіталу. При втраті природного капіталу (руйнуванні екосистеми) ми втрачаємо частину ЕП сьогодні та зменшений природний капітал (екосистеми) надійде наступним поколінням.

Зараз найбільш прийнятним є розподіл ЕП на чотири групи. Базові ЕП є послугами «підтримання» – створення ґрунту, підтримання фотосинтезу та первинної продукції, циклів споживних речовин та води. Виконання екосистемами цих функцій забезпечує надання ними послуг «другого рівня» - послуги забезпечення, регулювання та культурні послуги. Послуги забезпечення (або ресурсні) - це забезпечення водою, продуктами харчування, деревиною, іншою сировиною та матеріальними продуктами. Ці послуги найбільш «економічно» зрозумілі та оцінені. Послуги регулювання – це, наприклад, фільтрація та очистка води, регулювання водозбору, захист від ерозії, повеней, руйнування берегів, запилення, регулювання клімату. Ці послуги хоч і відомі, та їх величезне економічне значення залишається неоціненим (як і послуг «підтримання»). Послуги культурні – це надання екосистемами можливостей для відпочинку (рекреаційні послуги), а також духовні та естетичні цінності природи. З останніх послуг більш-менш оцінені лише рекреаційні послуги.

Біорізноманіття є наскрізним компонентом усіх екосистем і основою для виконання екосистемами більшості зазначених вище послуг (оскільки біота бере участь у процесах надання багатьох послуг). В той же час, підтримання біорізноманіття розглядається як окрема послуга (наприклад, для збереження видів або генетичного різноманіття екосистеми).

Сучасний досвід показує, що сьогодні існують чотири категорії ЕП, для яких реально використання компенсаційних платежів та створення ринків – послуги щодо забезпечення прісною водою належної якості, поглинання вуглецю, збереження біорізноманіття та естетичних і культурних властивостей ландшафту. Ці продукти (фактично групи послуг) можна обрахувати та «продати».

Послуги щодо забезпечення прісною водою належної якості включають регулювання водотоку, якості води, контроль за осадконакопиченням, збереження водного середовища існування.

Послуги збереження біорізноманіття полягають у збереженні екосистем, видів та популяцій рослин та тварин, всього генетичного різноманіття.

Поглинання вуглецю здійснюється зеленими рослинами та залежить від наявності лісів (та боліт). Ця послуга може надаватися або через збереження існуючого лісового покриву, або завдяки лісорозведенню.

Збереження естетичних та культурних властивостей ландшафту – це створення нових територій, що охороняються, охорона існуючих пам'яток природи тощо.

Щодо економічного механізму платежів за екосистемні послуги (ПЕП), то ці платежі є компенсаціями, які «споживачі» ЕП виплачують їх «постачальникам».

«Постачальники» ЕП – суб'єкти господарювання, в ході діяльності яких виробляються або підтримуються певні ЕП. Фактично, ЕП не «виробляється» людиною безпосередньо, але певні дії «постачальників» спрямовані на збереження екосистем та їх властивостей, необхідних для створення ЕП.

Наприклад, важливим видом ЕП є підтримання високої якості прісної води у річці. Постачальниками послуги будуть землекористувачі, чії ділянки розташовані у верхів'ях річки: методи, які вони впроваджують в своєму господарстві (споживання добрив і пестицидів, зведення лісів або лісорозведення) безпосередньо впливають на якість води нижче за течією. Якщо ця якість, внаслідок певних дій землекористувачів у верхів'ях ріки, підтримується не нижче фіксованого рівня, можна казати про надання ними послуги.

Споживачі (користувачі) ЕП - суб'єкти господарювання, що мають вигоду, в т.ч. економічну, від користування послугою. Необхідною умовою створення ринку ЕП є усвідомлення цінності даної ЕП і готовності платити за неї.

У зазначеному прикладі споживачами послуги «чистої води» є суб'єкти (організації або фізичні особи), що проживають у пониззі річки і використовують воду для побутових цілей або у виробництві. В обох випадках якість води відіграє велике значення для них, тому в разі інформування, вони будуть готові платити постачальникам ЕП компенсації за здійснення заходів з підтримання якості води в річці, або ж за «нездійснення» діяльності, що шкодить цій якості (наприклад, за обмежене використання мінеральних добрив на прилеглих до річки землях або за те, що постачальник послуги не зводить ліс для розширення посівних площ).

Споживач послуги буде готовий заплатити за неї тільки коли він: по-перше, інформований про те, в якій мірі саме діяльність постачальника призводить до забезпечення певної якості ЕП, по-друге, переконаний, що плата за ЕП рентабельна у порівнянні з можливими альтернативними витратами (наприклад, з вартістю будівництва та експлуатації споруд з очищення води). Максимальна сума платежу дорівнює витратам на цей альтернативний спосіб вирішення проблеми.

Реальна сума платежів за ЕП визначається індивідуально в кожному випадку в процесі переговорів між постачальником і споживачем послуги, а також посередником.

Підкреслимо, що суть механізму використання ПЕП - в тому, щоб впровадити в свідомість користувачів ЕП думку про те, що послуги ці не є безкоштовними, а мають чималу економічну цінність, за яку необхідно платити. Здійснюється це шляхом переведення абстрактних екосистемних послуг до категорії потрібних всім «товарів» через інформування та екологічну освіту населення та, особливо, осіб, що приймають рішення.

Лісові екосистеми надають більшість ЕП. Серед них найбільш усвідомлені споживачами – отримання деревини та недеревних продуктів, рекреація, мисливство та рибальство; більш значущі та не оцінені належним образом ЕП лісів – регулювання водозбору та очистка води, захист від ерозії та повеней, створення чистого повітря, регулювання клімату та стік вуглецю, підтримання біорізноманіття, естетичне та духовне «споживання» лісових ландшафтів.

6.2. Практичне застосування механізму ПЕП: приклади

6.2.1. Плата за депонування вуглецю

Кіотський протокол став спробою інтегрувати ЕП з регулювання клімату в глобальну економічну систему для «економічної боротьби» з зміною клімату. Першим прикладом створення глобального ринку ЕП став механізм торгівлі квотами на викиди

парникових газів в рамках Кіотського протоколу (це один з трьох «гнучких» механізмів реалізації Протоколу). Торгівля квотами – це механізм передачі квот (одиниць установленої кількості, ОУК) між країнами що ратифікували Кіотський протокол та мають обов'язки зменшення викидів. Наприклад, країна що виконала обов'язки («продавець») може продати свої невикористані квоти (ОУК) країні, що не виконує обов'язки («покупець»). Товаром в даному випадку є невикористана квота (ОУК).

Сформувався вуглецевий ринок (ринок платежів за ЕП) (наприклад, у 2011 р. глобальний вуглецевий ринок досяг 176 млрд. дол. США, середня вартість тони депонованого вуглекислого газу дорівнює близько 10 долл.). Найбільша частка обігу цих коштів припадає на Європейську систему торгівлі квотами, 26% – на Кіотський механізм чистого розвитку, 1% – на інші механізми. Європейська система торгівлі квотами є регіональним вуглецевим ринком, який, через високу ступінь інтеграційних процесів в ЄС, за своєю сутністю ближче до національного. Ряд країн створює національні системи торгівлі квотами.

Лісовідновлення розглядається як один з ключових інструментів зменшення викидів. Згідно Марракешської угоди (це свого роду «підзаконний акт» Кіотського протоколу) вважається, що скорочення викидів здійснюється за допомогою двох заходів - лісорозведення (процес посадки лісів на території, яка не мала лісів в недавньому минулому) і лісовідновлення (процес посадки лісів на території, де ліси були зведені для будь-яких цілей у недавньому минулому).

6.2.2. Плата за чисту воду

Один з перших прикладів використання платежів за воду - виплати муніципалітетом м. Нью-Йорк фермерам, чиї землі розташовані вище за течією ріки Гудзон - основи системи водопостачання міста. На початку 1990-х років якість води у водопроводах багатомільйонного міста істотно погіршилась. Американське Агентство з охорони природи зажадало від нью-йоркської влади побудувати фільтраційний завод (вартість будівництва була оцінена в 4-6 млрд. доларів). Бажаючи знизити витрати на поліпшення якості води, муніципальна влада розпочала програму платежів за ЕП: вони оголосили фермерам про фінансування заходів, спрямованих на підвищення якості води в річці та її притоках, що протікають через їхні володіння. У число цих заходів увійшли зниження споживання добрив, висадка лісів, створення приватних територій, що охороняються (ОТ), а також розширення площі державних ОТ в даному районі. На це було витрачено близько 1-1,5 млрд. доларів за 10 років. Кошти на виплати фермерам і ОТ надходили від комунальних платежів городян (середній розмір платежу виріс на 9%, але люди були готові платити за якість води). В результаті, за 10 років якість води у місті суттєво покращилась, фільтраційну установку будувати не довелося, влада заощадила гроші, а ОТ і фермери отримали істотну підтримку.

6.2.3. Плата за збережені ліси

Національний механізм, що застосовується в Коста-Риці охопив чотири критичних для країни послуги лісів: поглинання вуглецю, гідрологічні послуги, збереження біорізноманіття та «мальовнича краса». Ці послуги визначені в Законі щодо лісівництва (1996) який став рамочним для запровадження сплати власникам земель за ЕП; безпосередньо це здійснюється через Програму PSA (*Pagos por Servicios Ambientales*), яка управляється Національним Фондом лісівництва (FONAFIFO). Власникам земель компенсується надання ЕП шляхом підтримання дій щодо лісорозведення, сталого ведення господарства, збереження та відновлення лісів. Сплата здійснюється кожні п'ять років – на цей період власники «передають права» на послуги «своїх» екосистем. Згідно контракту власник землі зобов'язаний господарювати в своїх лісах та зберігати їх протягом 20 років згідно плану ведення господарства; ці зобов'язання стосуються всіх майбутніх власників землі. Уряд Коста-Ріки діє як посередник між власниками землі та

потенційними покупцями. Основне джерело фінансування - це податок на продаж пального – 5% від продажу надходить до лісового господарства через FONAFIFO. Закон з лісівництва також забороняє зміну цільового призначення лісових земель та вимагає щоб в усіх лісах господарство велося згідно затверджених планів.

6.2.4. Плата за збереження біорізноманіття

В 1982 р. в США прийняті поправки до Закону про збереження рідкісних і зникаючих видів. Згідно з цими поправками, в разі «випадкового» знищення видів, занесених до списку рідкісних і зникаючих, винний повинен компенсувати ці збитки через створення ОТ на своїх землях, проведення заходів з охорони певних видів та/або ландшафтів. На цій основі в країні сформувався цілий ринок «квот на біорізноманіття»: ОТ та інші природоохоронні організації активно торгують кредитами на збереження біорізноманіття. З'явилися навіть спеціалізовані «природоохоронні банки». Наприклад, підприємства та організації, що ведуть сільськогосподарську або іншу діяльність, що приводить до деградації водно-болотних екосистем, можуть купити екологічні кредити в Банку охорони водно-болотних угідь (Wetland Mitigation Bank).

6.3. Можливості застосування механізмів ПЕП в Україні

Ринок сплати за викиди парникових газів (ринок вуглецю) існує як на глобальному рівні, так і як національні та регіональні ринки. Україна бере участь в глобальному ринку - вона вже продала 44 млн. ОУК Японії та 3 млн. ОУК Іспанії. Накопичений досвід роботи механізму торгівлі квотами дозволяє створити *національний ринок вуглецю, і, що дуже важливо, з включенням в нього лісового сектора* (на глобальному рівні дуже мало прикладів підтримання безпосередньо лісових проектів). Тут можливі дві моделі – коли «продавцями – покупцями» є території і коли – окремі підприємства та організації. У першому випадку більш залісені області з невеликим рівнем викидів парникових газів стають «продавцями» квот, а менш залісені області з високим рівнем викидів – «покупцями». Кошти можуть бути перераховані фактично, або на цю суму область-покупець фінансує, наприклад, проект по залісенню в області-продавця. У другому випадку покупцями є великі підприємства, що викидають парникові гази, а продавцями – лісові господарства, заповідники, національні парки.

Як «посередник» між покупцями та продавцями створюється цільовий фонд (національний або регіональний), який акумулює кошти, сплачені територіями\підприємствами за викиди та надає їх «продавцям» на збереження та підтримання лісових екосистем. Продавці фактично «продають» ЕП накопичення вуглецю через цільовий фонд (створення цільових фондів передбачено ст.47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Необхідно підкреслити що платежі за різні ЕП вже існують в країні. Чинний Податковий кодекс включає ряд податків та зборів (ст.9,10), частина яких фактично представляє собою платежі за ЕП. Це екологічний податок, рентна плата за нафту, газ, газовий конденсат що видобуваються в Україні, плата за користування надрами, плата за землю, збори за спеціальне використання води та лісових ресурсів, місцевий туристичний збір. Наприклад, екологічний податок сплачується на викиди двоокису вуглецю – 0,2 грн. за 1 т (ст..243.4). Але всі сплачені кошти потрапляють в бюджети та не повертаються безпосередньо на збереження та підтримання екосистем. Тому фактично платежі за ЕП є, а механізмів ПЕП немає.

Створення механізму ПЕП передбачає ідентифікацію та оцінку ЕП, визначення «продавця» та «покупця», створення економічних відносин між ними – компенсаційного механізму, фінансового механізму підтримання екосистем – надавачів ЕП. Посередник (цільовий фонд) забезпечує накопичення платежів від «покупців», втілює компенсаційний механізм де за обрахований об'єм наданої послуги «продавець» отримує розраховану сплату. Обов'язковим є інформування щодо цінності даної ЕП, що діє як один з важливих

інструментів створення ринків («покупець» повинен усвідомити ЕП та погодитися сплачувати).

Податки та збори – це обов’язкові платежі, тому згода «покупця» не потрібна, проте необхідно встановити механізм розподілу отриманих коштів – їх частина повинна надходити на проекти з підтримання екосистем. Введення нових видів рентної плати буде розширювати перелік сплачених ЕП.

Враховуючи що кошти сплачених податків та зборів надходять в бюджети різних рівнів, механізми ПЕП потрібно застосувати не лише на національному рівні, а й на регіональному та місцевому рівнях.

Окрім використання обов’язкових платежів (податків та зборів) механізми ПЕП можуть бути створені на основі договірних платежів за ЕП на *регіональному та місцевому рівнях*.

В тариф (наприклад, за воду) може бути включена сплата за ЕП; користувачі та водоканал є «покупцями» ЕП (чистої води), «продавцями» є установи природно-заповідного фонду, лісгосподарські підприємства, розташовані на територіях, де відбувається водозбір. Рівень сплати визначається договірним шляхом, але для можливості включення цієї плати до тарифу необхідні зміни в нормативно-правовій базі (згідно існуючого законодавства більш реальним є підвищення тарифу шляхом включення додаткової суми в платежі водоканалу за спеціальне використання водних ресурсів).

Законом України «Про природно-заповідний фонд» (ст.48) передбачено створення цільових екологічних фондів установ природно-заповідного фонду (наприклад, заповідників). Таки фонди можуть бути прямими акцепторами платежів за ЕП (беручи до уваги що заповідні екосистеми є надавачами ЕП).

Підприємства можуть створювати власні спеціальні фонди для компенсації ЕП, витрати на які будуть включатись в собівартість та ціну товарів та послуг (як це діється сьогодні стосовно витрат на очистку скидів та викидів). Це потребує включення ЕП до державної системи регулювання та контролю.

Фонди охорони навколишнього природного середовища можуть стати цільовими фондами (посередниками), але для цього необхідна їх створення як юридичних осіб, що потребує внесення відповідних змін до законодавства (сьогодні ці фонди є лише частиною бюджетів).

6.4. Законодавство та використання механізмів ПЕП в лісовому секторі

Механізми, наближені до механізмів ПЕП, фактично вже існують в природоохоронному та лісовому законодавстві, але під іншими назвами.

Згідно ст.38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» України «використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального і спеціального використання природних ресурсів». Якщо загальне використання для задоволення життєвих потреб є безоплатним, то спеціальне використання передбачає володіння, користування або оренду природних ресурсів за плату. Механізм спеціального використання ресурсів є одним з механізмів сплати за ЕП.

Ст. 9-1 Закону «Про природно-заповідний фонд» визначає порядок спеціального використання природних ресурсів на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ); «спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду здійснюється в межах ліміту та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду». Ліміти та дозволи надаються органами Мінприроди. Для розрахунку лімітів використовуються обґрунтування, які фактично являються оцінкою даною ЕП та рівнів її використання.

Згідно ст. 47 Закону «Про природно-заповідний фонд» «кошти від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності в

межах заповідних територій та об'єктів, що не суперечать їх цільовому призначенню, є їх власними коштами. Ці кошти не підлягають вилученню і використовуються для здійснення заходів щодо охорони відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду». Основне джерело цих коштів - рекреанти - відвідувачі (вони є «покупцями» ЕП) - «за відвідування територій та об'єктів природно-заповідного фонду їх адміністрації, а також підприємства, установи, організації і громадяни, у підпорядкуванні яких перебувають ці території та об'єкти, за погодженням із спеціально уповноваженими державними органами можуть встановлювати плату» (ст.47).

Таким чином механізм ПЕП на рівні окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) вже існує в законодавстві і застосовано у практиці. Отримані кошти можуть бути значним джерелом фінансування збереження лісових екосистем та біорізноманіття. Однак кошти, отримані від рекреаційної діяльності лісогосподарськими підприємствами, на території яких знаходяться об'єкти ПЗФ та які вони охороняють, у значній мері витрачаються на організацію і розширення власне рекреаційної діяльності, а не на здійснення природоохоронних заходів (наприклад, лісовий заказник «Хапхальський» державного значення, що знаходиться в в АР Крим, не дивлячись на дуже розвинуту рекреаційну діяльність, не має до цього часу встановлених на місцевості меж).

Згідно ст.67 Лісового кодексу України спеціальне використання лісових ресурсів охоплює заготівлю деревини та другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування (усе це є отриманням ЕП) та «використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт» (це є культурні ЕП). Сьогодні кошти, сплачені за спеціальне використання лісових ресурсів, не інвестуються у «природний капітал», тобто не повертаються безпосередньо на підтримання тих екосистем, які надали ці послуги. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів є загальнодержавним збором і зараховується до бюджетів різних рівнів. Для повернення його (або його частини) на заходи щодо збереження лісових екосистем, необхідно створення цільових бюджетних фондів.

Згідно Лісового кодексу (ст.39) ліси України поділяються на чотири категорії за значенням і залежно від основних функцій: 1) захисні, 2) рекреаційно-оздоровчі ліси, 3) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного, 4) експлуатаційні ліси. Основні функції, які виконують ці категорії лісів і є групами ЕП. Перші три категорії лісів надають переважно ЕП підтримання, регулювання та культурні, четверта категорія – ЕП забезпечення.

Для практичного застосування підходу ЕП є сенс використовувати поняття «корисні властивості лісів». Це поняття, включене до лісового законодавства, фактично дорівнює поняттю ЕП регулювання та культурним ЕП: «До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб» (ст.6 Лісового кодексу).

Сьогодні лише частина з цих корисних властивостей (частина культурних ЕП) надається у порядку спеціального використання лісових ресурсів. Але віднесення Лісовим кодексом корисних властивостей лісів у більш широкому сенсі до лісових ресурсів (див. вище – ст.6) дозволяє розширити механізм спеціального використання лісових ресурсів з охопленням ЕП регулювання та нових культурних ЕП.

Для застосування механізму ПЕП в лісовому секторі доцільно запропонувати такий алгоритм:

1. *Ідентифікація та оцінка ЕП.* Визначити та оцінити ЕП можливо в процесі лісовпорядкування; лісовий кадастр дозволяє провести грошову оцінку ЕП лісів. Грошову оцінку ЕП територій та об'єктів ПЗФ можна проводити одночасно з

економічною оцінкою згідно ст. 45 Закону України «Про природно-заповідний фонд». Ця робота повинна привести до оцінки широкого спектру корисних властивостей лісів (ЕП) даної території. В рамках роботи з оцінки ЕП необхідно розробити методики обрахування ЕП, які після затвердження стануть частиною нормативно-правової бази.

2. *Включення всіх визначених ЕП до спеціального використання лісових ресурсів.* Необхідно розширити поняття «корисних властивостей лісів» (включаючи «підтримання біорізноманіття»), зафіксувати їх повний перелік у Лісовому кодексі та віднести використання корисних властивостей лісів до спеціального використання лісових ресурсів. Це потребує змін в Лісовому кодексі та нормативних актах.
3. *Формування спеціальних бюджетних фондів для накопичення коштів,* які надходять від сплати за використання корисних властивостей (ЕП) лісів (а можливо й від сплати за всі види спеціального використання лісових ресурсів), а також розробка порядку витрати цих коштів на збереження та підтримання лісових екосистем (аналогічно як діють існуючі фонди охорони навколишнього природного середовища). При розподілі коштів між бюджетами різних рівнів перевага, на нашу думку, повинна бути надана місцевим бюджетам для витрати частини коштів на збереження безпосередньо тих екосистем, що надають визначені ЕП.

Це лише один з можливих механізмів запровадження і функціонування ПЕП; окрім нього необхідно спробувати застосовувати інші, використовуючи описані вище можливості (кошти та екологічні фонди установ ПЗФ, фонди підприємств, прямі стосунки «продавець – покупець», та інше). В будь-якому випадку застосування механізмів ПЕП потребує чіткого визначення та обрахування ЕП (як приклад, в додатку 6.А наведено результат одного з таких обрахувань), розробки змін до нормативно-правової бази, лобювання для втілення цих змін. Обов'язковим є інформування та внесення поняття «екосистемні послуги» до нормативно-правової бази.

ВИСНОВКИ

Відповідність природоохоронного законодавства України сучасним європейським вимогам і соціально-економічним реаліям.

Основи чинного природоохоронного законодавства (як і природоохоронної справи) успадковані Україною від колишнього СРСР, який охоплював великі непорушені природні території Сибіру та Центральної Азії, Україна ж за характером і ступенем трансформації природного середовища є ближчою до країн Європи, ніж до цих регіонів.

Зокрема, на нормування, планування й розвиток природоохоронної справи в Україні впливають такі чинники:

- велика розораність території і наявність великих площ земель сільськогосподарського призначення, земель оборони та інших, які зараз ніяк не використовуються і на яких можуть бути відновлені природні екосистеми з їх наступним моніторингом та екологічним менеджментом;
- природнича, соціально-економічна та демографічна мозаїчність країни, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до територіальної охорони біорізноманіття в різних її частинах;
- проблематичність реалізації класичної концепції природного заповідника як території з режимом абсолютної заповідності на значній частині країни через оточеність заповідних об'єктів територіями, на яких ведеться господарська діяльність різного ступеня інтенсивності.

Розбудовуючи успадковане природоохоронне законодавство, Україна істотно відстала від країн Західної Європи в розвитку процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенної трансформованості, незважаючи на те, що чинне законодавство України (Ст. 9 Конституції України) передбачає пріоритет міжнародних конвенцій і угод, ратифікованих Україною, і, відповідно, імплементацію зобов'язань, що з них витікають, як складової законодавства України.

Проте в чинному українському законодавстві відповідні положення й вимоги, визначені ратифікованими Україною міжнародними угодами й конвенціями відображені в незначній мірі. Скоріше навпаки – численні закони, законодавчі акти і підзаконні документи ще неузгоджені з ратифікованими конвенціями та угодами щодо трактування понять і категорій, визначення ключових положень і вимог до практичного втілення.

До того ж на органи управління покладаються одночасно господарські і природоохоронні функції, що створює конфлікт інтересів (як, зокрема, у лісовій галузі).

Практично в жодному природоохоронному законодавчому акті не відображені Принципи оселищної концепції збереження біотичної та ландшафтної різноманітності, які впливають з Бернської конвенції, закріплені законодавством Євросоюзу й покладені в основу формування мереж Natura-2000, Emerald (Смарагдової мережі), визначення територій для надання їм статусу природоохоронних, а також є основою формування екомережі Європи.

Питання моніторингу біорізноманіття та менеджменту природоохоронних територій практично не відображені в чинній нормативно-законодавчій базі. Особливо це стосується об'єктів природно-заповідного фонду рангу заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ тощо, які знаходяться у віданні різних землекористувачів і землевласників, і на

яких взагалі практично не проводяться моніторинг біорізноманіття та не впроваджено екологічний менеджмент.

Весь комплекс законодавчих актів України, які стосуються правового забезпечення збереження біорізноманіття, містить низку концептуальних, організаційних, понятійних і термінологічних невідповідностей. Тому слід уніфікувати понятійний і термінологічний апарати чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, та впровадити низку змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття у відповідності з аналогічним чинним законодавством країн Євросоюзу.

Міжнародні зобов'язання України щодо збереження біорізноманіття в лісовому секторі та їх реалізація в лісовому законодавстві.

Конвенцією про охорону біологічного різноманіття (CBD) визначено два основні шляхи збереження біорізноманіття лісів:

- через встановлення мережі охороняємих лісових територій;
- через стале використання біорізноманіття лісів.

Безпосередньо збереженню біорізноманіття в лісовому секторі стосуються підписані представниками України рішення шостої конференції сторін Конвенції з охорони біологічного різноманіття (рішення VI/22 «Розширена програма робіт зі збереження біорізноманіття лісів») і рішення Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі¹. З останніх безпосередньо до збереження біорізноманіття, як невід'ємної частини сталого ведення лісового господарства стосується додаток 2 до резолюції L2 (Загальноєвропейські практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства).

Планування та ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку задекларовано в Україні на законодавчому рівні (Ст. 34 і 48 «Лісового кодексу»).

Аналіз чинної нормативно-законодавчої бази виявив, що практично всі аспекти збереження біорізноманіття при веденні лісового господарства, які вимагаються Загальноєвропейськими практичними рекомендаціями із сталого ведення лісового господарства (додаток 2 до резолюції L2), враховуються в лісовому законодавстві. Не врахованими лишаються Рекомендації щодо збереження сухостою, сухих стовбурів, що впали, дуплястих дерев, а також ключових біотопів.

Водночас задекларовані у Лісовому кодексі України позиції щодо збереження біорізноманіття (Ст. 85) практично не застосовуються на лісових територіях поза межами територій природно-заповідного фонду. Як наслідок, цінне біорізноманіття (види рослин, тварин та грибів занесені до Червоної книги України, рослинні угруповання з Зеленої книги України, види, що потрібно охороняти згідно міжнародних конвенцій) не охороняється на всіх лісових територіях. До того ж Лісовий кодекс розглядає лише «цінне біорізноманіття» та різноманіття деревних порід, що звужує поняття «біорізноманіття»; в результаті як поза межами територій природно-заповідного фонду, так і у межах багатьох з цих територій, не охороняється різноманіття «усіх живих організмів та середовища їх існування».

Слід зазначити, що лісове законодавство (так само як і природоохоронне) було успадковане Україною від СРСР і, відповідно, панівна на ті часи (70-80 р.р. XX ст.) природоохоронна парадигма передбачала збереження природи (природних ландшафтів, біорізноманіття) на спеціально визначених для цього територіях природно-заповідного

¹ З 2011 року – FOREST EUROPE.

фонду. На решті територій декларувалося впровадження т. зв. раціонального природокористування, принципи якого дуже схожі з природокористуванням на принципах сталого розвитку.

Що стосується збереження біорізноманіття лісів на об'єктах ПЗФ, слід зазначити, що близько 43,3% загальної площі об'єктів ПЗФ вкрито лісовою рослинністю, а представленість вкритих лісовою рослинністю та сільськогосподарських земель в ПЗФ України наближається до середніх показників мережі Natura 2000.

Формування екологічної мережі на землях лісового фонду.

Одним з шляхів подолання старої природоохоронної парадигми є створення екологічних мереж різних рівнів.

Втім, в законодавчо-нормативній базі, що має регулювати питання створення екомережі і господарювання на її землях, існують прогалини, які не дозволяють ефективно використовувати екомережі як механізм збереження біорізноманіття:

- не визначено зв'язок об'єктів ПЗФ із структурними елементами екомережі
- не встановлено режими господарювання на цих територіях,
- не визначено до якої категорії земель відносяться структурні елементи екомережі.
- не визначені законодавчі аспекти менеджменту структурних елементів екомережі (режим землекористування та наслідки встановлення ключових територій, екокоридорів, буферних та відновлювальних територій для землевласників і землекористувачів).

Для виконання структурними елементами екомережі своїх функцій у формуванні просторово цілісної екомережі доцільно введення спеціального режиму їх використання, яке частково полягає у введенні обмежень на земельну ділянку, оскільки згідно чинного законодавства відсутні додаткові обмеження на користування природними ресурсами земельної ділянки для її власника чи землекористувача.

Можливим вирішенням цієї проблеми буде надання ключовим та сполучним територіям екомереж статусу об'єктів ПЗФ та віднесення їх до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, що дозволить встановити контроль з боку органів Мінприроди за їх вилученням, викупом та режимом природокористування.

Крім вдосконалення механізмів створення і функціонування екомереж, ефективним механізмом збереження біорізноманіття в лісах поза межами ПЗФ може стати практичне впровадження концепції особливо цінних для збереження лісів (ОЦЗЛ – НСВФ) через внесення певних змін до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок».

Екосистемні послуги та шляхи до їх запровадження в лісовому господарстві України

Поняття «екосистемні послуги» відсутнє в сучасному законодавстві України. Проте механізми, наближені до механізму ПЕП («платежі за екосистемні послуги»), фактично застосовуються у природокористуванні. До них можливо віднести продаж квот на викиди парникових газів на міжнародному ринку, рентні платежі, платежі за спеціальне використання природних ресурсів, плату за землю. Основним недоліком та головною відмінністю цих механізмів від дійсного механізму ПЕП є те, що кошти, сплачені «покупцями» ЕП, «відірвані» від екосистем, що надають ці ЕП та не повертаються на їх збереження («продавцям» ЕП). У випадках, коли вони наближені до екосистем (кошти

установ ПЗФ), відсутність належного контролю часто дозволяє використовувати ці кошти на інші цілі.

Для застосування механізмів ПЕП в лісовому законодавстві та на практиці, як перші кроки, можна запропонувати визначення та оцінку ЕП лісів різних категорій у різних природних зонах, підготовку наукового та економічного обґрунтування використання визначених ЕП на конкретних територіях, розробку та обговорення механізмів ПЕП серед науковців, працівників лісового господарства, економістів та юристів. У процесі цієї роботи необхідно розробити пропозиції щодо законодавчих змін та необхідні методики.

Для застосування механізмів ПЕП на всіх рівнях економіки необхідно широке інформування та лобювання. Доцільно організувати це, створивши альянс між природоохоронцями, постачальниками ЕП та фінансовими установами.

Ці перші кроки має сенс здійснити в рамках пілотних проектів на територіях, де лісові екосистеми надають всі чотири категорії ЕП і для яких найбільш реально створення механізмів ПЕП - послуги із забезпечення прісною водою належної якості, поглинання вуглецю, збереження біорізноманіття та естетичних і культурних властивостей ландшафту, а саме в Карпатах, Криму, на Поліссі, на залісених водозбірних територіях

Практичні пропозиції щодо змін і поправок до чинної законодавчо-нормативної бази охорони природи та ведення лісового господарства.

З метою посилення законодавчо-нормативного забезпечення охорони природи в лісовому секторі України авторами запропоновано конкретні доповнення, уточнення і зміни до окремих законодавчо-нормативних документів, що регламентують забезпечення збереження біорізноманіття (в т.ч. і при веденні лісового господарства), з метою уніфікації базових (ключових) положень природоохоронного законодавства України з відповідними правовими актами Євросоюзу та іншими міжнародними вимогами в галузі збереження біорізноманіття. Частково ці пропозиції розглядаються в розділах 4 і 5, проте більшість пропозицій винесена в додатки.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бобылев С.Н., Захаров В.М. Экосистемные услуги и экономика. М.: ООО «Типография ЛЕВКО». М.,2009. http://sustainabledevelopment.ru/upload/File/Books/Inst_book_7.pdf
2. Бондарук Г.В., Букша І.Ф. Сертифікація лісгосподарського підприємства: практичний посібник. Монографія – Х.:УкрНДІЛГА, КП Друкарня №13, 2008. – 172 с.
3. Букша І.Ф. Теоретичні основи та практичні аспекти моніторингу біорізноманіття лісової рослинності // Науковий вісник УкрДЛТУ. – Вип. 13.3. – Львів, 2003. – С.69-75
4. Деодатус Ф. Д., Проценко Л. Д. (ред.). «Створення екологічних коридорів в Україні». Посібник щодо законодавчих аспектів, ландшафтно-екологічного моделювання, погодження з зацікавленими сторонами, менеджменту та досвіду створення екокоридорів на території Карпат,- Київ: Державна служба заповідної справи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, «Altenburg & Wymenga Ecological Consultants», Благодійна організація «ІнтерЕкоЦентр». – 2010. – 160 с.
5. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України станом на 01.01.2006. – Державна служба заповідної справи, Київ 2006, ISBN 966-581-840-6, 312 с.
6. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол.авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. – Львів. – 2009. – 203 с.
7. Дудкін О.В., Єна А.В., Коржнев М.М. Оцінка і загрози біорізноманіття в Україні. – К.:Хімджест, 2003. – 400 с.
8. Латыпов М. Ф. Экономические механизмы Киотского Протокола. - Департамент развития проектов - <http://www.energsovet.ru/stat67.html>
9. Леса высокой природоохранной ценности: Практ. Руководство / С.Дженнингс, Р.Нуссбаум, Н.Джадд, Т.Эванс; Пер. С англ.. – М., 2005. – 184 с.
10. Мішенін Є.В., Олійник Н.В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України. – Механізм регулювання економіки. – 2010. - №3. – Т.2. – с.104-116.
11. Chomitz K.M., Brenes L., Costantino L. Financing Environmental Services: The Costa Rican Experience. Publication Number 10. Washington, DC:The World Bank, 1998. http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/08/26/000094946_00081505312640/Rendered/PDF/multi_page.pdf
12. FOREST EUROPE, UNECE and FAO 2011: State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe. - Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, 2011. – 344 pp.
13. MCPFE. 2007. State of Europe's Forests 2007. The MCPFE Report on Sustainable Forest Management in Europe Jointly prepared by the MCPFE Liaison Unit Warsaw and UNECE/FAO. – Warsaw, 2007. – 247 p.p.
14. Newton A., Kapos V. Biodiversity indicators in national forest inventories. – Kotka IV: Expert Consultation on Global Forest Resources Assessments – Linking National and International efforts. Kotka, Finland, 1-5 July 2002. Background paper 6.4. – 19 pp.

Додаток 1.А

Терміни та означення, використані в звіті

Термін українською	Термін англійською	Означення	Джерело означення
Біологічне різноманіття	Biological diversity	різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем	Закон України №257/94-ВР від 29.11.94 р. «Про ратифікація Конвенції про охорону біологічного різноманіття»
Біорізноманіття в лісах		Див. лісове біорізноманіття	
Біорізноманіття лісів		Див. лісове біорізноманіття	
біотична різноманітність		Синонім терміна «біотичне різноманіття»	
Біотичне різноманіття		Синонім терміна «біологічне різноманіття» в більш правильній для української мови мовно-семантичній формі	
Буферні території		Території, які забезпечують захист ключових та сполучних територій від зовнішніх впливів	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
види, існування яких під загрозою		види, які знаходяться під загрозою зникнення і збереження яких є малоімовірним, якщо продовжуватиметься згубна дія чинників, які впливають на їхній стан.	
види, що перебувають під загрозою знищення		ті, які перебувають під загрозою вимирання по всій території поширення або на значній її частині.	
видове й ценотичне різноманіття біоти		Різноманіття видів рослинного й тваринного світу, а також різноманіття син таксонів рослинності (типів рослинних угруповань) або зоокомплексів різного рівня на певній території, межі якої визначені за природними або умовними критеріями	
Відновлювані		Території, які забезпечують формування просторової цілісності	Закон України №1864-IV від

території		екомережі, для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення первинного природного стану	24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
Екомережа	Ecological network	єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
екомережа	Ecological network	система природних, напівприродних і, навіть, антропогенно трансформованих і техногенних, територій, які забезпечують поєднання залишків природних екосистем, які збереглися на відносно мало порушених територіях в єдину функціональну систему за допомогою сполучних територій – екокоридорів	
екосистемні послуги	Ecosystem services	певні функції екосистем, які є джерелом певної користі для людини й активно нею експлуатуються	
екосистемні послуги	Ecosystem services	виконувані екосистемами функції, які забезпечують збереження природних циклів, процесів і енергетичних потоків, що створюють умови для підтримки життя, зокрема життя людей, на користь нинішнього і майбутніх поколінь	Міжнародний орган по морському дну ООН
ендемичні види	Endemic species	види, які розповсюджені на обмеженій географічній території, де вони виникли в процесі еволюції. За умови, коли така територія невелика за площею, вид є особливо важливим для охорони, оскільки малий ареал збільшує вразливість виду	
збереження видів ex-situ	Ex-situ conservation	збереження компонентів біологічного різноманіття поза їх природних місць мешкання	Закон України №257/94-ВР від 29.11.94 р. «Про ратифікація Конвенції про охорону біологічного різноманіття»
Індикатори сталого	Indicators for	Параметри, які можна виміряти і співвіднести для окремого	Рішення L2 Третьої

ведення лісового господарства	sustainable forest management	критерію сталого ведення лісового господарства. Вони вказують на стан і часові зміни для кожного критерію і демонструють досягнуте просування до визначеної мети.	Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (1998 р.)
Ключові території		Території, які забезпечують збереження найбільш цінних і типових для даного регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття. Інколи ключові території називають ядрами.	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
Критерії сталого ведення лісового господарства	Criteria for sustainable forest management	Ознаки, що характеризують або окреслюють суттєві елементи або набір умов чи процесів і за якими можна оцінити стале ведення лісового господарства	Рішення L2 Третьої Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (1998 р.)
ландшафтна різноманітність		поєднання багатства видів ландшафтних комплексів і ландшафтотвірних компонентів та їхніх характерних властивостей і рис на певній території – у межах регіону, країни, материка, частини світу, акваторії тощо	
Ліси, що охороняються	Protected forests	Походить від терміну «територія, що охороняється» (protected area) – географічно позначена територія, яка виділяється, регулюється і використовується для досягнення конкретних природоохоронних цілей	Закон України №257/94-ВР від 29.11.94 р. «Про ратифікація Конвенції про охорону біологічного різноманіття»
Лісове біорізноманіття	Forest Biological Diversity	Усі життєві форми, знайдені на вкритих лісовою рослинністю територіях та екологічні функції, які вони виконують	Сайт Конвенції про охорону біологічного різноманіття http://www.cbd.int/forest/what.shtml
менеджмент біорізноманіття		Обґрунтування системи заходів (менеджмент-плану) щодо оптимізації стану біорізноманіття на певній території на підставі результатів моніторингу біорізноманіття, їх реалізація й контроль за їх наслідками.	
Менеджмент охорони видів		розроблення планів і втілення практичних дій щодо практичних заходів охорони видів	
моніторинг біорізноманіття		Система збирання, узагальнення, збереження і передавання інформації про стан біоти й її середовища її існування за стандартизованими методиками й стандартизованими засобами	

		для подальшого аналізу, експертизи й використання з метою обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації збереження біотичної і ландшафтної різноманітності та функціонування екосистем.	
Об'єкт екомережі		окрема складова частина екомережі, що має ознаки просторового об'єкта - певну площу, межі, характеристики тощо. До об'єктів екомережі відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, водного фонду, лісового фонду, сільськогосподарські угіддя екстенсивного використання (пасовища, сіножаті) тощо	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
оселищна (habitat's, biotop's) концепція територіальної охорони (збереження біотичної та ландшафтної різноманітності)		Оселище (англ. habitat) – це ділянки земної або водної поверхні, які визначаються географічними, кліматичними й біологічними ознаками та забезпечують можливість існування видів рослин і тварин та їх сукупностей. Конкретний тип оселища забезпечує особливі умови “проживання” для конкретної, чітко визначеної, сукупності видів. Оселищна концепція збереження біотичної й ландшафтної різноманітності передбачає комплексний, екологічний підхід до збереження усіх компонентів природних комплексів, які забезпечують існування певних видів та їх угруповань	
охоронний статус природних видів тваринного й рослинного світу		1. Приналежність виду рослинного або тваринного організму до природоохоронного списку певного рівня, наприклад міжнародного (Червоний список МСОП, Європейський Червоний список, Додатки до Бернської конвенції, Директиви Європейського союзу про оселища), національного (Червона книга України), регіонального (регіональні переліки видів, що підлягають охороні в областях та АР Крим). 2. Категорія, прийнята Законом України «Про Червону книгу України»: зниклі (види, щодо яких відсутня будь-яка інформація про наявність їх в Україні в природі або спеціально створених умовах); зниклі в природі (види, які зникли в Україні в природі, але збереглися у спеціально створених умовах або поза межами України); зникаючі (види під загрозою зникнення, для яких	

		<p>спостерігається зменшення ареалу або чисельності; їх збереження є малоімовірним без усунення дії негативних чинників); вразливі (види, які у найближчому майбутньому можуть бути зараховані до категорії зникаючих, якщо триватиме дія чинників, які негативно впливають на стан їхніх популяцій); рідкісні (види, відомі з небагатьох місцезнаходжень, популяціям яких характерна відносна стабільність, хоча й низькі показники); неоцінені (види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих або рідкісних, але ще не зараховані до жодної з цих категорій; у тому числі більш-менш широко розповсюджені в різних регіонах України); недостатньо відомі (види, які потребують подальших досліджень і які не можна зарахувати до жодної із вищезазначених категорій через відсутність необхідної достовірної інформації; у тому числі таксономічно критичні види).</p> <p>3. Це сукупність чинників, які можуть вплинути на його поширення в майбутньому й на чисельність його популяції у межах території (Директива ЄС 92\43\)</p>	
популяційний підхід		<p>система оцінки природоохоронного статусу видів у відповідності зі станом їхніх популяцій та їх динамікою</p> <p>Популяція – сукупність особин одного виду, здатна до самовідновлення й відмежована від інших сукупностей цього ж виду екологічними або біотичними бар'єрами, що ускладнює обмін генетичною інформацією; або сукупність особин певного виду, здатних до вільного схрещування, які населяють певну територію і є відносно ізольовані від сусідніх популяцій. Залежно від фахової інтерпретації (генетиками, екологами, систематиками) можливі різні аспекти тлумачення цього поняття.</p>	
природне середовище		<p>1. Середовище існування рослинних і тваринних організмів та їх угруповань</p> <p>2. Природне навколишнє середовище – сукупність природних і змінених людиною абіотичних і біотичних чинників, які мають</p>	

		безпосередній або опосередкований вплив на людину та її господарську діяльність; природна складова довкілля – навколишнього щодо людини, групи людей чи суспільства середовища їх існування й діяльності.	
природні або напівприродні оселища		Типи оселищ, які сформувалися в результаті природних (спонтанних) чинників, в тій чи іншій мірі перетворені внаслідок тривалого впливу діяльності людини, пов'язаної з господарських використанням природних екосистем. Слід відрізнити від антропогенних типів оселищ, які є результатом створення людиною відсутніх в природі типів екосистем – техногенних, культурфітоценозів (агрофітоценозів), селітебних тощо.	
природні і напівприродні природно-територіальні комплекси		Історично зумовлена й просторово відокремлена єдина й нерозривна система, що сформувалася внаслідок взаємодії взаємозумовлених компонентів природи – земної кори, атмосфери, води, рослин і тварин., яка розвивається внаслідок визначальної дії змін в її літогенній основі. До природних територіальних комплексів можуть бути зараховані будь які повні (пя'тикомпонентні) природні утворення ландшафтного рівня. Термін запропонований І.А.Солнцевим.	
природоохоронний статус видів (за чинною нині категоризацією МСОП)		<p>EX (Extinct) – таксон, який зник (зниклий).</p> <p>EW (Extinct in the Wild) – таксон, який зник з природних угруповань.</p> <p>CR (Critically Endangered) – таксон, який перебуває під критичною загрозою зникнення. Таксони, для яких існує висока загроза зникнення в природі найближчим часом, що визначається за такими ознаками: поширення популяцій обмежується 10-100 км², а спостереження протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин підтверджують, що інтенсивність зменшення сягає 80% популяцій.</p> <p>EN (Endangered) – таксон, який знаходиться під загрозою зникнення, стан його популяцій свідчить про високий ризик його зникнення в природі в недалекому майбутньому, що визначається за площею поширення в межах 500-5000 км², і</p>	

		<p>спостереженнями, які свідчать протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин, що інтенсивність зменшення сягає 50% популяцій.</p> <p>VU (Vulnerable) – вразливий, стан його популяцій свідчить про високий ризик його зникнення в природі в майбутньому, що індикується площами поширення в межах 2000-20000 км², та результатами спостережень, які свідчать про зменшення протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин до 20% популяцій.</p> <p>LR (Lower Risk) – таксон з низьким рівнем ризику зникнення, може бути оцінений за трьома підкатегоріями:</p> <p>cd (Conservation Dependent) – таксон, стабільне існування якого залежить від охорони (локалітетів або біотопів);</p> <p>nt (Near Threatened) – таксон, який за статусом наближається до такого, якому загрожує небезпека зменшення чисельності й зникнення, не належить до категорії залежного від охорони, але наближається до вразливого;</p> <p>lc (Least Concern) – таксон, який мінімально потребує охорони, він не належить до підкатегорій “залежний від охорони” та “близький до вразливого”.</p> <p>DD (Data Deficient) – даних для оцінки статусу недостатньо.</p> <p>NE (Not Evaluated) – таксон, який не підлягає оцінці, для нього немає підстав бути зарахованим до наведених вище категорій.</p>	
Сполучні території (екокоридори)		Території, які поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу.	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
сприятливий природоохоронний статус		<p>Стан збереження виду слід вважати “сприятливим”, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дані щодо динаміки популяції вказують на її довготривалу саморегуляцію як життєздатного компонента природних оселищ, • природний ареал виду не зменшився і в найближчому майбутньому такі процеси не передбачаються, • існує, і, більш імовірно, існуватиме в майбутньому, достатньо 	Директива ЄС 92\43\ЄС

		<p>велике оселище для підтримання (або збереження) стану популяцій на довгострокову перспективу.</p> <p>Стан збереження оселища слід вважати “сприятливим”, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> • його природний ареал і ділянки, на яких він представлений в його межах, є стабільними або збільшуються, • специфічні структура й функції, які необхідні для його довгострокового існування не лише наявні на сьогодні, але й, вочевидь, існуватимуть у найближчому майбутньому, а також • природоохоронний статус його типових видів є сприятливим, як визначено відповідними критеріями Директиви. 	
стале ведення лісового господарства (ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку)	Sustainable forest management (SFM)	догляд за лісами і лісовими землями та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, щоб підтримувати їх біорізноманіття, продуктивність, відновлювальну здатність, життєвість та їх потенціал до виконання тепер і у майбутньому всіх притаманних їм екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному і глобальному рівнях, не викликаючи при цьому пошкодження інших екосистем	Рішення Н1 Другої Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (1993 р.)
Стале використання [біорізноманіття]	Sustainable use	використання компонентів біологічного різноманіття таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття, тим самим зберігаючи її властивість задовольнити потреби теперішнього і майбутнього поколінь і відповідати її сподіванням.	Закон України №257/94-ВР від 29.11.94 р. «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття»
Структурні елементи екомережі		території екомережі, що відрізняються за своїми функціями. До структурних елементів екомережі відносяться ключові, сполучні, буферні та відновлювані території	Закон України №1864-IV від 24.06.04 р. «Про екологічну мережу України»
традиційні заповідні території (об’єкти природно-заповідного фонду)		природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам’ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва	Закон України №2457-ХІІ-ВР від 16.06.92 р. “Про природно-заповідний фонд України”

Додаток 2.А.

Ратифіковані Україною конвенції та міжнародні угоди, дотичні до збереження тваринного і рослинного світу, ландшафтів, екосистем [Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол.авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. – Львів. – 2009. – 203 с.]

Назва конвенції	Дата і місце прийняття	Дата набрання чинності для України	Імплементация на національному рівні (що стосується збереження тваринного і рослинного світу, ландшафтів, екосистем)
Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини	16.11.1972 р., м. Париж (Франція)	12.01.1989 р.	Закон України "Про природно-заповідний фонд України" від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ
Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку	14.06.1992 р., м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія)	Не потребує	Не потребує
Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Convention on Biological Diversity, CBD)	05.06.1992 р., м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія)	08.05.1995 р.	Постанова Кабміну України "Про Концепцію збереження біологічного різноманіття" (12.05.1997 р.) Розпорядження Кабміну України "Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біологічного різноманіття на 2005-2025 рр." (22.09.2004 р.)
Конвенція про охорону дикої фауни та флори і природних середовищ існування в Європі	19.09.1979 р., м. Берн (Швейцарія)	01.05.1999 р.	закони України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про природно-заповідний фонд України", "Про планування і забудову територій", "Про тваринний світ", "Про рослинний світ", "Про Червону книгу України", "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", Земельний, Лісовий та Водний кодекси України.

(Бернська конвенція) (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats)			
Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовища існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція) (Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat)	02.02.1971 р., м. Рамсар (Іран)	15.11.1997 р.	Кабмін України Постановою від 23.11.1995 р. № 935 затвердив «Перелік водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення головним чином як місця оселень водоплавних птахів». «Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення», затверджений Постановою Кабміну України від 29.08.2002 р. № 1287. «Структура, зміст та порядок ведення паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення», затверджені 22.12.2002 р. Наказом № 524 Міністерства екології та природних ресурсів України.
Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція) (Convention on Migratory Species)	23.06.1979 р., м. Бонн (Німеччина)	01.11.1999 р.	Закон України "Про тваринний світ" від 13.12.2001 р. № 2894-III Закон України "Про Червону книгу України" від 07.02.2002 р. № 3055-III. «Положення про порядок установа лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459 «Інструкція щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення», затверджена Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України 26.05.1999 р. № 116 «Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних

			<p>ресурсів», затверджене Постановою Кабміну України від 10.08.1992 р. № 459; «Правила видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення», затверджені Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України 26.05.1999 р. № 115; «Тимчасовий порядок справляння плати за спеціальне використання диких тварин», затверджений Постановою Кабміну України від 25.01.1996 р. № 123 «Інструкція про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України», затверджена Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 01.02.1993 р. № 3 Постанова Кабміну України "Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України" від 01.06.1993 р. № 399, «Порядок справляння компенсації за добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України», затверджений Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України 14.06.1999 р. № 129.</p>
<p>Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, (Конвенція CITES) (Convention on International Trade in Endangered Species in Wild Fauna and Flora)</p>	<p>03.03.1973 р., м. Вашингтон, округ Колумбія (США)</p>	<p>29.03.2000 р.</p>	<p>Постанова Кабміну України від 13.12.2000 р. № 1822 "Про заходи щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у зв'язку з її приєднанням до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення" 16.04.2002 р. Наказом № 147/110 Міністерства екології та природних ресурсів України і Міністерства аграрної політики України затверджені «Правила видачі дозволів та сертифікатів на ввезення в Україну та вивезення за її межі зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення». 25.07.2007 р. Постановою № 953 Кабміну затверджено «Порядок видачі дозволів на імпорту та експорту зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорту та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» «Положенням про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон і у зоні діяльності регіональних митниць і митниць», затверджене Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки</p>

			України від 8 вересня 1999 року № 204
Європейська ландшафтна конвенція, (Флорентійська конвенція) (European Landscape Convention)	20.10.2000 р., м. Флоренція (Італія)	01.07.2006 р.	Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища України", Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", Закон України "Про екологічну мережу України", «Положення про Зелену книгу України», затверджене Постановою Кабміну України №1286 від 29.08.2002 р. Розпорядженням Кабміну України від 11.06.2008 р. "Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2008 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС"
Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Danube River Protection Convention)	29.06.1994 р., м. Софія (Болгарія)	13.03.2003 р.	Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР.
Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, (Бухарестська конвенція) (Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution)	21.04.1992 р., м. Бухарест (Румунія)	14.04.1994 р.	«Концепція охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів», затверджена Постановою Кабміну України від 10.07.1998 р. № 1057. 22.03.2001 р. Законом України № 2333-III затверджено «Загальнодержавну програму охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів». Наказом Міністра охорони навколишнього природного середовища від 10.02.2004 р. № 47 затверджено «Положення про Міжвідомчу комісію з екологічних питань Азовського і Чорного морів».
Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція)	22.05.2003 р., м. Київ (Україна)	04.01.2006 р.	31.12.2004 р. Міністерство охорони навколишнього природного середовища України видало Наказ № 535 "Про створення Координаційної ради з виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат". Кабмін України Розпорядженням від 16.01.2007 р. № 11-р схвалив «Стратегію виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» Міністерство охорони навколишнього природного середовища України схвалило «План заходів з реалізації Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та

			сталий розвиток Карпат»
--	--	--	-------------------------

Додаток 2.Б.

Відображення в законодавстві України і реалізація на практиці розширеної програми робіт з охорони біорізноманіття лісів.

Елемент програми 1. Охорона, стале використання і розподіл вигод.	
Завдання 1. Застосовувати екосистемний підхід у веденні лісового господарства в усіх типах лісів	
<p>Мета 1. Розробити практичні методи, правила і стратегії застосування екосистемного підходу, адаптовані до регіональних відмінностей лісів як в охороняємих лісах так і поза ними, а також в лісах, де господарювання ведеться, і в лісах, де воно відсутнє.</p>	<p>Практичним застосуванням екосистемного підходу до лісів вважається стале ведення лісового господарства (згідно рішення, прийнятого на 7-ій конференції країн-учасниць Конвенції в Куала-Лумпурі (Малайзія). Стале ведення лісового господарства в Україні задекларовано в Лісовому кодексі України (ст. 34). Практичні методи сталого ведення лісового господарства подані в оновлених нормативно-правових актах з ведення лісового господарства, переважна більшість з яких вже затверджена постановами Кабміну України та ДКЛГ України. Підтвердження сталості (невиснажливості) ведення лісового господарства реалізується через механізм лісової сертифікації. На сьогоднішній день близько 12% лісів України (1,2 млн. га) є сертифікованими, тобто мають офіційне підтвердження того, що лісове господарство в них ведеться на принципах сталого розвитку. Зауважимо, що подальше зростання сертифікованих площ залежатиме не стільки від рівня ведення лісового господарства, скільки від того, наскільки це буде вигідно і економічно доцільно лісгосподарським підприємствам.</p>
Завдання 2. Зменшувати загрози і пом'якшувати вплив загрозливих для лісового біорізноманіття процесів	
<p>Мета 1. Запобігати розповсюдженню інвазійних чужоземних видів, які загрожують екосистемам, та пом'якшувати їх негативний вплив на біорізноманіття лісів відповідно до міжнародного права.</p>	<p>Перелік інвазійних чужоземних видів міститься в праці „Оцінка і загрози біорізноманіття в Україні” (Дудкін О.В., Єна А.В., КоржневМ.М., Київ: Хімджест, 2003. – 400 с.). Вважається, що наведені в цьому переліку види не загрожують трансформацією природних лісових екосистем, тому спеціальних програм із запобігання їх поширенню не розроблено.</p>
<p>Мета 2. Зменшити вплив забруднень, таких як ацидифікація і евтрофікація, на біорізноманіття лісів</p>	<p>Проблема впливу забруднень на біорізноманіття лісів має вирішуватися на державному, а не галузевому рівні, оскільки основні забруднювачі довкілля не входять до складу лісового сектору.</p>
<p>Мета 3. Пом'якшити негативний вплив зміни клімату на біорізноманіття лісів</p>	<p>Проблема вирішується при виконанні вимог Рамкової Конвенції ООН зі змін клімату</p>
<p>Мета 4. Запобігати і пом'якшувати негативний вплив лісових пожеж та їх</p>	<p>Лісгосподарські підприємства докладають багато зусиль із попередження та гасіння пожеж. Зріст лісових пожеж в останні роки пов'язаний із зростанням посушливості клімату та</p>

гасіння.	намаганням незаконного переводу лісових земель під забудову шляхом підпалу. Концепція імітування пожеж в тих типах лісових екосистем, де пожежі є невід'ємною частиною природних сукцесій, не реалізується в лісовому господарстві України.
Мета 5. Пом'якшувати вплив втрати природних порушень, необхідних для підтримання біорізноманіття в регіонах, де такі порушення більше не зустрічаються	Методи господарювання при яких відновлюються або імітуються природні порушення, необхідні для підтримання біорізноманіття в регіонах, де вони більше не зустрічаються (пожежі, паводки, тощо), не впроваджені в лісовому господарстві України.
Мета 6. Запобігати втратам, що виникають внаслідок фрагментації та зміни землекористування, та пом'якшувати їх	Не є актуальним для України. Зміни землекористування відбуваються в бік збільшення земель лісогосподарського призначення.
Завдання 3. Охороняти, повертати та відновлювати біорізноманіття лісів	
Мета 1. Відновлювати біорізноманіття лісів у деградованих похідних лісах і в лісах, насаджених на місці колишніх лісів та в інших ландшафтах, в тому числі і в плантаціях.	Відповідно до Лісового кодексу України (ст. 82), відновлення лісів проводиться способами, що забезпечують створення високопродуктивних лісів з господарсько цінних деревних і чагарникових порід. На місці похідних деревостанів (вторинних лісів) за допомогою штучного лісовідновлення відновлюються корінні деревостани.
Мета 2. Сприяти такій практиці ведення лісового господарства, яка забезпечує охорону ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення	Охорона ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення здійснюється шляхом передачі лісових територій, де такі види зустрічаються, до ПЗФ відповідно до чинного законодавства. Будь-які лісогосподарські заходи на об'єктах ПЗФ, розміщених на територіях лісогосподарських підприємств, проводяться виключно за погодженням з органами МОНПС.
Мета 3. Забезпечувати адекватну і ефективну мережу лісових охороняємих територій.	Мережа лісових територій, що охороняються, з року в рік зростає. Площа об'єктів ПЗФ, вкритих лісовою рослинністю, дорівнює 1377,5 тис. га (14,4% всіх вкритих лісовою рослинністю земель в Україні). Питома вага земель, вкритих лісовою рослинністю, в складі ПЗФ в межах території України становить 39,8%.
Завдання 4. Сприяти сталому використанню біорізноманіття лісів	
Мета 1. Сприяти сталому використанню лісових ресурсів для підвищення рівня охорони біорізноманіття лісів	В Україні заготовлюється деревини в розмірі, що складає близько 55% від річного приросту деревини.
Мета 2. Запобігати втратам, викликаним несталою заготівлею деревини та	Нестала заготівля деревини в Україні відсутня (дивись рядок вище). Важко казати щось про недеревні лісові ресурси, оскільки точний облік їх не проводиться,

недеревних лісових ресурсів	обсяги заготівлі плануються невідомо з яких міркувань, а обсяги фактичної заготівлі не фіксуються. Безумовно, має місце нестала заготівля недеревних лісових ресурсів поблизу великих міст і крупних рекреаційних об'єктів.
Мета 3. Надавати можливість місцевим громадам розроблювати і виконувати адаптивні громадські системи господарювання для охорони і сталого використання біорізноманіття лісів	Такі системи мають бути розроблені в Україні відповідно до Закону „Про місцеве самоврядування”
Мета 4 . Розробляти дієві і об'єктивні інформаційні системи і стратегії і сприяти виконанню цих стратегій для охорони <i>in situ</i> і <i>ex situ</i> , сталому використанню генетичного різноманіття лісів, підтримувати країни в їх виконанні і моніторингу.	З цього питання в Україні велися і ведуться великі роботи, зокрема: для охорони <i>in situ</i> в лісах України виділено: - генетичних резерватів – 611 ділянок 30 видів і підвидів деревних порід загальною площею 24012,1 га - плюсових насаджень – 141 плюсове насадження 11 видів і підвидів, які займають площу більше 2 тис. га, у т.ч. 78,1 га нових плюсових насаджень 5 видів деревних порід, відібраних протягом 2010-2011 рр. - плюсових дерев – 3994 плюсових дерева 28 видів і підвидів, у т.ч. 688 дерев 6 найбільш економічно значущих видів, відібраних протягом 2010-2011 рр. для охорони <i>ex situ</i> в лісах України створено 38 ділянок, де <i>ex situ</i> зберігаються потомства близько 1200 популяцій 14 видів і підвидів деревних порід, та 59 ділянок клонових архівів (польових банків клонів), де зберігаються близько 1700 клонів 7 видів. Створено також 106 ділянок випробних культур загальною площею 146,8 гектарів, де випробовуються більше тисячі потомств плюсових дерев.
Завдання 5. Доступ до лісових генетичних ресурсів і розподіл вигод	
Мета 1. Сприяти чесному і справедливому розподілу вигод, які є результатом використання лісових генетичних ресурсів і пов'язаних із ними традиційних знань	
Елемент програми 2. Інституційне і соціально-економічне сприятливе середовище	
Завдання 1. Підвищити інституційне сприятливе середовище	
Мета 1. Покращувати розуміння різних причин втрати біорізноманіття лісів	Науковими дослідженнями встановлено загальний перелік причин втрати біорізноманіття лісів без прив'язки до конкретних лісів.
Мета 2. Країни-учасниці, уряди та організації мають інтегрувати охорону	Стале ведення лісового господарства в Україні задекларовано в Лісовому кодексі України (ст. 34). Кількісні показники ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку визначені

біорізноманіття і його стале використання у лісову політику і програми, а також у політику та програми інших секторів	Державною цільовою Програмою „Ліси України” на 2010–2015 роки, хоча використана система показників і заходів не є повною.
Мета 3. Країни-учасниці та уряди мають розробити гарну практику управління, переглянути, змінити і виконувати лісові і пов’язані із лісами закони, системи власності і планування для забезпечення міцної основи збереження та сталого використання біорізноманіття лісів	Практичні методи сталого ведення лісового господарства подані в нормативно-правових актах з ведення лісового господарства, більшість з яких вже затверджена постановами Кабміну України та ДАЛР України.
Мета 4. Сприяти посиленню лісового законодавства і звертати увагу на торгівлю [лісопродукцією]	
Завдання 2. Звертати увагу на соціально-економічні недоліки і викривлення, що ведуть до рішень, в результаті яких втрачається біорізноманіття лісів	
Мета 1. Пом’якшувати економічні недоліки і викривлення, що ведуть до рішень, в результаті яких втрачається біорізноманіття лісів	Певним чином втрати біорізноманіття лісів витікають з недостатнього бюджетного фінансування галузі (30% від необхідного рівня). Відповідно, лісгосподарські підприємства не в змозі впроваджувати екологічно безпечні технології ведення лісового господарства, а необхідні кошти вимушені заробляти шляхом збільшення обсягів лісозаготівлі із застосуванням суцільно-лісосічних РГК.
Завдання 3. Підвищувати освіту, участь і обізнаність громадськості	
Мета 1. Підвищувати громадську підтримку і розуміння цінностей біорізноманіття лісів, лісової продукції і лісових функцій на всіх рівнях	Цьому сприяють: <ul style="list-style-type: none"> - щорічні всеукраїнські акції „Майбутнє лісу в твоїх руках” - включення до програми лісгосподарських факультетів курсів з охорони лісового біорізноманіття та сталого ведення лісового господарства - та інші заходи.
Елемент програми 3. Знання, оцінка і моніторинг	
Завдання 1. Характеризувати і аналізувати від рівня лісових екосистем до глобального рівня та розробити загальну класифікацію лісів на різних рівнях з метою покращити оцінку стану і тенденцій змін біорізноманіття лісів.	
Мета 1. Перевірити і обрати гармонізовану від глобального до регіонального рівня систему класифікації лісів, побудовану на гармонізованих і загально визначених лісових	Класифікаційна система (типологія лісів) прийнята і використовується в українському лісовому господарстві, проте потенціал цієї системи ще не повністю використовується для оцінки біорізноманіття лісів.

визначеннях і таку, що звертає увагу на ключові елементи біорізноманіття лісів.	
Мета 2. Розробити національні системи класифікації лісів і карти (використовуючи узгоджені міжнародні стандарти і протоколи для того, щоб дати можливість синтезувати регіональні дані на глобальному рівні).	Українська лісова типологія не узгоджена з існуючою в Україні фітоценотичною класифікацією рослинності, не кажучи вже міжнародні класифікації лісів.
Мета 3. Провести (там, де це доцільно) ретельні дослідження конкретних лісових екосистем на пріоритетних територіях для збереження і сталого використання біорізноманіття лісів.	Такі дослідження ведуться, зокрема у визнаних центрах біорізноманіття лісів (Карпати, Крим, Полісся). Результатами таких досліджень є організація нових об'єктів ПЗФ в цих регіонах.
Завдання 2. Поліпшити знання і методи оцінки стану і тенденцій змін біорізноманіття лісів на основі доступної інформації.	
Мета 1. Сприяти розробці та виконанню міжнародних, регіональних і національних критеріїв та індикаторів, основаних на ключових регіональних, субрегіональних і національних заходах в рамках сталого ведення лісового господарства.	Відповідно до резолюції L2 Міністерської конференції із захисту лісів у Європі, підписаною Україною, лісовий сектор зобов'язується виконувати пан-європейські критерії ті індикатори сталого ведення лісового господарства. В Україні в рамках дослідницьких тем було розроблено кілька варіантів національних критеріїв ті індикаторів сталого ведення лісового господарства, проте жоден з них не був затверджений. Дотепер вони певним часом застарілі і мають бути переглянуті.
Завдання 3. Покращити розуміння ролі біорізноманіття лісів і функціонування екосистем.	
Мета 1. Провести ключові дослідницькі програми стосовно ролі біорізноманіття лісів і функціонування лісових екосистем	
Завдання 4. Покращити інфраструктуру управління даними та інформацією для точної оцінки та моніторингу біорізноманіття лісів на глобальному рівні	
Мета 1. Підвищити та покращити технічний потенціал на національному рівні для моніторингу біорізноманіття лісів, прибутків від можливостей, які пропонує механізм „чистого будинку”, і розробити відповідні бази даних, як це вимагається, на глобальному рівні	В Україні проводиться лише моніторинг стану лісових насаджень (моніторинг I рівня), в якому оцінка біорізноманіття є невеликою складовою частиною і не вирішується в повному обсязі. За результатами моніторингу I рівня створена база даних, гармонізована з міжнародними. Перспективним виглядає залучення до оцінки біорізноманіття лісів лісовпорядної повидільної бази даних.

Додаток 2.В.

Назви і короткий зміст підписаних Україною резолюцій Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі, які стосуються збереження біорізноманіття

Індекс і назва резолюції	Зобов'язання
Н1. Стале господарювання в лісах Європи	<p>З того, що стосується збереження біорізноманіття слід відмітити такі положення:</p> <p>Уникнення дій, що прямо чи непрямо призводять до незворотної деградації лісових ґрунтів і оселищ та пов'язаних з ними флори, фауни, екологічних функцій.</p> <p>Політичне і законодавче визнання довготермінової природи лісового господарства, практичне сприяння сталому веденню лісового господарства, підтриманню чисельних функцій лісу, в т.ч. збереженню і підвищенню біорізноманіття лісів.</p> <p>Ведення лісового господарства повинно базуватися на сталих і довготермінових політиках і правилах щодо землекористування, причому однією з цілей повинно бути збереження природних і напівприродних лісових екосистем.</p> <p>Ведення лісового господарства повинно базуватися на періодично оновлюваних програмах на місцевому, регіональному або державному рівнях, на результатах обстежень лісів, на оцінках екологічного впливу, на наукових знаннях і практичному досвіді.</p> <p>Лісове господарство має надавати економічно і екологічно обґрунтовану кількість товарів і послуг як для держави в цілому, так і для місцевого населення. Слід сприяти такому багатоцільовому лісовому господарству для досягнення відповідного балансу між різними потребами суспільства.</p> <p>В лісгосподарських інструкціях повинна звертатися увага на захист екологічно вразливих лісових територій, на збереження первинних та клімаксових лісів, територій культурної спадщини, лісових ландшафтів, що надають захист водним та сільськогосподарським екосистемам, запобігають водопіллям, ерозії, лавинам.</p>
Н2. Збереження біорізноманіття лісів	<p>Збереження і збільшення біорізноманіття повинно бути необхідним діючим елементом сталого ведення лісового господарства і відповідним чином відображеним в цілях ведення лісового господарства, в лісовій політиці і законодавстві.</p> <p>Збереження і збільшення біорізноманіття в лісах повинно базуватися як на спеціальних, практичних, рентабельних і ефективних системах оцінки біорізноманіття, так і на методах оцінки впливу на біорізноманіття обраних технологій ведення лісового господарства.</p> <p>Метою ведення лісового господарства має бути збільшення різноманіття лісових оселищ.</p>
L2. Загальноєвропейські критерії, індикатори та практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства (з	<p>Було схвалено:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 6 критеріїв сталого ведення лісового господарства та пов'язані із ними індикатори як основу для міжнародного звітування і розробки національних індикаторів;

<p>двома додатками: «Загальноєвропейські критерії та індикатори сталого ведення лісового господарства» та «Загальноєвропейські практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства»).</p>	<p>– «Загальноєвропейські практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства» для практичного використання на добровільній основі.</p> <p>Було домовлено виконувати, постійно переглядати і вдосконалювати вказані індикатори.</p> <p>Сприяння розробці і виконанню національних критеріїв та індикаторів на основі загальноєвропейських з врахуванням конкретних умов країни, інтегрування розроблених критеріїв та індикаторів до національних лісових програм або інших політичних документів.</p> <p>Покращення якості і сприяння необхідним адаптуванням систем збору національних даних для звітування зі сталого ведення лісового господарства.</p>
<p>V1. Зміцнення взаємодії щодо сталого ведення лісового господарства в Європі через галузеве співробітництво і національні лісові програми (з додатком до резолюції «Підхід МКЗЛЄ до національних лісових програм в Європі»)</p>	<p>Покращення розуміння галузевих питань на загальноєвропейському рівні, визначення (в регіональному контексті) ключових питань, виконавців і спільних дій, посилення співробітництва і діалогу з активного пошуку рішень.</p> <p>Розробка і виконання національних програм з лісів, застосовуючи, наскільки це можливо, додаток до резолюції «Підхід МКЗЛЄ до національних лісових програм в Європі».</p> <p>Покращення використання інформації щодо механізмів виконання і фінансування національних лісових програм, досліджень, освіти, а також національних і міжнародних програм.</p>
<p>V4. Збереження і збільшення біорізноманіття лісів у Європі (з двома додатками: «Структура співробітництва між МКЗЛЄ та європейським процесом «Навколишнє середовище для Європи» та «Основні принципи МКЗЛЄ з оцінки охороняємих і захисних лісів та інших заліснених земель у Європі»).</p>	<p>Включення в національні лісові програми та пов'язані із ним програми і політики питань підтримання, збереження, відновлення і збільшення біорізноманіття лісів та проведення оцінки впливу таких програм.</p> <p>Збір та аналіз інформації про вплив незаконної заготівлі лісопродукції і торгівлі нею на біорізноманіття лісів, вживання заходів проти таких явищ, забезпечення ефективного застосування лісового законодавства.</p> <p>Використання та вдосконалення основних принципів МКЗЛЄ з оцінки охороняємих і захисних лісів.</p> <p>Аналіз і розвиток мережі охороняємих лісів, оцінка ефективності їх управління з метою збереження.</p> <p>Запобігання втратам біорізноманіття лісів та зменшення таких втрат, викликаних фрагментацією та переводом лісових земель в інші види землекористування.</p> <p>Сприяння відновленню біорізноманіття лісів у деградованих лісах і лісах, створених на колишніх лісових землях або в інших ландшафтах (в т.ч. лісових плантаціях), сприяння природному поновленню і поновленню аборигенних деревних порід природного походження.</p> <p>Покращення оцінювання і моніторингу біорізноманіття лісів у Європі, беручи до уваги існуючі системи моніторингу, сприяння гармонізованим міжнародним класифікаційним системам через розвиток загальноєвропейського розуміння систем класифікації лісів, в т.ч. типів лісу, природності, інтродукованих деревних видів відповідно до загальноєвропейських критеріїв та індикаторів сталого ведення</p>

	<p>лісового господарства.</p> <p>Сприяння розробці загальноєвропейської стратегії запобігання і пом'якшення впливу інвазійних чужорідних видів, які загрожують екосистемам, відповідно до рішень CBD.</p> <p>Сприяння плануванню і практиці сталого ведення лісового господарства, ландшафтному плануванню, що задовольняють вимогам підтримання, збереження, відновлення і збільшення біорізноманіття лісів, використовуючи природні процеси в лісах.</p> <p>Сприяння збереженню лісових генетичних ресурсів, як невід'ємної частини сталого ведення лісового господарства, та продовження загальноєвропейського співробітництва і цієї галузі.</p> <p>Заохочення і підтримка міждисциплінарних досліджень з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо сталого ведення лісового господарства, ставлячи за мету підтримку, збереження, відновлення і збільшення біорізноманіття лісів.</p> <p>Продовження плідної співпраці із міністерським процесом «Навколишнє середовище для Європи», виконання додатку 1 до резолюції.</p>
--	---

Додаток 2.Г.

Відповідність чинної нормативно-законодавчої бази ведення лісового господарства загальноєвропейським практичним рекомендаціям із сталого ведення лісового господарства

<p>Загальноєвропейські практичні рекомендації із сталого ведення лісового господарства (додаток 2 до резолюції L2)</p>	<p>Посилання на чинну нормативно-законодавчу базу</p>
<p>Надавати перевагу природному поновленню, яке має забезпечувати адекватну кількість і якість лісових ресурсів.</p>	<p><u>Правила відтворення лісів</u> 13. На ділянках, які мають відповідні ґрунтово-кліматичні умови, перевага надається природному відновленню лісів 21. Штучне відновлення лісів здійснюється шляхом створення лісових культур (заліснення) на зрубках, згарищах тощо, на яких природне поновлення головної породи неможливе або відбувається незадовільно</p> <p><u>Правила рубок головного користування</u> п.п. 7.2 – 7.6. Під час проведення рубок забезпечується збереження життєздатного підросту господарсько цінних порід. Після закінчення лісосічних робіт і очищення місць рубок збережений підріст береться на облік. Кількість збереженого життєздатного підросту має становити не менш як 75 відсотків загальної площі ділянки з життєздатним підростом господарсько цінних порід, що підлягала збереженню. Після рубки в зимовий період на схилах стрімкістю до 10 градусів повинно бути збережено не менш як 70 відсотків кількості підросту, зазначеної в лісорубному квитку, а на схилах стрімкістю більш як 10 градусів - не менш як 60 відсотків. Після рубки у весняно-літній та осінній періоди повинно бути збережено відповідно не менш як 60 і 50 відсотків підросту. Якщо на ділянках після першого прийому поступових і добровільно-вибіркових рубок відсутня достатня кількість життєздатного підросту, здійснюються заходи щодо сприяння природному поновленню.</p>
<p>Для лісовідновлення та лісорозведення слід, там де це можливо, надавати перевагу добре адаптованим для умов місцезростань природним видам місцевого походження та місцевих провенієнцій. Слід використовувати лише ті</p>	<p><u>Правила відтворення лісів</u> п.п. 32-34 Насіння деревно-чагарникових порід заготовлюється на об'єктах лісонасінневої бази та у високопродуктивних насадженнях. Лісове насіння і садивний матеріал деревно-чагарникових порід повинні відповідати вимогам лісонасінневого районування і державних стандартів. Лісові культури створюються, як правило, з деревних порід, що відповідають типам лісорослинних умов і цільовому призначенню. Для поліпшення складу насаджень може здійснюватися інтродукція деревних порід, які мають перевагу над</p>

інтродуковані види, провенієнції або сорти, чий вплив на екосистему та на генетичну цілісність природних видів і місцевих провенієнцій вже оцінений і якщо негативного впливу можна уникнути або мінімізувати його.	місцевими.
Практика ведення лісового господарства повинна, там, де це можливо, сприяти різноманіттю горизонтальної і вертикальної структури як в різновікових насадженнях, і різноманіття видів як в мішаних насадженнях. Там де це можливо, в процесі ведення лісового господарства слід підтримувати і відновлювати ландшафтне різноманіття.	<p><u>Різнманіття видів</u></p> <p><u>Правила відтворення лісів</u></p> <p>п. 37. Чисті лісові культури створюються у разі закладення плантаційних насаджень із скороченим оборотом рубки та в жорстких лісорослинних умовах, у яких можуть рости лише деревні та чагарникові породи, невибагливі до родючості та вологості ґрунтів.</p> <p>п. 41. Під час визначення породного складу, змішування і розміщення деревних і чагарникових порід у захисних насадженнях враховуються їх біологічні особливості, взаємний вплив, природно-кліматичні умови місцевості, а також господарсько-меліоративне призначення створюваних лісонасаджень.</p> <p><u>Ландшафтне різноманіття.</u></p> <p><u>Правила відтворення лісів</u></p> <p>П. 2. Відтворення лісів здійснюється постійними лісокористувачами і власниками лісів на лісових ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю (зруби, згарища, рідколісся, насадження, що загинули, тощо).</p> <p><u>Різнманіття горизонтальної і вертикальної структури</u></p> <p><u>Правила рубок головного користування</u></p> <p>п. 3.1. Добровільно-вибіркові рубки призначаються у різновікових складних за будовою деревостанах або в одновікових для продовження переформування їх у різновікові.</p> <p><u>Правила поліпшення якісного складу лісів</u></p> <p>п. 3. Рубки формування і оздоровлення лісів проводяться способами, що не викликають ерозії ґрунтів, пошкодження дерев, які залишаються для подальшого росту, виключають можливість негативного впливу на стан лісів та водоймищ, <i>забезпечують поступове відтворення і формування лісів, близьких до природних</i>, постійне підтримання стійкості деревостанів.</p> <p>п. 30. Рубки переформування - комплексні рубки, спрямовані на поступове <i>перетворення одновікових чистих у різновікові мішані багатоярусні лісові насадження</i>.</p>
Традиційні системи	<u>Правила відтворення лісів</u>

<p>господарювання, що створюють цінні екосистеми, такі як порослеві ліси, слід підтримувати у відповідних місцеоселеннях коли це економічно можливо.</p>	<p>п. 14. З метою природного відновлення лісів на ділянках залишаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зруби з достатньою кількістю життєздатного самосіву і підросту головних і супутніх порід, що відповідають корінним типам деревостанів; – зруби, згарища, на яких проведення заходів щодо сприяння природному поновленню буде достатнім для наступного відновлення цінних порід і формування високопродуктивних молодняків; – зруби в деревостанах, в яких забезпечується успішне порослеве і насіннєво-порослеве відновлення (зруби вільхи, верби, осока в усіх лісорослинних зонах, а також листяних порід у байрачних лісах I і II генерації), а вирощені молодняки відповідатимуть цільовому призначенню. <p><u>Правила рубок головного користування</u></p> <p>п. 4.7. Лісосіки з наявністю життєздатного підросту, який забезпечує лісовідновлення, та лісосіки, що проектується для паросткового поновлення, розробляються переважно з 1 жовтня по 1 квітня.</p>
<p>Догляд за лісом і лісозаготівлю слід проводити таким чином, щоб не викликати наступне пошкодження екосистем. Там де тільки це можливо, слід вживати практичних заходів для покращення або підтримання біологічного різноманіття.</p>	<p><u>Догляд за лісом</u></p> <p><u>Правила поліпшення якісного складу лісів</u></p> <p>п. 3. Рубки формування і оздоровлення лісів проводяться способами, що не викликають ерозії ґрунтів, пошкодження дерев, які залишаються для подальшого росту, виключають можливість негативного впливу на стан лісів та водоймищ, забезпечують поступове відтворення і формування лісів, близьких до природних, постійне підтримання стійкості деревостанів</p> <p><u>Правил рубок головного користування</u></p> <p><u>Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат</u></p> <p>... площа, зайнята верхніми складами, трелювальними волоками, лісовозними вусами, повинна бути мінімальною. Забороняється прокладення трелювальних волоків на відстані ближче ніж 20 метрів від постійних водотоків, у місцях витоків річок та навколо них.</p> <p>Рубки проводяться із застосуванням технологій, які забезпечують збереження дерев і підросту, що залишаються.</p> <p>Вибіркові та поступові рубки проводяться із застосуванням технологій та використанням машин, які забезпечують збереження дерев і підросту, що залишаються.</p> <p>Переміщення лісозаготівельної та допоміжної техніки здійснюється лише за наміченими маршрутами і підготовленими волоками з урахуванням збереження життєздатного підросту</p> <p>З метою збереження ґрунтів, їх водно-фізичних властивостей, запобігання ерозійним процесам на зрубках під час заготівлі деревини застосовуються технології, машини і механізми, що забезпечують найменше пошкодження ґрунтів</p> <p>З метою запобігання ерозії ґрунтів та іншим негативним явищам лісокористувачі після закінчення</p>

	лісозаготівель приводять лісові ділянки у стан, придатний для використання за призначенням, у разі потреби здійснюють протиерозійні заходи (влаштування фашин і плетених загорож, земляних валів, водовідводів, вирівнювання заглиблень на волоках), а також проводять очищення русел водотоків від порубкових решток, ремонтують пошкоджені під'їзні дороги
Слід планувати і будувати інфраструктуру таким чином, щоб мінімізувати пошкодження екосистем, особливо це стосується рідкісних, чутливих або репрезентативних екосистем і генетичних резерватів, і враховувати при цьому зникаючі та інші ключові види, особливо їх міграційну структуру.	Планування і будівництво інфраструктури, пов'язане із зміною виду землекористування відбувається за погодженням із територіальними органами Мінприроди. Проектуванням та будівництвом лісових доріг займаються спеціалізовані установи та підприємства. Проекти погоджуються із територіальними органами Мінприроди.
З відповідним підходом до цілей господарювання слід вживати заходів щоб урівноважити тиск популяцій тварин і випасання на поновлення лісу і приріст, а також на біорізноманіття.	<p><u>Тиск популяцій тварин</u> на поновлення лісу і приріст, а також на біорізноманіття, урівноважується дією природних та антропогенних чинників.</p> <p><u>Випасання худоби</u></p> <p><u>Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України</u></p> <p>40. Випасання худоби, за винятком кіз, дозволяється на вкритих і не вкритих лісовою рослинністю землях лісового фонду, якщо це не завдає їм шкоди. Місця та терміни випасання худоби зазначаються у лісовому квитку.</p> <p>41. На територіях об'єктів природно-заповідного фонду випасання худоби може здійснюватися лише за умови, що воно не суперечить їх цільовому призначенню.</p> <p>42. Випасання худоби забороняється:</p> <ul style="list-style-type: none"> – у державних захисних і полезахисних лісових смугах, протиерозійних лісах, особливо цінних лісових масивах, лісах першого та другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання, лісах першої і другої зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій та інших категорій захисності лісів, де це передбачено законодавчими актами; – на площах лісових культур, природних молодняків і у насадженнях з наявністю життєздатного підросту - до досягнення ними висоти, коли вершини не пошкоджуються тваринами, на лісонасінневих та інших плантаціях, а також ділянках, де проводяться заходи сприяння природному поновленню лісів;

	<ul style="list-style-type: none"> – на зрубках та інших не вкритих лісовою рослинністю землях, призначених для природного відновлення лісів; – на площах з легкорозмивними та легкорозвіюваними ґрунтами та у місцях масового зростання ягідників і грибів; – без пастуха, за винятком випасання на огорожених ділянках або на прив'язі; – з використанням собак. <p>За рішенням місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, в межах їх компетенції, можуть передбачатись також інші обмеження випасання худоби в лісах.</p> <p>43. Власники худоби зобов'язані за вказівкою постійних лісокористувачів зводити огорожі навколо прогонів для худоби та пасовищ, розташованих поблизу лісових культур, розсадників та інших ділянок лісу.</p>
<p>Сухостій і сухі стовбури, що впали, дуплясті дерева, ділянки старовікових лісів і особливо рідкісні деревні види слід лишати в кількості і поширенні, необхідних для збереження біорізноманіття, беручи при цьому до уваги потенційний вплив на здоров'я і стійкість лісів і на навколишні екосистеми.</p>	<p><u>Правила рубок головного користування</u> <u>Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат</u> <u>Правила охорони праці працівників лісового господарства та лісової промисловості</u> <u>Санітарні правила в лісах України</u></p> <p>Виконання цієї рекомендації є проблематичним з точки зору збереження сухоостою і сухих стовбурів, що впали, дуплястих дерев, тому детально розглядається нижче.</p>
<p>Спеціальні ключові біотопи в лісах, такі як водні джерела, заболочені території, виходи скель та ущелини слід охороняти або, там де це необхідно, відновлювати, коли вони пошкоджені під час лісогосподарських заходів.</p>	<p><u>Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок</u></p> <p>Рекомендація частково реалізується при виділенні захисних лісів (наприклад, ліси навколо кам'янистих розсіпів, лісові ділянки уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів) та особливо захисних лісових ділянок (наприклад, лісові ділянки на схилах ярів, балок, обривів, осипів і зсувів, навколо витоків річок, уздовж берегів річок, суднохідних і магістральних каналів, навколо озер та водоймищ, навколо карстових утворень) Проте мінімальна площа лісових ділянок, що виділяється при лісовпорядкуванні, складає 0,1 га. Отже, ділянки меншої площі не виділяються. Переліку ключових біотопів у лісах не складено і законодавчих механізмів їх збереження не розроблено.</p>

Додаток 2.Д.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін до проекту «Санітарних правил в лісах України»

Існуюча редакція проекту документу	Запропонована редакція	Обґрунтування
<p>1.2. Санітарно-оздоровчі заходи проводяться з метою оздоровлення насаджень в максимально короткі терміни за умови недопущення негативного впливу на довкілля, вони є частиною комплексу профілактичних заходів, які проводяться власниками лісів і лісокористувачами з метою збереження стійкості насаджень, запобігання розвитку патологічних процесів у лісі, зменшення шкоди, що завдається шкідниками, хворобами, стихійними природними явищами та техногенними впливами.</p>	<p>1.2. Санітарно-оздоровчі заходи проводяться з метою оздоровлення насаджень в максимально короткі терміни за умови недопущення негативного впливу на довкілля, а також знищення чи пошкодження тварин і рослин, включених до Червоної книги України, їх оселищ (природних середовищ існування), та рослинних угруповань, включених до Зеленої книги України. Ці заходи є частиною комплексу профілактичних заходів, які проводяться власниками лісів і лісокористувачами з метою збереження стійкості насаджень, запобігання розвитку патологічних процесів у лісі, зменшення шкоди, що завдається шкідниками, хворобами, стихійними природними явищами та техногенними впливами.</p>	<p>Крім того, що санітарно-оздоровчі заходи не повинні негативно впливати на довкілля (хоча це надто загальний вислів), вони також не повинні призводити до незворотних втрат біорізноманіття, елементи якого перелічені в тексті, що пропонується (тварини та рослини, включені до ЧКУ, їх оселища (або природні середовища існування), та рослинні угруповання, включені до ЗКУ).</p>
<p>1.3. Види, обсяги, терміни, місце та особливості проведення санітарно-оздоровчих заходів визначаються лісовпорядкуванням, спеціалізованими лісозахисними підприємствами, органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держкомлісгоспу, а також власниками лісів і лісокористувачами на підставі оцінки</p>	<p>1.3. Види, обсяги, терміни, місце та особливості проведення санітарно-оздоровчих заходів визначаються лісовпорядкуванням, спеціалізованими лісозахисними підприємствами, органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами ДАЛРУ, а також власниками лісів і лісокористувачами на підставі оцінки санітарного стану лісових</p>	<p>Пропонується в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, крім оцінки санітарного стану лісів враховувати також стан тваринного та рослинного світу. Можливу наявність популяцій тварин та рослин, включених до ЧКУ, їх оселищ та рослинних угруповань, включених до ЗКУ, слід враховувати при прийнятті управлінських рішень стосовно проведення санітарно-оздоровчих заходів (види, обсяги, терміни,</p>

санітарного стану лісових насаджень.	насаджень, <i>а в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, ще й експертного висновку щодо наявності цінного біорізноманіття, що підлягає охороні, який надає орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим, територіальні органи Мінекоресурсів.</i>	місця та особливості проведення).
<p>1.5. Санітарно-оздоровчі заходи проводяться на основі відповідних планів незалежно від віку насаджень у лісах усіх категорій. Санітарно-оздоровчі заходи в лісах зони радіаційного забруднення плануються і проводяться на підставі інструкцій та рекомендацій Держкомлісгоспу.</p> <p>Плани проведення санітарно-оздоровчих заходів складаються щорічно власниками лісів і постійними лісокористувачами за участю працівників спеціалізованих лісозахисних підприємств на основі матеріалів лісовпорядкування, санітарних та лісопатологічних обстежень, з урахуванням специфіки, ступеня і періоду пошкодження насаджень, біології деревних порід, шкідників та збудників інфекційних хвороб (додаток 1).</p>	<p>1.5. Санітарно-оздоровчі заходи проводяться на основі відповідних планів незалежно від віку насаджень у лісах усіх категорій. Санітарно-оздоровчі заходи в лісах зони радіаційного забруднення плануються і проводяться на підставі інструкцій та рекомендацій <i>ДАЛРУ</i>.</p> <p>Плани проведення санітарно-оздоровчих заходів складаються щорічно власниками лісів і постійними лісокористувачами за участю працівників спеціалізованих лісозахисних підприємств <i>із можливим залученням представників інших зацікавлених сторін</i> на основі матеріалів лісовпорядкування, санітарних та лісопатологічних обстежень, <i>а в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, ще й експертного висновку щодо наявності цінного біорізноманіття, що підлягає охороні, який надає орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим, територіальні органи Мінекоресурсів</i>, з урахуванням специфіки, ступеня і періоду пошкодження насаджень, біології деревних</p>	<p>Залучення (можливе) представників інших зацікавлених сторін дозволить громадськості брати участь в процесі планування ведення лісового господарства і тим самим підвищить довіру до лісового сектору з боку громадськості.</p> <p>При плануванні проведення санітарно-оздоровчих заходів слід враховувати наявність популяцій тварин та рослин, включених до ЧКУ, їх оселищ та рослинних угруповань, включених до ЗКУ</p> <p>Для територій та об'єктів природно-заповідного фонду України ця інформація значно ширша, ніж для решти лісів.</p> <p>Відповідно, в перелік документів для затвердження плану санітарно-оздоровчих заходів у лісах категорій, відмінних від експлуатаційних, слід включати експертні висновки щодо стану тваринного та рослинного світу, надані територіальними органами Мінекоресурсів. В лісах біосферних заповідників, природних</p>

<p>Плани санітарно-оздоровчих заходів затверджуються органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим та територіальними органами Держкомлісгоспу (на територіях природно-заповідного фонду – за погодженням з органами Мінприроди). Для затвердження плану санітарно-оздоровчих заходів власники лісів і лісокористувачі подають органу виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим та</p>	<p>порід, шкідників та збудників інфекційних хвороб (додаток 1). Плани проведення санітарно-оздоровчих заходів на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України та екологічної мережі складаються на основі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - матеріалів літописів природи (для природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків); - проектів організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду; - матеріалів лісовпорядкування; - санітарних та лісопатологічних обстежень; - даних державного кадастру тваринного світу і державного обліку та кадастру рослинного світу; - наукових публікацій (при наявності); - обстежень стану тваринного та рослинного світу, організованих органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінкоресурсів. <p>Плани санітарно-оздоровчих заходів затверджуються органом виконавчої влади з питань лісового господарства АР Крим та територіальними органами ДАЛРУ та</p>	<p>заповідників і національних природних парків такий план спочатку слід затвердити на засіданні науково-технічної ради цих установ.</p>
--	---	--

<p>територіальним органам Держкомлісгоспу такі документи: матеріали лісовпорядкування; матеріали лісопатологічного обстеження насаджень; зведену відомість насаджень, що потребують проведення санітарно-оздоровчих заходів (додаток 2).</p>	<p>погоджуються органами <i>Мінекоресурсів</i>. Для затвердження плану санітарно-оздоровчих заходів власники лісів і лісокористувачі подають органу виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим та територіальним органам <i>ДАЛРУ</i> такі документи: - матеріали лісовпорядкування; матеріали лісопатологічного обстеження насаджень; - <i>експертні висновки щодо наявності цінного біорізноманіття, що підлягає охороні (для категорій лісів, відмінних від експлуатаційних), надані органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим, територіальними органами Мінекоресурсів;</i> - <i>рішення науково-технічної ради (для лісів в межах біосферних заповідників, природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків (при наявності зазначеної ради));</i> - зведену відомість насаджень, що потребують проведення санітарно-оздоровчих заходів (додаток 2)</p>	
<p>1.6. Під санітарні рубки відводяться насадження, ушкоджені пожежами, шкідниками, хворобами та в результаті стихійних природних явищ і техногенного впливу. Насадження, пошкоджені верховою</p>	<p>1.6. Під санітарні рубки відводяться насадження, ушкоджені пожежами, шкідниками, хворобами, стихійними природними явищами і техногенним впливом. Насадження, пошкоджені верховою</p>	<p>Див. обґрунтування для п. 1.5.</p>

<p>пожежею, відводяться не пізніше ніж через місяць після завершення її гасіння.</p> <p>Листяні насадження відводяться за наявності листя на деревах, крім ділянок лісу, пошкоджених внаслідок стихійних природних явищ та техногенних впливів. Насадження, уражені омелою, кореневою губкою та осіннім опеньком можуть відводитися в санітарні рубки протягом року.</p>	<p>пожежею, відводяться не пізніше ніж через місяць після завершення її гасіння. У цьому разі розробляється доповнення до річного плану проведення санітарно-оздоровчих заходів відповідно до вимог ст.1.5. цих Правил.</p> <p>Листяні насадження відводяться за наявності листя на деревах, крім ділянок лісу, пошкоджених внаслідок стихійних природних явищ та техногенних впливів. Насадження, уражені омелою, кореневою губкою та осіннім опеньком можуть відводитися в санітарні рубки протягом року. На територіях об'єктів ПЗФ час відводу в санітарні рубки визначається відповідно до наданого експертного висновку, а в біосферних заповідниках, природних заповідниках, національних природних парках і регіональних ландшафтних парків – за рішенням науково-технічної ради.</p>	
<p>1.7. В насадженнях, пошкоджених внаслідок стихійних природних явищ та техногенних впливів санітарно-оздоровчі заходи проводяться позачергово.</p>	<p>1.7. У насадженнях, пошкоджених внаслідок стихійних природних явищ і катастрофічних техногенних впливів, санітарно-оздоровчі заходи проводять позачергово.</p>	<p>Техногенний вплив на насадження може бути постійним (хронічним), проте при цьому стан насадження не погіршується різко, тобто немає причин проведення санітарно-оздоровчих заходів.</p>
<p>1.8. Відбір дерев для санітарних рубок проводиться за участю або під наглядом лісничого або його помічника чи іншої посадової особи із фаховою лісівничою освітою.</p>	<p>1.8. Відбір дерев для санітарних рубок проводиться за участю або під наглядом лісничого або його помічника чи іншої посадової особи із фаховою лісівничою освітою. З метою збереження біорізноманіття під час відбору дерев залишають 5 – 10 сухостійних дерев VI категорії стану на 1 га (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>

	<p><i>оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки).</i></p>	
<p>2.1. Вибіркові санітарні рубки здійснюються шляхом вилучення з насаджень сухостійних, усихаючих, сильно ослаблених, пошкоджених шкідниками, хворобами та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів окремих дерев або їх груп запасом 5 і більше куб. м з гектара за умови, що вилучення цих дерев не призведе до зменшення повноти (всіх ярусів) нижче ніж 0,5 пристигаючих, стиглих та перестійних деревостанів і нижче 0,4 - інших насаджень.</p> <p>З метою збереження цінних насаджень орган виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальні органи Держкомлісгоспу з урахуванням породного складу, цільового призначення лісів, природних особливостей регіону можуть зменшувати зазначені вище граничні величини повноти насаджень та їх запасу (за винятком похідних насаджень ялини, які при повноті нижче 0,5 можуть бути пошкоджені вітром), а на територіях природно-заповідного фонду - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінприроди.</p>	<p>2.1. Вибіркові санітарні рубки здійснюються шляхом вилучення з насаджень вимічених під час відводу в рубку сухостійних, усихаючих, сильно ослаблених, пошкоджених шкідниками, хворобами та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів окремих дерев або їх груп за умови, що вилучення цих дерев не призведе до зменшення повноти (всіх ярусів) нижче ніж 0,5 пристигаючих, стиглих та перестійних деревостанів і нижче 0,4 - інших насаджень.</p> <p>З метою збереження цінних насаджень орган виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальні органи ДАЛРУ з урахуванням породного складу, цільового призначення лісів, природних особливостей регіону можуть зменшувати зазначені вище граничні величини повноти насаджень та їх запасу (за винятком похідних насаджень ялини, які при повноті нижче 0,5 можуть бути пошкоджені вітром), а в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінекоресурсів.</p>	<p>Частину сухостійних дерев передбачається лишати з метою виконання рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>
<p>2.2. Вибіркові санітарні рубки призначаються на основі матеріалів лісовпорядкування,</p>	<p>2.2. Вибіркові санітарні рубки призначаються на основі матеріалів лісовпорядкування,</p>	

<p>лісопатологічного обстеження та затвердженого в установленому порядку плану санітарно-оздоровчих заходів за поданням лісничого або іншого керівника спеціалізованого підрозділу, а на територіях природно-заповідного фонду (за винятком заказників та господарських зон національних природних і регіональних ландшафтних парків) - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінприроди.</p>	<p>лісопатологічного обстеження та затвердженого в установленому порядку плану санітарно-оздоровчих заходів за поданням лісничого або іншого керівника спеціалізованого підрозділу, а в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінекоресурсів. При відборі дерев виявляють з метою збереження окремі дерева та їх групи, ділянки лісу, які є середовищем існування та захисту видів тварин та рослин, занесених до ЧКУ.</p>	
<p>2.3. Відбір для рубки дерев, пошкоджених пожежами, проводиться на підставі оцінки вогневих уражень стовбура, кореневих лап, крони і загального стану дерев. При відборі дерев в рубку в соснових насадженнях за найбільш достовірну ознаку життєздатності дерев береться обгорання кореневої шийки, кореневих лап, відмирання камбію в нижній частині стовбура, смоловиділення, яке охоплює більше 50 % периметра стовбура, а у вологих умовах - обпал кореневих лап і кореневої шийки (критичний ступінь - 3/4 периметра стовбура і більше). Вибіркові санітарні рубки на згарищах розпочинають негайно після відведення деревостанів для рубки.</p>	<p>2.3. Відбір для рубки дерев, пошкоджених пожежами, проводиться на підставі оцінки вогневих уражень стовбура, кореневих лап, крони і загального стану дерев. При відборі дерев в рубку в соснових насадженнях за найбільш вірогідну ознаку життєздатності дерев береться обгорання кореневої шийки, кореневих лап, відмирання камбію в нижній частині стовбура, смоловиділення, яке охоплює більше 50 % периметра стовбура, а у вологих умовах - обпал кореневих лап і кореневої шийки (критичний ступінь - 3/4 периметра стовбура і більше). Вибіркові санітарні рубки на згарищах розпочинають негайно після відведення деревостанів для рубки.</p>	<p>Редакційна правка.</p>
<p>2.4. У насадженнях, пошкоджених вітром та в результаті інших природних явищ, до</p>	<p>2.4. У насадженнях, пошкоджених вітром та в результаті дії інших природних явищ, до</p>	<p>Редакційна правка.</p>

термінової рубки призначаються дерева з поваленими чи зламаними стовбурами. Видаленню підлягають вітровальні і буреломні дерева та пошкоджені снігом і ожеледдю із зламом стовбурів на висоті не менше 2/3 довжини живої крони.	термінової рубки призначаються дерева з поваленими чи зламаними стовбурами. Видаленню підлягають вітровальні і буреломні дерева та пошкоджені снігом і ожеледдю із зламом стовбурів на висоті не менше 2/3 довжини живої крони.	
2.5. Під час відбору свіжозаселених шкідниками дерев для рубки враховується загальний стан цих дерев. Дерев, заселені стовбуровими шкідниками відбираються для рубки, якщо це не призведе до зменшення повноти більше допустимого рівня, за винятком випадків, передбачених пунктами 2.7. і 2.9 цих Правил. Відбір пошкоджених дерев для рубки здійснюється з урахуванням біологічних особливостей найнебезпечніших шкідників.	2.5. Під час відбору свіжозаселених шкідниками дерев для рубки враховується загальний стан цих дерев. Дерев, заселені стовбуровими шкідниками відбираються для рубки, якщо це не призведе до зменшення повноти <i>деревостану</i> більше допустимого рівня, за винятком випадків, передбачених пунктами 2.7. і 2.9 цих Правил. Відбір пошкоджених дерев для рубки здійснюється з урахуванням біологічних особливостей найнебезпечніших шкідників.	Редакційна правка.
2.6. Відбір дерев для рубки в осередках хвоє- і листогризучих шкідників проводиться після відновлення хвої (листя).	2.6. Відбір дерев для рубки в осередках шкідників - хвоє- і листогризів проводиться після відновлення хвої (листя).	Редакційна правка.
2.7. У хвойних насадженнях, пошкоджених кореневою губкою та опеньком, а також в листяних насадженнях, уражених опеньком, вирубуванню підлягають дерева III-VI категорій стану.	2.7. У хвойних насадженнях, пошкоджених кореневою губкою та опеньком, а також в листяних насадженнях, уражених опеньком, вирубуванню підлягають дерева III-VI категорій стану, <i>крім випадків, передбачених у п. 1.8.</i>	Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.
2.9. Ільмові, уражені судинним мікозом, відводяться в рубку відразу після втрати листям тургору, лісорубні рештки спалюються в процесі рубки.	2.9. Ільмові, уражені судинним мікозом, відводяться в рубку відразу після втрати листям тургору, лісорубні рештки спалюються в процесі рубки, <i>крім випадків, передбачених у п. 1.8.</i>	Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.
2.12. Дерев з рослинами-паразитами (омелою, ялівцево-ягідником та іншими)	2.12. Дерев з рослинами-паразитами (омелою, ялівцево-ягідником та іншими)	Частину сухостійних дерев VI категорії стану передбачається лишати з метою виконання

<p>вирубуються лише у разі їх сильного пригнічення (III - VI категорій стану).</p>	<p>вирубуються лише у разі їх сильного пригнічення (III - V категорій стану).</p>	<p>рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>
<p>2.13. Дерев з механічними пошкодженнями стовбура підлягають рубці, якщо розмір обдирів (погризів) кори становить не менше 3/4 периметра стовбура. Дерев з підірваною кореневою системою, нахилом нижньої та середньої частини стовбура більше 30 градусів від вертикальної осі, а також дугоподібно зігнуті дерев відносяться до IV категорії стану.</p>	<p>2.13. Дерев з механічними пошкодженнями стовбура підлягають рубці, якщо розмір обдирів (погризів) кори становить не менше 3/4 периметра стовбура. Дерев з підірваною кореневою системою, нахилом нижньої та середньої частини стовбура більше 30 градусів від вертикальної осі, а також дугоподібно зігнуті дерев зараховуються до IV категорії стану.</p>	<p>Редакційна правка.</p>
<p>3.1. Суцільні санітарні рубки проводяться шляхом вирубування одночасно всіх дерев насадження або його частини на площі 0,1 гектара і більше, пошкоджених шкідниками, хворобами та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів до ступеня втрати цими насадженнями біологічної стійкості.</p>	<p>3.1. Суцільні санітарні рубки проводяться шляхом вирубування одночасно всіх дерев насадження або його частини на площі 0,1 гектара і більше, при настанні загрози повної втрати насадженнями на цих ділянках господарчої цінності внаслідок пошкодження шкідниками, хворобами, дії стихійних природних явищ і техногенних впливів.</p>	<p>Редакційна правка.</p>
<p>3.3. Насадження, що потребують суцільної санітарної рубки, попередньо обстежуються спеціальною комісією, до складу якої входять: представник територіального органу Держкомлісгоспу, лісопатолог спеціалізованого лісозахисного підприємства, представник постійного лісокористувача (власника лісів), а також лісничий або його помічник.</p>	<p>3.3. Насадження, що потребують суцільної санітарної рубки, попередньо обстежуються спеціальною комісією, до складу якої входять: представник територіального органу Держкомлісгоспу, лісопатолог спеціалізованого лісозахисного підприємства, представник постійного лісокористувача (власника лісів), а також лісничий або його помічник, із можливим залученням представників інших зацікавлених сторін.</p>	<p>Залучення (можливе) представників інших зацікавлених сторін дозволить громадськості брати участь в процесі планування ведення лісового господарства і тим самим підвищить довіру до лісового сектору з боку громадськості. Залучення в роботі комісії представників органів Мінекоресурсів дозволить забезпечити більш фахове збереження біорізноманіття. Відповідно, підпис цього</p>

<p>Для обстеження насаджень на територіях природно-заповідного фонду (за винятком заказників та господарських зон національних природних і регіональних ландшафтних парків) до складу комісії включається представник органу Мінприроди.</p> <p>Комісія визначає в натурі доцільність призначення суцільної санітарної рубки, її площу, про що складається відповідний акт. В акті обстеження насаджень, що потребують суцільної санітарної рубки, зазначаються: категорія лісів, таксаційна характеристика насаджень, причини їх пошкодження, всихання, обґрунтування необхідності проведення суцільної санітарної рубки та її терміновості; пропонуються способи та методи лісовідновлення, а також заходи щодо оздоровлення, запобігання зараженню або пошкодженню суміжних насаджень. Акт підписується всіма членами комісії.</p> <p>Акт, складений без участі лісопатолога спеціалізованої служби лісозахисту, а на територіях природно-заповідного фонду (за винятком заказників та господарських зон національних природних і регіональних ландшафтних парків) і без представника органу Мінприроди, недійсний.</p> <p>Для визначення ступеня пошкодження насаджень рівномірно закладаються одна або декілька пробних площ прямокутної форми,</p>	<p>Для обстеження насаджень в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, до складу комісії включається представник органу Мінекоресурсів.</p> <p>Комісія визначає в натурі доцільність призначення суцільної санітарної рубки, її площу, про що складається відповідний акт. В акті обстеження насаджень, що потребують суцільної санітарної рубки, зазначаються: категорія лісів, таксаційна характеристика насаджень, причини їх пошкодження, всихання, обґрунтування необхідності проведення суцільної санітарної рубки та її терміновості; пропонуються способи та методи лісовідновлення, а також заходи щодо оздоровлення, запобігання зараженню або пошкодженню суміжних насаджень, загальні природоохоронні заходи під час і після проведення суцільної санітарної рубки . Акт підписується всіма членами комісії.</p> <p>Акт, складений без участі лісопатолога спеціалізованої служби лісозахисту, а в категоріях лісів, відмінних від експлуатаційних, і без представника органу Мінекоресурсів, недійсний.</p> <p>Для визначення ступеня пошкодження насаджень рівномірно закладаються одна або декілька пробних площ прямокутної форми,</p>	<p>представника є необхідним.</p>
--	--	-----------------------------------

<p>на яких проводиться облік дерев за категоріями стану (додаток 3) з кількістю не менш як 100 дерев головної породи. Якщо насадження досягає 100 гектарів - загальна площа проб має становити не менш як 2 відсотки площі насадження, понад 100 гектарів - не менш як 1 відсоток площі насадження. Допускається закладання кругових пробних площ постійного або змінного радіуса (реласкопічних), кількість яких визначається відповідно до чинних нормативних документів для таксації лісу. Результати обстежень на пробних площах оформляються згідно з додатком 4.</p>	<p>на яких проводиться облік дерев за категоріями стану (додаток 3) з кількістю не менш як 100 дерев головної породи. Якщо насадження досягає 100 гектарів - загальна площа проб має становити не менш як 2 відсотки площі насадження, понад 100 гектарів - не менш як 1 відсоток площі насадження. Допускається закладання кругових пробних площ постійного або змінного радіуса (реласкопічних), кількість яких визначається відповідно до чинних нормативних документів для таксації лісу. Результати обстежень на пробних площах оформляються згідно з додатком 4.</p>	
<p>3.5. Терміни проведення суцільних санітарних рубок пов'язують з біологією основних шкідників і хвороб, лісівничою характеристикою насадження, забезпеченістю його природним поновленням відповідно до типу лісорослинних умов і функціонального призначення насаджень, а також з вимогами збереження рідкісних і зникаючих видів, занесених до Червоної книги, та необхідністю збереження біологічного різноманіття лісів.</p>	<p>3.5. Строки проведення суцільних санітарних рубок пов'язують з біологією основних шкідників і хвороб, лісівничою характеристикою насадження, забезпеченістю його природним поновленням відповідно до типу лісорослинних умов і функціонального призначення насаджень, а також з вимогами збереження біорізноманіття лісів - видів та популяцій тварин і рослин, природних екосистем, рідкісних і зникаючих видів, занесених до Червоної книги України та переліків видів, які підлягають особливій охороні на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.</p>	<p>Редакційна правка.</p> <p>Від строків проведення рубок, безумовно, залежить успішність збереження біорізноманіття.</p>
<p>4.1. Ліквідація позалісосічної захаращеності здійснюється шляхом прибирання поваленого сухостою (з відхиленням</p>	<p>4.1. Ліквідація позалісосічної захаращеності здійснюється шляхом прибирання поваленого сухостою (з відхиленням</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових</p>

<p>стовбура більш як на 30 градусів від вертикальної осі), хмизу.</p> <p>Ліквідація позалісосічної захаращеності призначається та здійснюється одночасно з іншими лісogосподарськими заходами, або окремо, якщо проведення інших лісogосподарських заходів недоцільне.</p> <p>Підлягають збереженню окремі сухостійні дерева, які слугують середовищем існування та захисту інших об'єктів живої природи.</p>	<p>стовбура більш як на 30 градусів від вертикальної осі), хмизу.</p> <p>Ліквідація позалісосічної захаращеності призначається та здійснюється одночасно з іншими лісogосподарськими заходами, або окремо, якщо проведення інших лісogосподарських заходів недоцільне.</p> <p>Підлягають збереженню окремі сухостійні дерева <i>VI категорії стану (5 — 10 дерев на 1 га) та повалені сухі дерева (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки)</i>, які слугують середовищем існування та захисту інших об'єктів живої природи.</p>	<p>екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>
<p>4.2. У лісах, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смугах уздовж залізниць і автомобільних доріг та інших особливо цінних лісових насаджень ліквідація захаращеності проводиться регулярно при наявності буреломних, вітровальних, сніговальних дерев в естетичних, санітарно-оздоровчих, протипожежних цілях і в цілях безпеки відвідувачів.</p>	<p>4.2. У лісах, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смугах уздовж залізниць і автомобільних доріг, <i>30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки</i> ліквідація захаращеності проводиться регулярно при наявності буреломних, вітровальних, сніговальних дерев в естетичних, санітарно-оздоровчих, протипожежних цілях і в цілях безпеки відвідувачів.</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>
<p>6.1. Під час вибіркового і поступового рубок головного користування, рубок формування і оздоровлення лісів насамперед здійснюється</p>	<p>6.1. Під час вибіркового і поступового рубок головного користування, рубок формування і оздоровлення лісів насамперед здійснюється</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових</p>

<p>вирубубвання дерев IV-VI категорій стану.</p>	<p>вирубубвання дерев IV-VI категорій стану. <i>Підлягають збереженню окремі сухостійні дерева VI категорії стану (5 – 10 дерев на 1 га) та повалені сухі дерева (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки), які слугують середовищем існування та захисту інших об'єктів живої природи.</i></p>	<p>екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства.</p>
	<p><i>6.8. Під час вибіркових і поступових рубок головного користування, рубок формування і оздоровлення лісів, підсочки та заготівлі деревних соків виконуються необхідні заходи щодо збереження біорізноманіття лісів: видів та популяцій тварин і рослин, природних екосистем, рідкісних і зникаючих видів, занесених до Червоної книги України та переліків видів, які підлягають особливій охороні на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.</i></p>	
<p>7.2. На територіях природно-заповідного фонду, в лісах, розташованих у межах населених пунктів, лісах зелених зон, лісах, розташованих поза межами лісів зелених зон, які виконують переважно рекреаційні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції поряд з виконанням вимог цих Правил може</p>	<p><i>7.2. У лісах природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, в лісах, розташованих у межах населених пунктів, лісах зелених зон, лісах, розташованих поза межами лісів зелених зон, які виконують переважно рекреаційні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, поряд з виконанням</i></p>	

<p>проводитись індивідуальний захист дерев: лікування ран, обрізування окремих всохлих і пошкоджених гілок, вилучення плодових тіл грибів, пломбування дупел тощо.</p>	<p>вимог цих Правил може проводитись індивідуальний захист дерев: лікування ран, обрізування окремих всохлих і пошкоджених гілок, вилучення плодових тіл грибів, пломбування дупел тощо.</p>	
--	--	--

Додаток 3.А.

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо внесення змін до Лісового Кодексу України

Існуюча редакція	Запропонована редакція	Обґрунтування
Статті немає	<p>Стаття 1-1. Визначення основних термінів У цьому Кодексі наведені нижче основні терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>біологічне різноманіття (або біотичне різноманіття, або біорізноманіття) - різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми та екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем,</p> <p>збереження біорізноманіття – збереження екосистем та природних оселищ, а також підтримання та відновлення життєздатних популяцій в їх природному середовище</p> <p>стале ведення лісового господарства (або невиснажливе ведення лісового господарства, або ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку, або стале використання лісових ресурсів) - догляд за лісами і лісовими землями та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, щоб підтримувати їх біорізноманіття, продуктивність, відновлювальну здатність, життєвість та їх потенціал до виконання тепер і у майбутньому всіх притаманних їх екологічних,</p>	Існують різні трактовки термінів; щоб запобігти подвійному тлумаченню необхідно навести чітке формулювання термінів

	<p>економічних і соціальних функцій на місцевому, національному і глобальному рівнях, не викликаючи при цьому пошкодження інших екосистем.</p> <p>сталий розвиток – розвиток при якому вдоволення потреб нинішнього покоління відбувається таким чином, що не піддає загрозі здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.</p> <p>екологічно орієнтовани способи відтворення лісів – комплекс лісогосподарських заходів, який забезпечує відтворення та формування максимально подібних до корінних лісостанів насаджень по походженню наближеним до їх природних аналогів</p>	
<p>Стаття 1. Поняття про ліс</p> <p>.....</p> <p>Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.</p>	<p>Стаття 1. Поняття про ліс</p> <p>.....</p> <p>Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції, забезпечують підтримання біорізноманіття та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.</p>	<p>Підтримання біорізноманіття є одна з ключових функцій лісів</p>
<p>Стаття 2. Лісові відносини</p> <p>Лісові відносини - суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпорядження лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних,</p>	<p>Стаття 2. Лісові відносини</p> <p>Лісові відносини - суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпорядження лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого ведення лісового господарства з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших</p>	<p>Необхідно однозначне тлумачення терміну, використане тлумачення наведено у статті 1.1.</p>

соціальних та інших інтересів суспільства.	інтересів суспільства.	
<p>Стаття 14. Права та обов'язки громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси</p> <p>б) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства.</p>	<p>Стаття 14. Права та обов'язки громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси</p> <p>б) забезпечувати збереження біорізноманіття, у тому числі охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, типових рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства.</p>	<p>Згідно з Конвенцією про охорону біологічного різноманіття (1992), Україна зобов'язана забезпечувати збереження компонентів біорізноманіття «які мають важливе значення для її збереження і сталого використання». У Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997) та Концепції загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 рр. (розпорядження №675-р від 22.12.2004) визначено, що зберігається усе біорізноманіття «що постійно чи тимчасово населяють територію, територіальне море, континентальний шельф та виключну (морську) економічну зону України». Відносно тварин це ж визначено у статті 2 Закону України «Про тваринний світ» (2002), відносно рослин – у статті 5 Закону України «Про рослинний світ» (1999). Особливої охороні підлягають рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу (ст.4 Закону України «Про Червону книгу», 2002), рідкісні, такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання (Положення про Зелену книгу України, 2002),</p>

		типові та унікальні природні комплекси і об'єкти (Закон України «Про природно-заповідний фонд», 1992).
<p>Стаття 19. Права та обов'язки постійних лісокористувачів</p> <p>б) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства;</p>	<p>Стаття 19. Права та обов'язки постійних лісокористувачів</p> <p>б) забезпечувати збереження біорізноманіття, у тому числі охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, типових рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства;</p>	Дивись обґрунтування до ст. 14
<p>Стаття 20. Права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування</p> <p>4) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту і відтворення типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, сприяти формуванню екологічної мережі;</p>	<p>Стаття 20. Права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування</p> <p>4) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту та відтворення лісів, збереження біорізноманіття, у тому числі охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, типових рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі;</p>	Дивись обґрунтування до ст. 14
<p>Стаття 21. Права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах короткострокового користування</p> <p>2) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і</p>	<p>Стаття 21. Права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах короткострокового користування</p> <p>2) вести роботи способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей</p>	Дивись обґрунтування до ст. 14

<p>захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту та відтворення лісів, охорони типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу;</p>	<p>лісів, а також створюють сприятливі умови для охорони, захисту та відтворення лісів, забезпечують збереження біорізноманіття, у тому числі охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, типових рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі;</p>	
<p>Стаття 22. Припинення права користування лісами 2) використання лісових ресурсів способами, які завдають шкоду навколишньому природному середовищу, не забезпечують збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, негативно впливають на їх стан і відтворення;</p>	<p>Стаття 22. Припинення права користування лісами 2) використання лісових ресурсів способами, які завдають шкоду навколишньому природному середовищу, не забезпечують збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, збереження біорізноманіття, негативно впливають на їх стан і відтворення;</p>	<p>Обов'язок постійних користувачів зберігати біорізноманіття (ст.19) потребує визначення належної відповідальності</p>
<p>Стаття 78. Припинення права використання лісових ресурсів</p> <p>Право використання лісових ресурсів припиняється в разі:</p> <p>5) використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища;</p>	<p>Стаття 78. Припинення права використання лісових ресурсів</p> <p>Право використання лісових ресурсів припиняється в разі:</p> <p>5) використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, стан біорізноманіття, призводять до погіршення навколишнього природного середовища;</p>	<p>Обов'язок тимчасових користувачів зберігати біорізноманіття (ст.20,21) потребує визначення належної відповідальності</p>
<p>Стаття 25. Основні завдання державного регулювання та управління у сфері лісових відносин</p> <p>Основним завданням державного регулювання та управління у сфері</p>	<p>Стаття 25. Основні завдання державного регулювання та управління у сфері лісових відносин</p> <p>Основним завданням державного регулювання та управління у сфері лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного</p>	<p>Дивись обґрунтування до ст. 14</p>

<p>лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.</p> <p>Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин; 2) визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 3) установа відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; 4) здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. 	<p>захисту, раціонального використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття.</p> <p>Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин; 2) визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 3) установа відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; збереження біорізноманіття. 4) здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, збереження біорізноманіття. 	
<p>Стаття 29. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері лісових відносин</p> <p>Центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері лісових відносин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) вносить пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів як складової частини державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; 	<p>Стаття 29. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері лісових відносин</p> <p>Центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері лісових відносин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) вносить пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття як складової частини державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; 	<p>Згідно ПОЛОЖЕННЯ про Міністерство екології та природних ресурсів України (Указ Президента України від 13 квітня 2011 року N 452/2011) «Мінприроди України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері збереження, відтворення і невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття,»</p>

<p>2) здійснює державне управління, регулювання у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів як складової частини заходів з охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів;</p> <p>3) здійснює державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;</p> <p>4) координує здійснення органами виконавчої влади заходів з охорони, захисту, використання та відтворення лісів;</p> <p>5) бере участь у розробленні загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм з охорони, захисту, використання та відтворення лісів;</p> <p>14) вирішує інші питання відповідно до закону.</p>	<p>2) здійснює державне управління, регулювання у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття як складової частини заходів з охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів;</p> <p>3) здійснює державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття;</p> <p>4) координує здійснення органами виконавчої влади заходів з охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття;</p> <p>5) бере участь у розробленні загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм з охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття;</p> <p>14) забезпечує збір даних щодо стану біорізноманіття та загроз біорізноманіттю, надання цих даних власникам, лісокористувачам та лісовпорядним організаціям, підтримку використання цих даних у процесі планування та ведення лісового господарства;</p> <p>15) вирішує інші питання відповідно до закону.</p>	
Стаття 45. Поняття лісовпорядкування	Стаття 45. Поняття лісовпорядкування	Лісовпорядкування «є основою для

<p>Лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України.</p>	<p>Лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, збереження біорізноманіття, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України</p>	<p>розроблення на засадах сталого розвитку проекту організації та розвитку лісового господарства відповідного об'єкта лісовпорядкування» (ст.48 Лісового кодексу). Ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку передбачає підтримування біорізноманіття лісів.</p>
<p>Стаття 46. Зміст лісовпорядкування Лісовпорядкування передбачає: 9) виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі;</p>	<p>Стаття 46. Зміст лісовпорядкування Лісовпорядкування передбачає: 9) виявлення місць зростання та оселення видів тваринного та рослинного світу з використанням даних державних кадастрів тваринного та рослинного світу; виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, що підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі; використання даних кадастру природно-заповідного фонду, Червоної книги України, Зеленої книги України.</p>	<p>Див. обґрунтування ст.45; щоб підтримувати біорізноманіття необхідно виявити його компоненти (компоненти біорізноманіття визначені у Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997) та Концепції загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 рр. (розпорядження №675-р від 22.12.2004), див.також обґрунтування к ст.14.</p>
<p>Стаття 70. Заготівля деревини Під час проведення заготівлі деревини не дозволяються вирубування та пошкодження: цінних і рідкісних дерев та чагарників, занесених до Червоної книги України; насінників і плюсових дерев.</p>	<p>Стаття 70. Заготівля деревини Під час проведення заготівлі деревини не дозволяються вирубування та пошкодження: цінних і рідкісних дерев та чагарників, трав'янистих рослин занесених до Червоної книги України; насінників і плюсових дерев,</p>	<p>Згідно ст. 64 Лісового кодексу серед основних вимог щодо ведення лісового господарства є «збереження біотичного різноманіття в лісах», усі рослини є компонентом біорізноманіття. Щодо збереження сухостійних дерев, повалених сухих дерев, фаутичних та дуплястих дерев,</p>

	<p>окремих сухостійних дерев VI категорії стану (5 — 10 дерев на 1 га), повалених сухих дерев, фаутих та дуплястих дерев, перегнелих стовбурів які слугують середовищем існування та захисту інших об'єктів живої природи, не дозволяється руйнування місць оселення диких тварин.</p>	<p>перегнелих стовбурів то їх збереження потребується відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства та Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997). Щодо збереження місць оселення диких тварин, то їх збереження є вимогою ст.76 Лісового кодексу.</p>
<p>Стаття 85. Збереження біорізноманіття в лісах Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом: 1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розвитку екологічної мережі; 2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо); 3) недопущення генетичного забруднення</p>	<p>Стаття 85. Збереження біорізноманіття в лісах Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом: 1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, особливо захисних лісових ділянок, розвитку екологічної мережі; 2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо); 3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;</p>	<p>Особливо захисні лісові ділянки (Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р. N 733) можуть бути виділені для збереження біорізноманіття. Компоненти біорізноманіття визначені у Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997) та Концепції загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 рр. (розпорядження №675-р від 22.12.2004), відносно тварин це ж визначено у статті 2 Закону України «Про тваринний світ» (2002), відносно рослин – у статті 5 Закону України «Про рослинний світ» (1999). Для забезпечення збереження біорізноманіття необхідно визначити</p>

<p>генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;</p> <p>4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;</p> <p>5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства.</p>	<p>4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;</p> <p>5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства.,</p> <p>б) забезпечення виявлення місць зростання і оселення (оселищ) видів рослинного і тваринного світу, надання цих даних до кадастрів рослинного та тваринного світу, забезпечення охорони популяцій видів тваринного та рослинного світу відповідно до природоохоронного законодавства.</p>	<p>наявність його компонентів.</p>
<p>Глава 18 ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ, ПОЛІПШЕННЯ ЯКІСНОГО СКЛАДУ ЛІСІВ, ЇХ ОХОРОНИ, ЗАХИСТУ ТА ВІДТВОРЕННЯ</p> <p>Стаття 98. Фінансування заходів з підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх охорони, захисту і відтворення</p> <p>Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх відтворення і охорони здійснюються за рахунок:</p> <p>державного бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового</p>	<p>Глава 18 ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ, ПОЛІПШЕННЯ ЯКІСНОГО СКЛАДУ ЛІСІВ, ЇХ ОХОРОНИ, ЗАХИСТУ ТА ВІДТВОРЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ У ЛІСАХ</p> <p>Стаття 98. Фінансування заходів з підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх охорони, захисту і відтворення, збереження біорізноманіття у лісах</p> <p>Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх відтворення і охорони, збереження біорізноманіття здійснюються за рахунок:</p> <p>державного бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства - щодо лісів державної власності;</p>	<p>Забезпечити збереження біорізноманіття власниками та постійними лісокористувачами (ст.85 Лісового кодексу) можливо лише при надання фінансування для цих робіт.</p> <p>Згідно з Концепцією збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997) «Фінансування заходів збереження біологічного різноманіття проводиться за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетних фондів та інших джерел.</p>

<p>господарства - щодо лісів державної власності; місцевого бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства - щодо лісів комунальної власності; власних коштів власників лісів - щодо лісів приватної власності. Видатки на зазначені заходи можуть здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законом. Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів державної і комунальної власності, їх охорону, захист і відтворення фінансуються шляхом цільового виділення коштів державного та місцевих бюджетів для реалізації загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм ведення лісового господарства.</p>	<p>місцевого бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства - щодо лісів комунальної власності; власних коштів власників лісів - щодо лісів приватної власності. Видатки на зазначені заходи можуть здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законом. Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів державної і комунальної власності, їх охорону, захист і відтворення, збереження біорізноманіття фінансуються шляхом цільового виділення коштів державного та місцевих бюджетів для реалізації загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм ведення лісового господарства.</p>	<p>Згідно з Концепцією загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 рр. (розпорядження №675-р від 22.12.2004) «Фінансове забезпечення Програми здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету, Державного і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища та інших джерел».</p>
<p>ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ Стаття 99. Економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів Держава здійснює економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів, зокрема шляхом: компенсації витрат власникам лісів і лісокористувачам при впровадженні ними</p>	<p>ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ Стаття 99. Економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів та збереження біорізноманіття Держава здійснює економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів, зокрема шляхом: компенсації витрат власникам лісів і лісокористувачам при впровадженні ними заходів щодо розширеного відтворення лісів та збереження</p>	<p>Збереження біорізноманіття є обов'язковий захід при веденні лісового господарства (ст. 64 Лісового кодексу) що потребує значних коштів. Згідно з Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (від 21 грудня 2010 року N 2818-VI) завдання для досягнення стратегічної цілі 5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі є</p>

<p>заходів щодо розширеного відтворення лісів; застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення.</p> <p>Компенсація витрат проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм.</p> <p>Підставою для розгляду питання про економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів є заява чи клопотання власників лісів і лісокористувачів до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням лісової ділянки.</p> <p>Порядок економічного стимулювання впровадження заходів щодо розширеного відтворення лісів встановлює Кабінет Міністрів України.</p>	<p>біорізноманіття; застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення.</p> <p>Компенсація витрат проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм.</p> <p>Підставою для розгляду питання про економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів та збереження біорізноманіття є заява чи клопотання власників лісів і лісокористувачів до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням лісової ділянки.</p> <p>Порядок економічного стимулювання впровадження заходів щодо розширеного відтворення лісів та збереження біорізноманіття встановлює Кабінет Міністрів України.</p>	<p>«створення до 2020 року системи економічних важелів сприяння збереженню біо- та ландшафтного різноманіття та формуванню екомережі на землях усіх форм власності;...». Компенсація витрат є таким економічним важелем.</p>
<p>Глава 20 ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ, ЗАХИСТУ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ НА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ ЗЕМЕЛЬ</p> <p>Стаття 101. Особливості охорони, захисту, використання та відтворення лісів на землях оборони</p> <p>Ліси, розташовані на землях оборони, призначені для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ,</p>	<p>Глава 20 ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ, ЗАХИСТУ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ, ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ У ЛІСАХ НА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ ЗЕМЕЛЬ</p> <p>Стаття 101. Особливості охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереженні біорізноманіття у лісах на землях оборони</p> <p>Ліси, розташовані на землях оборони, призначені для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних</p>	<p>Згідно з Концепцією загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 рр. (розпорядження №675-р від 22.12.2004) збереження біорізноманіття забезпечується на усій території країни.</p>

<p>військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до закону.</p> <p>Охорона, захист, використання та відтворення лісів на землях оборони проводяться спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами з урахуванням режиму цих територій в порядку, встановленому Законом України "Про використання земель оборони" (1345-15), цим Кодексом та іншими актами законодавства.</p> <p>Стаття 102. Особливості охорони, захисту, використання та відтворення лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення</p> <p>Охорона, захист, використання та відтворення лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, здійснюються в порядку, встановленому Законом України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" (791а-12), цим Кодексом та іншими актами законодавства.</p>	<p>закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до закону.</p> <p>Охорона, захист, використання та відтворення лісів, забезпечення збереження біорізноманіття на землях оборони проводяться спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами з урахуванням режиму цих територій в порядку, встановленому Законом України "Про використання земель оборони", цим Кодексом та іншими актами законодавства.</p> <p>Стаття 102. Особливості охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення</p> <p>Охорона, захист, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, здійснюються в порядку, встановленому Законом України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", цим Кодексом та іншими актами законодавства.</p>	
<p>Стаття 105. Відповідальність за порушення лісового законодавства</p>	<p>Стаття 105. Відповідальність за порушення лісового законодавства</p>	<p>Збереження біорізноманіття є частиною лісового законодавства (ст.64, 85 Лісового кодексу), тому</p>

<p>.....5) порушенні строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;</p>	<p>.....5) порушенні строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, збереження біорізноманіття.</p>	<p>потребує належної відповідальності.</p>
--	---	--

Додаток 3.Б.

ПРОПОЗИЦІЇ щодо внесення змін до Земельного Кодексу України

<p>Стаття 143. Підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку</p> <p>Примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється у судовому порядку у разі:</p> <p>б) неусунення допущених порушень законодавства (забруднення земель радіоактивними і хімічними речовинами, відходами, стічними водами, забруднення земель бактеріально-паразитичними і карантинно-шкідливими організмами, засмічення земель забороненими рослинами, пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, порушення встановленого режиму використання земель, що особливо охороняються, а також використання земель способами, які завдають шкоди здоров'ю населення) в терміни, встановлені вказівками спеціально уповноважених органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів;</p>	<p>Стаття 143. Підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку</p> <p>Примусове припинення прав на земельну ділянку здійснюється у судовому порядку у разі:</p> <p>б) неусунення допущених порушень законодавства (забруднення земель радіоактивними і хімічними речовинами, відходами, стічними водами, забруднення земель бактеріально-паразитичними і карантинно-шкідливими організмами, засмічення земель забороненими рослинами, пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, порушення встановленого режиму використання земель, що особливо охороняються, а також використання земель способами, які завдають шкоди здоров'ю населення, знищують види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України) в терміни, встановлені вказівками спеціально уповноважених органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів;</p>	<p>Згідно ст. 15 Лісового кодексу «Право приватної власності на ліси припиняється в разі припинення права власності на земельну лісову ділянку у випадках і в порядку, встановлених законом», тому припинити право приватної власності на лісі у разі неприйняття вимог щодо збереження біорізноманіття можливо лише у разі припинення права на земельну ділянку. Закон України «Про Червону книгу України» (2002) встановлює підвищену відповідальність «за знищення чи пошкодження об'єктів Червоної книги України, заподіяння шкоди середовищу їх перебування (зростання)» (ст. 11); Положення про Зелену книгу України (2002)) встановлює підвищену відповідальність «за знищення чи пошкодження угруповань та їх місць зростання» (ст. 4) відносно рослинних угруповань занесених до Зеленої книги України.</p>
--	---	---

Додаток 3.В.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін до «Правил рубок головного користування» та «Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат»

Існуюча редакція документу	Запропонована редакція	Обґрунтування
<p>«Правила рубок головного користування» 1.3. Під час заготівлі деревини не дозволяється вирубування та пошкодження дерев і чагарників, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.</p>	<p>Під час заготівлі деревини не дозволяється вирубування та пошкодження дерев, чагарників <i>та інших рослин</i>, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев та елементів лісу, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, зокрема: дерева, які слугують місцем зростання та проживання видів, занесених до Червоної книги України, 5- 10 сухостійних дерев VI категорії стану на 1 га, повалені, фаутні, дуплясті, поодинокі старовікові дерева, перегнили стовбури (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки).</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства та вимог Закону України «Про червону книгу України», Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997), Лісового кодексу (ст.76 – щодо збереження сприятливих умов для життя диких тварин).</p>
<p>«Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат» 5. Під час заготівлі деревини не дозволяється вирубування та пошкодження дерев і чагарників, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.</p>	<p>Під час заготівлі деревини не дозволяється вирубування та пошкодження дерев, чагарників та інших рослин, занесених до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев та елементів лісу, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, зокрема: дерева, які слугують місцем проживання видів, занесених до Червоної книги України,</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства та вимог Закону України «Про червону книгу України», Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997),</p>

	<p><i>5- 10 сухостійних дерев VI категорії стану на 1 га, повалені, фаутні, дуплясті, поодинокі старовікові дерева, перегнили стовбури (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки).</i></p>	<p>Лісового кодексу (ст.76 – щодо збереження сприятливих умов для життя диких тварин).</p>
--	---	--

Додаток 3.Г.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін до «Правил поліпшення якісного складу лісів»

Існуюча редакція документу	Запропонована редакція	Обґрунтування
<p>22. Під час проведення вибіркового санітарних рубок вилучаються сухостійні, всихаючі, дуже ослаблені дерева внаслідок пошкодження шкідниками і хворобами, стихійного лиха, антропогенного та іншого шкідливого впливу за умови, що їх вирубування не призведе до зменшення повноти (всіх ярусів) нижче ніж 0,5 у пристиглих, стиглих і перестійних деревостанах і нижче ніж 0,4 в інших деревостанах.</p>	<p>22. Під час проведення вибіркового санітарних рубок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - не дозволяється вирубування та пошкодження дерев, чагарників та інших рослин, занесених до Червоної книги України, дерев, які слугують місцем проживання та зростання видів, занесених до Червоної книги України; - вилучаються сухостійні, всихаючі, дуже ослаблені дерева внаслідок пошкодження шкідниками і хворобами, стихійного лиха, антропогенного та іншого шкідливого впливу за умови, що їх вирубування не призведе до зменшення повноти (всіх ярусів) нижче ніж 0,5 у пристиглих, стиглих і перестійних деревостанах і нижче ніж 0,4 в інших деревостанах; <p><i>- підлягають збереженню (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки) окремі сухостійні дерева VI категорії стану (5 — 10 дерев на 1 га), повалені сухі дерева, фаутні та дуплясті дерева, перегнили стовбури, які слугують</i></p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.h до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства та вимог Закону України «Про червону книгу України».. Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997).</p>

	<i>середовищем існування та захисту об'єктам живої природи.</i>	
--	---	--

Додаток 3.Д.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін до проекту «Інструкції з проведення рубок формування і оздоровлення лісів»

Існуюча редакція проекту документу	Запропонована редакція	Обґрунтування
<p>Третій абзац п. 2.4: При верховому методі переважна частина дерев вирубуються із верхнього ярусу, низовому – із нижніх ярусів. Комбінований метод рубки поєднує принципи низового та верхового методів.</p>	<p>При верховому методі вирубуються великі дерева малоцінних порід (осика, береза), які заважають росту господарсько цінних порід, та ті дерева I ярусу, що заважають росту та формуванню крон кращих і допоміжних; при низовому методі вирубуються, головним чином, відсталі в рості дерева та більш великі з низькою якістю стовбура, перелічені в п. 2.5.2. Комбінований метод рубки поєднує принципи низового та верхового методів</p>	<p>Існуюча редакція суперечить визначенню ярусу, наведеному у ДСТУ 3404—96 «Лісівництво. Терміни і визначення»: «4.16 ярус деревостану - елемент вертикальної структури (ярусності) деревостану». Відповідно до визначення і до існуючої редакції проекту документу, ми можемо проводити рубки догляду лише в багатоярусних деревостанах (в яких дерева утворюють два та більше ярусів), що невірно.</p>
<p>2.10.1. Рубки догляду у лісах, розташованих в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва мають такі основні відмінності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – у насадженнях рубками догляду у відповідних лісорослинних умовах при можливості формується другий ярус, підріст цінних порід; – при визначенні кращих дерев, за якими ведеться догляд, враховується, перш за все, функціональне призначення даної ділянки лісу; 	<p>2.10.1. Рубки догляду у лісах, розташованих в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, екологічної мережі, історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва мають такі основні відмінності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – проведення рубок догляду не обмежується досягненням насадженням стиглого віку; – інтенсивність рубок догляду за лісом знижена від нормативних показників на 35-50%, а повторюваність прийомів рубок 	<p>Концепція ведення лісового господарства в лісах, розташованих в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва повинні базуватися на принципі необмеженості в часі, тобто рубки догляду мають поступово переходити у рівномірно-вибіркові рубки. Лісове середовище при цьому не повинно різко змінюватися після проведення рубок догляду, що досягається зниженням інтенсивності рубок догляду.</p>

<p>– рубки догляду поєднуються з іншими заходами: огорожуванням місць росту цінних порід, благоустроєм ділянки, садінням підліску або його видаленням, створенням піднаметних лісових культур.</p>	<p>догляду залежить від стану насадження.</p> <ul style="list-style-type: none"> – у насадженнях рубками догляду у відповідних лісорослинних умовах при можливості формується другий ярус, підріст цінних порід; – при визначенні кращих дерев, за якими ведеться догляд, враховується, перш за все, функціональне призначення даної ділянки лісу; – рубки догляду поєднуються з іншими заходами: огорожуванням місць росту цінних порід, благоустроєм ділянки, садінням підліску або його видаленням, створенням піднаметних лісових культур. 	
<p>6.4. При проведенні суцільних санітарних рубок можуть залишатись окремі дерева або групи дерев, що відрізняються високою життєздатністю та пристосованістю до вільного стояння.</p>	<p>6.4. При проведенні суцільних санітарних рубок можуть залишатись окремі дерева або групи дерев, що відрізняються високою життєздатністю та пристосованістю до вільного стояння та дерева, важливі для збереження біорізноманіття, зокрема: 5-10 сухостійних дерев VI категорії стану на 1 га, повалені, фаутні, дуплясті, поодинокі старовікові дерева, перегнили стовбури (крім лісів, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних доріг, 30-метрових смуг уздовж лісових доріг і проїжджих просік та лісових насаджень з високим рівнем пожежної небезпеки).</p>	<p>Вводиться відповідно до рекомендації 4.2.І до критерію 4 «Підтримання, збереження та підвищення рівня біорізноманіття в лісових екосистемах» загальноєвропейського переліку критеріїв сталого ведення лісового господарства., Концепції збереження біорізноманіття України (постанова КБ №439 від 12.05.1997).</p>

Додаток 4.А.

Потенційні заходи менеджменту в екокоридорах (в тому числі і на землях, вкритих лісовою рослинністю)

	(I) Прикордонна зона	(II) Територія лісгоспів	(III) Природоохоронна територія	(IV) ДЛГ П «Агр оліс»	(V) Землі сільськогосподарського призначення	(VI) Автотранспортні шляхи, залізниця	(VII) Водні об'єкти
Заходи							
1. Загальні	(всюди)						
а. Інформування населення про екологічні мережі та екокоридори							
б. Встановлення знаків позначення екокоридору на вузлових, добре помітних місцях							
в. Моніторинг та оцінка стану довкілля та менеджменту							
г. Оцінка і перегляд плану менеджменту кожні 3 роки							
г. Організація зустрічей із зацікавленими особами з метою поінформування про створення екокоридору							
д. Внесення змін до посадових інструкцій з урахуванням потреб екокоридору							
е. Розвиток транскордонної співпраці шляхом обміну досвідом, координації функціонування екологічного зв'язку, забезпечення координованого правозастосування							
є. Розвиток механізмів фінансування							
ж. Розробка стратегії туризму (пропозиція: мораторій на туризм на території екокоридору в перші три роки)							
2. Нормозастосування							
а. Застосування норм Водного кодексу України на територіях уздовж русел рр. Стрий, Завадка, Сян	так	так	ні	так	так	ні	так
б. Сприяння правозастосуванню на територіях екокоридорів	так	так	так	так	так	так	так
в. Зменшення швидкості руху авто- та залізничного транспорту на території екокоридорів	ні	ні	якщо застосовно	ні	ні	так	ні
г. Посилення боротьби з браконьєрством: перерозподіл бюджету, посилення правозастосування, створення мережі поінформування мешканців сіл	так	так	так	так	так	ні	ні
г. Контроль забруднення	так	так	так	так	так	так	так
д. Збільшення розміру штрафів за браконьєрство	так	так	так	так	так	так	так
3. Управління землекористуванням							
а. Традиційні способи використання сільськогосподарських земель (рекомендувати: розведення великої рогатої худоби та овець, сінокосіння, пасіння худоби, обмеження рільництва для запобігання конфліктам між сільським господарством та дикою природою)	так	ні	ні	ні	так	ні	ні
б. Заборона на розвиток промисловості	так	так	так	так	так	Так, крім власне транспортних шляхів та	так
в. Викупівля, обмін земельних ділянок	ні	ні	так	ні	так	ні	ні
г. Присвоєння спеціального природоохоронного статусу (об'єктів ПЗФ) на підставі наукових даних	так	так	так	так	так, але чинне законодавство обмежує можливість	ні	так

	(I) Прикордонна зона	(II) Територія лісгоспів	(III) Природоохоронна територія	(IV) ДЛГ П «Агроліс»	(V) Землі сільськогосподарського призначення	(VI) Автотранспортні шляхи, залізниця	(VII) Водні об'єкти
Заходи							
г. Зміна категорії землекористування (чинний закон «Про екологічну мережу України» запобігає цьому)	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні
д. Запобігання збільшенню площі ріллі на територіях екокоридору	ні	ні	ні	ні	так	ні	ні
ландшафт							
4. Покращення							
а. Зменшення обсягів побудови огорож та інших перешкод	так	так	так	так	так	так	так
б. Демонтування огорож, усунення інших перешкод (після опитування)	так	ні	так	ні	так	так	так
в. Дозвіл на традиційне сінокосіння на корм	так	так	так	так	так	ні	ні
г. Створення та підтримання гірських лук	так	так	так	так	так	ні	ні
5. Лісівництво							
а. Заохочення лісосадіння після проведення інвентаризації спеціальною комісією районної держадміністрації і ознайомлення землекористувачів з її результатами	так	так	так	так	так	ні	ні
б. Обмеження рубки дерев в періоди активних пересувань тварин і поблизу місць їхнього відпочинку та зимівель (сховищ)	так	так	ні	так	так	ні	ні
в. Оцінка площі та характеру порубок з метою зменшення фрагментації	так	так	ні	так	ні	ні	ні
6. Полювання							
а. Розташування відновлювальних територій в місцях заборони полювання	так	так	ні	так	ні	ні	так
б. Періодичне обмеження дозволу на полювання на підґрунті наукових даних	так	так	полювання заборонено	так	так	полювання заборонено уздовж великих транспортних шляхів	так
в. Заборона на облавне полювання	так	так	так	так	так	так	так
Для захисту ґрунтів та рослинності не використовувати важкі механізми, які порушують їх та проводити рубки і інші заходи догляду в сухий період, або при замерзлі ґрунтах							

Додаток 4.Б.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін до «Методичних рекомендацій щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій»¹

1. Загальні засади

Ці методичні рекомендації установлюють єдині вимоги щодо режиму збереження цінних природних комплексів, рідкісних, реліктових, ендемічних лісових екосистем, **їх видового складу рослин і тварин та специфічної структури** на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України, а також визначають основи організації природоохоронних заходів, охорони, ефективного використання та відтворення лісових ресурсів у межах природно-заповідного фонду.

Методичні рекомендації повинні враховуватись при здійсненні державного управління та контролю, а також при плануванні природоохоронних заходів, в тому числі лісогосподарських, у межах природно-заповідного фонду державними та недержавними юридичними особами, згідно своїх повноважень.

Методичними рекомендаціями враховано набутий вітчизняний і зарубіжний досвід збалансованого природокористування відповідно до вимог Законів України, інших нормативно-правових актів в галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання лісових ресурсів.

Ліси є основною складовою частиною природно-заповідного фонду України.

Режими збереження лісових екосистем, **їх видового складу тваринного й рослинного світу та структури**, порядок їх охорони, ефективного використання та відтворення лісових ресурсів у межах природно-заповідного фонду України є диференційованими в залежності від встановлених категорій об'єктів природно-заповідного фонду, а також природно-кліматичних умов та лісорослинного районування.

Методичними рекомендаціями враховано класичний принцип лісорослинного районування в залежності від кліматичних, ґрунтових умов, поширення лісоутворюючих порід і типів лісу, оскільки воно є спорідненим з іншими встановленими класифікаціями природних умов та рослинності.

Рівнинна частина України поділяється на три лісорослинні зони:

- широколистяно- лісова з двома підзонами: Полісся та Волино-Придністров'я;
- лісостепова з двома підзонами - північна та південна;
- степова з трьома підзонами - байрачно-степова чи північно-степова, середньо-степова і південно-степова, або підзона дуже сухого Степу.

Гірська частина України включає Карпати та Крим.

Методичними рекомендаціями щодо режимів збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду враховано лісорослинне районування з поділом на територіальні одиниці, що відрізняються кліматичними, ґрунтовими умовами, поширенням типів лісу, лісотвірних порід тощо.

2. Режими збереження цінних природних комплексів лісових екосистем, в тому числі рідкісних рослинних угруповань, у межах різних категорій об'єктів природно-заповідного фонду України

2.1. Режими збереження цінних природних комплексів лісових екосистем, в тому числі рідкісних рослинних угруповань у межах різних категорій об'єктів природно-

¹ Текст, який пропонується включити до документу, виділений **курсивом**, текст, який пропонується вилучити з документу, **викреслено**.

заповідного фонду України, інтенсивність лісогосподарських та інших заходів регулюються відповідними законами та нормативно-правовими актами, розробленими на їх підставі.

2.2. Виключено господарську діяльність у межах природних заповідників, заповідних зон біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, а також заповідних урочищ. Відповідно до вимог природоохоронного законодавства, на цих територіях встановлено перепускний режим відвідування, заборонено перебування сторонніх осіб; дозволяється лише виконання відновлюваних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів внаслідок антропогенного впливу - відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо.

На інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України встановлено певні обмеження лісогосподарських та інших заходів за умови, що їх проведення не призведе до негативних чи незворотних змін стану ділянок лісових екосистем, *їх видового складу рослин і тварин та структури угруповань*; заборонено будь-яку діяльність, яка призводить або може призвести, за висновками державної екологічної експертизи, до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження цінності цих територій.

Основні вимоги порядку проведення природоохоронних заходів щодо збереження та відновлення цінних лісових екосистем природно-заповідного фонду, їх диференційованість в залежності від віднесення до певних категорій об'єктів природно-заповідного фонду України, наведені в Додатку 1 „Режим та природоохоронні заходи щодо збереження і відновлення цінних природних комплексів лісових екосистем залежно від категорій об'єктів природно-заповідного фонду України”.

2.3. Одним із головних завдань, що покладені на установи природно-заповідного фонду та користувачів природно-заповідного фонду є збереження та відновлення *рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні, що занесені до “Зеленої книги України”, а також типового та цінного біорізноманіття.*

Перелік *найцінніших* лісових асоціацій, *режими* і природоохоронні заходи щодо їх збереження, відновлення та ефективного використання лісових ресурсів на цих територіях в розрізі окремих категорій об'єктів природно-заповідного фонду України наведено в Додатку 2 *“Перелік зникаючих, рідкісних та вразливих рослинних угруповань (біотопів) лісових екосистем України та рекомендації щодо режимів їх збереження”* Рекомендації щодо режимів збереження рідкісних угруповань лісових екосистем природно-заповідного фонду України”.

2.4. Дуже важливою характеристикою лісових екосистем є *видове різноманіття тварин, рослин та грибів.* У лісових екосистемах поряд із типовими широко розповсюдженими видами рослин і тварин, представлене цінне біорізноманіття, тобто *види регіонального, національного чи світового природоохоронного значення.* Такими є *види, що належать до категорій “зникаючі”, “рідкісні” та “вразливі” згідно до закону “Про Червону книгу України” і “Положення про Червону книгу України”, ендемічні, реліктові види, а також інші види, що мають наукову та екологічну цінність, які занесені до “Червоної книги України” (2009) та переліків міжнародних конвенцій, ратифікованих Україною.*

Лісові екосистеми, що відзначаються наявністю видів рослин, грибів, тварин і оселищ, що занесені до ратифікованих Україною міжнародних конвенцій та угод (зокрема, Бернської, Боннської, Вашингтонської (CITES) тощо), а також видів, вказаних у

Червоній книзі Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) та в Європейському червоному списку, характеризуються як екосистеми міжнародного значення.

2.5. З метою якнайповнішого забезпечення охорони біорізноманіття на лісових територіях об'єктів природно-заповідного фонду України в Додатках 3– 7 вказані цінні види рослин, грибів і тварин та їх природоохоронний статус за лісогосподарськими округами України. Додатки містять такі переліки:

- **Рідкісних, вразливих, зникаючих та ендемічних видів рослин лісових територій України (Додаток 3);**
- **Рідкісних, вразливих та зникаючих видів грибів-макроміцетів лісових територій України (Додаток 4);**

Список рідкісних, вразливих, зникаючих та ендемічних видів безхребетних лісових територій України (види, які відносно легко ідентифікуються) (Додаток 5);

Рідкісних, вразливих та зникаючих видів птахів лісових територій України (Додаток 6);

Рідкісних, вразливих, зникаючих та ендемічних видів амфібій, плазунів і ссавців лісових територій України (Додаток 7).

2.6. Охорона цінного видового різноманіття здійснюється на підставі чинного законодавства, зокрема законів “Про рослинний світ”; “Про тваринний світ”; “Про Червону книгу України”; “Адміністративного кодексу України”; “Кримінального кодексу України”.

2.7. Власники чи користувачі лісів, у разі наявності адміністрації - адміністрація об'єктів ПЗФ мають провести їх інвентаризацію на підставі матеріалів базового та безперервного лісовпорядкування, наукових досліджень, моніторингових спостережень, комплексних ревізій та інших заходів з метою визначення цінних природних комплексів лісових екосистем, вказаних в Додатку 2, а також цінного біорізноманіття, вказаного в додатках 3-7. На підставі Рекомендацій щодо режимів збереження рідкісних угруповань лісових екосистем природно-заповідного фонду України (Додаток 2), рекомендованих заходів для охорони птахів і лісових безхребетних, вказаних відповідно в додатках 8 і 9 та інших наукових рекомендацій, розробити режими і заходи збереження цінних лісових екосистем та цінного лісового біорізноманіття.

2.8. Деталізація режимів, зонування територій та об'єктів ПЗФ, доцільність, обсяги, черговість та повторюваність природоохоронних, у тому числі лісогосподарських заходів, встановлюється для:

- **біосферних і природних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків** в Проекті організації територій та охорони природних комплексів природних заповідників і біосферних заповідників, Проекті організації територій, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національних природних парків і регіональних ландшафтних парків, матеріалах базового та безперервного лісовпорядкування **та інших матеріалах**, відповідно до чинного законодавства;
- **заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи в матеріалах базового та безперервного лісовпорядкування та іншій документації, відповідно до чинного законодавства**

Проведення природоохоронних та інших заходів у межах природно-заповідного фонду здійснюється за погодженням або з дозволу органів Мінекоресурсів.

Додаток 4.В.

Особливо цінні для збереження ліси та умови віднесення лісів до категорій лісів, а також до особливо захисних лісових ділянок (ОЗЛД), що їм відповідають. (з книги «Сертифікація лісгосподарського підприємства: практичний посібник»)

ОЦЗЛ	Існуючі категорії, які відповідають цим ОЦЗЛ	Умови виділення (згідно „Порядку поділу...”)
ОЦЗЛ 1.1: Природно-заповідні території	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	
	розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Ліси територій природно-заповідного фонду, створені або оголошені в порядку, встановленому Законом України "Про природно-заповідний фонд України". Ліси в зонах суворої заповідності природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних та регіональних ландшафтних парків, території ПЗФ на площі ДЛГ (пам'ятки природи, заповідні урочища тощо)
	Особливо захисні лісові ділянки	
	Особливо охоронні частини заказників	Площа особливо охоронної частини визначається положенням про заказник
	Генетичні резервати	Ліси, виділені в установленому порядку за своїми типовими фітоценотичними, лісівничими та лісорослинними показниками для даного природно-кліматичного (лісонасінневого) району з метою збереження цінних у генетико-селекційному відношенні частин популяції виду, підвиду, еко типу лісової породи.
ОЦЗЛ 1.2: Лісові території, які є місцеселенням видів, що перебувають під загрозою знищення, вимирають та ендемічні види	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	
	Мають бути у складі охороняємих територій	
	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення	
ОЦЗЛ 1.3: Лісові території, які є ключовими місцями тимчасової концентрації тварин	Особливо захисні лісові ділянки	
	Лісові ділянки навколо токовищ глухарів	лісові ділянки з радіусом 300 метрів навколо токовищ глухарів. На 10 тис. гектарів лісового фонду виділяється не більше трьох таких ділянок

ОЦЗЛ 2: Великі лісові ландшафти, значущі на глобальному, національному або регіональному рівнях.		
ОЦЗЛ 3: Лісові території, що містять рідкісні екосистеми та екосистеми під загрозою зникнення, або входять до складу таких екосистем.	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	
	унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення	
	Захисні ліси	
	байрачні ліси - лісові ділянки (смуги лісів), які розташовані на схилах балок і річкових долин з крутизною схилів до 25 градусів	
	лісові ділянки (смуги лісів), які розташовані серед безлісної місцевості та мають площу до 100 гектарів.	
	Лісові ділянки, що відносяться до протиерозійних лісів	
	Субальпійські деревно-чагарникові угруповання	лісові ділянки (смуги лісів), розташовані у межах відкритої гірської місцевості (полонин, яйл)
Приполонинні (прияйлові) ліси	лісові ділянки (смуги лісів) шириною 200 - 500 метрів уздовж верхньої межі лісу з безлісною місцевістю (полонинами, яйлами). Ширина визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням результатів спеціального вивчення місцевих геологічних, гідрологічних, ґрунтових та інших природних умов	
ОЦЗЛ 4.1.: Ліси, що є ключовими для водозборів	Захисні ліси	
	лісові ділянки (смуги лісів), розташовані у смугах відведення каналів, залізниць та автомобільних доріг;	
	Особливо захисні лісові ділянки	

	Лісові ділянки навколо витоків річок	лісові ділянки навколо витоків річок, уздовж яких виділено смуги лісів радіусом, що дорівнює ширині смуги, встановленої для такої річки, але не більш як 300 метрів, а навколо верхів'я річок, уздовж берегів яких смуги лісів не виділені, - радіусом, що дорівнює ширині берегозахисних ділянок лісу, виділених для такої річки
	Лісові ділянки уздовж берегів річок, суднохідних і магістральних каналів, навколо озер та водоймищ (берегозахисні лісові ділянки)	лісові ділянки шириною 200 метрів, але не більше ширини виділеної смуги лісів уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів і шириною 150 метрів - де смуги лісів не виділено. Уздовж берегів річок завдовжки понад 1 тис. кілометрів і навколо озер, водоймищ площею понад 10 тис. гектарів, а також уздовж суднохідних і магістральних каналів ширина берегозахисних лісових ділянок визначається з урахуванням результатів спеціальних обстежень
	Лісові ділянки уздовж ліній вододілів	лісові ділянки шириною 300 метрів у гірських лісах уздовж ліній вододілів великих річок з крутизною схилів, що створюють гребені вододілів, понад 20 градусів
	Лісові ділянки, що прилягають до залізниць, автомобільних доріг державного значення, державного кордону	лісові ділянки шириною 50 метрів (у рівнинних лісах) і 100 метрів (у гірських лісах) у лісах, де дозволяється проведення рубок головного користування, уздовж смуг відведення залізниць, автомобільних доріг державного значення і державного кордону
	Лісові ділянки навколо карстових утворень	лісові ділянки шириною 100 метрів навколо карстових утворень
	Лісові ділянки уздовж магістральних трубопроводів	лісові ділянки у гірських районах шириною 50 метрів, що прилягають до траси магістральних нафто- і газоконденсатопроводів та продуктопроводів
	Лісові ділянки уздовж межі з безлісною місцевістю	лісові ділянки шириною 100 метрів уздовж межі з безлісною місцевістю
ОЦЗЛ 4.2.: Ліси, що є ключовими	Захисні ліси	

для попередження ерозії	лісові насадження лінійного типу (полезахисні лісові смуги, державні захисні лісові смуги, лісові смуги уздовж забудованих територій населених пунктів);	
	Ліси у ярах, балках і річкових долинах	лісові ділянки (смуги лісів) з крутизною схилів 25 і більше градусів, а також розташовані у ярах, на зсувних берегах балок і річкових долинах незалежно від крутизни їх схилів
	Ліси на легкорозвіюваних пісках	лісові ділянки (смуги лісів) на легкорозвіюваних пісках і по їх периметру шириною 200 метрів від узлісся
	Ліси на рекультивованих землях	лісові ділянки (смуги лісів) на рекультивованих землях, крім лісових насаджень у кар'єрах родовищ торфу, горючих сланців та в гідровідвалах
	Високогірні ліси	лісові ділянки (смуги лісів), розташовані на висоті понад 1100 метрів над рівнем моря
	Ліси на гірських схилах	лісові ділянки (смуги лісів схилах з крутизною:) на гірських південної експозиції понад 30 градусів північної експозиції понад 35 градусів
	Ліси на малопотужних кам'янистих ґрунтах	лісові ділянки (смуги лісів) на малопотужних кам'янистих ґрунтах наявністю каміння і скельних оголень, що виходять на поверхню на площі більш як 50 відсотків лісової ділянки
	Ліси навколо кам'янистих розсіпів	лісові ділянки (смуги лісів) шириною 100 метрів навколо кам'янистих розсіпів з розширенням на нижній межі розсіпів до підніжжя схилу, але не більш як 300 метрів
	Особливо захисні лісові ділянки	
Лісові ділянки на схилах ярів, балок, обривів, осипів і зсувів	лісові ділянки, що прилягають до брівки яру, балки, обриву, осипу чи зсуву на відстані 100 метрів	
ОЦЗЛ 5: Лісові території, що є визначальними для задоволення основних потреб місцевих громад	Рекреаційно-оздоровчі ліси	
	Ліси у межах міст, селищ та інших населених пунктів	межі міст, селищ та інших населених пунктів
	Ліси у межах округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів	лісові ділянки радіусом 1 кілометр від лікувально-оздоровчих територій і курортів

Ліси у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів	лісові ділянки радіусом 1 кілометр від водних об'єктів	
Ліси лісопаркової частини зелених зон навколо населених пунктів	Чисельність населення, тис. чоловік	Розмір лісопаркової частини, гектарів на 1 тис. чоловік
	До 100	7
	100-250	15
	250,1-500	20
	500,1-1000	25
Ліси навколо лікувально-оздоровчих об'єктів, навколо мінеральних джерел, які використовуються з лікувальною метою або мають перспективне значення	лісові ділянки радіусом 1 кілометр навколо вказаних об'єктів	
Ліси навколо нелінійних рекреаційних об'єктів	лісові ділянки радіусом 0,5 кілометра навколо таких об'єктів	
Смуги лісу вздовж постійних, затверджених в установленому порядку лінійних рекреаційних об'єктів	лісові ділянки, розташовані по обидва боки лінійного рекреаційного об'єкта: міжнародного значення - шириною 200 метрів навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас - шириною 100 метрів	
Захисні ліси		
Ліси у селенебезпечних басейнах	лісові ділянки (смуги лісів) у зоні формування селей, що мають характерні ознаки накопичення розсипчасто-уламкового матеріалу на крутих схилах долин, наявність зсувів ґрунту у вигляді каменепадів, осипів і обвалів. Перелік селенебезпечних басейнів складається Держгідрометом	
Ліси у лавинонебезпечних басейнах	лісові ділянки (смуги лісів), що розташовані на верхній межі лісу залежно від довжини безлісного схилу,	
	довжина безлісного схилу, метрів	ширина смуги, метрів
	до 150	250
	151-200	300

		201-250	350
		301-350	450
		понад 350	усі лісові ділянки до підніжжя схилу
	перелік лавинонебезпечних басейнів складається Держгідрометом		
	Особливо захисні лісові ділянки		
	Лісові ділянки, що мають спеціальне господарське значення	горіхоплідні, плодово-ягідні, медоносні та інші лісові ділянки, що мають спеціальне господарське значення	
	Лісові ділянки уздовж русел снігових лавин	лісові ділянки у гірських районах шириною 200 метрів уздовж постійних русел снігових лавин	
	Лісові ділянки, що прилягають до забудованих земель	лісові ділянки шириною 50 метрів у лісах, де дозволяється проведення рубок головного користування, уздовж межі забудованих земель	
ОЦЗЛ 6: Лісові території, що є визначальними для традиційної культурної ідентичності місцевих громад	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення		
	розташовані в межах історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва.		
	Особливо захисні лісові ділянки		
	Лісові ділянки, що прилягають до земель історико-культурного призначення	лісові ділянки шириною 50 метрів, що прилягають до територій, на яких розташовані історико-культурні заповідники, меморіальні парки, поховання, археологічні і архітектурні пам'ятки та архітектурно-ландшафтні комплекси	

Додаток 4.Г.

Пропозиції до змін Постанови КМУ від 16 травня 2007 р. №733

Існуючий текст Постанови КМУ	Запропонований текст змін до Постанови КМУ	Підстави
<p>5. До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, зокрема:</p>		
<p>1) розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	<p>1) розташовані в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі;</p>	<p>- Введена відповідність до статті 85 ЛКУ. - Існує відповідність до елементу НCV1.1 «Ліс високої природоохоронної цінності» (ЛВПЦ)</p>
	<p>2) Які містять міжнародного, національного чи регіонального значення концентрації видів тваринного і рослинного світу, що перебувають на території сезонно чи постійно, в першу чергу ендеміки, рідкісні, вразливі, зникаючі і такі, що перебувають під загрозою зникнення види, а також види рослин і тварин, вказані в Червоній книзі України</p>	<p>- Введена відповідність до статті 85 ЛКУ. - Врахована відповідність до елементів НCV1.2, НCV1.3 та НCV1.4 ЛВПЦ</p>
	<p>3) Які містять види тварин, рослин і оселища (місця проживання), вказані в ратифікованих Україною міжнародних конвенціях і угодах та їх документах, зокрема, в Бернській, Боннській, Вашингтонській (CITES) та Бухарестській конвенціях</p>	<p>Враховані міжнародні зобов'язання України</p>
	<p>4) Які містять праліси, рослинні угруповання з «Зеленої книги України», оселища з Резолюції 4</p>	<p>- Введена відповідність до статті 85 ЛКУ.</p>

	Бернської конвенції	- Враховані міжнародні зобов'язання України
	5) Найважливіші території для розмноження рослин і тварин, їх міграцій, екокоридори або ділянки незвичайного поєднання екологічних чи таксономічних груп рослин і тварин, рідкісні та що знаходяться під загрозою зникнення екосистеми, а також території, які включають інші цінні природні комплекси	Введена відповідність до статті 85 ЛКУ, - Врахована відповідність до елементів НСВ1.2, НСВ2, НСВ3
	6) Які містять об'єкти цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур, реліктові та ендемічні види дерев, тощо)	Введена відповідність до статті 85 ЛКУ
2) розташовані в межах історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва.	Тільки необхідна зміна номера з 2) на 7)	
До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться також унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення.		Видалити цей абзац, оскільки його положення включені в Статтю 5.6)

Існуючий текст Додатку 5 до Постанови КМУ		Запропонований текст змін в Додатку 5 до Постанови КМУ	
<i>Найменування та ознаки захисних лісових</i>	<i>Нормативи виділення</i>	<i>Найменування та ознаки захисних лісових ділянок</i>	<i>Нормативи виділення</i>

ділянок			
16. Лісові ділянки на особливо охоронних частинах заказників	лісові ділянки у межах особливо охоронних частин заказників, площа яких визначається згідно з положенням про заказник	16. Лісові ділянки, розташовані в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі	Лісові ділянки, розташовані в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду визначаються згідно з положенням про територію чи об'єкт природно-заповідного фонду, а розташовані в межах екологічної мережі згідно з схемою екологічної мережі чи її структурних елементів
		17. Лісові ділянки, які містять види рослин та тварин, визначені згідно статей 5.2), 5.3) та 5.5)	Межі лісових ділянок, які містять види рослин та тварин, визначені згідно статей 5.2), 5.3) та 5.5) встановлюються у межах ареалу популяцій чи місцезнаходження вказаних видів
		18. Лісові ділянки, які містять оселища, праліси, рослинні угруповання, екосистеми та території, визначені згідно статей 5.3), 5.4) та 5.5)	18. Межі лісових ділянок, які містять оселища, праліси, рослинні угруповання, екосистеми та території, визначені згідно статей 5.3), 5.4) та 5.5) встановлюються в межах місцезнаходження визначених оселищ, пралісів, рослинних угруповань, екосистем та територій

Додаток 4.Д.

Пропозиції щодо внесення змін до «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок»¹

Загальна

частина

1. Цей Порядок встановлює єдині вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки віднесення їх до таких категорій, а також виділення особливо захисних лісових ділянок (**ОЗЛД**) з режимом обмеженого лісокористування.

2. Ліси залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії:

- 1) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;
- 2) рекреаційно-оздоровчі ліси;
- 3) захисні ліси;
- 4) експлуатаційні ліси.

3. Ліси, що зростають на одній території і відповідають умовам і ознакам віднесення до різних категорій, відносяться до тієї з них, для якої у визначеному законодавством порядку встановлений режим більш обмеженого лісокористування.

4. Межі лісів, визначених для віднесення до однієї з категорій, проводяться уздовж природних меж, кварталних просік, ліній зв'язку і електромереж та інших, чітко визначених на місцевості розмежувальних ліній - залізниць та автомобільних доріг, каналів, каналів, газотранспортних ліній, візирів, протипожежних розривів і вододільних ліній.

Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення

5. До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів.

1) розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду *та структурних елементів екологічної мережі*;

2) розташовані в межах історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва.

До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться також унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення.

Рекреаційно-оздоровчі ліси

6. До рекреаційно-оздоровчих лісів відносяться лісові ділянки, що виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну та оздоровчу функцію, використовуються для туризму, зайняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення і розташовані:

- 1) у межах міст, селищ та інших населених пунктів;
- 2) у межах округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів;
- 3) у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів;

¹ Текст, який пропонується включити до документу, виділений *курсивом*.

- 4) у лісах зелених зон навколо населених пунктів. Площа таких лісових ділянок визначається за нормативами згідно з додатком 1;
- 5) поза межами лісів зелених зон, що виділяються за нормативами згідно з додатком 2.
- 6) поза межами міст, селищ та інших населених пунктів, але є визначальними для задоволення основних потреб (наприклад, засоби для існування, забезпечення здорового довкілля тощо) чи традиційної культурної ідентичності місцевих громад (мають для них важливе культурне, екологічне, економічне або релігійне значення).**

Захисні ліси

7. До категорії захисних лісів відносяться лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища та інженерних об'єктів від негативного впливу природних та антропогенних факторів, зокрема:

- 1) лісові насадження лінійного типу (полезахисні лісові смуги, державні захисні лісові смуги, лісові смуги уздовж забудованих територій населених пунктів);
- 2) лісові ділянки (смуги лісів), розташовані у смугах відведення каналів, залізниць та автомобільних доріг;
- 3) лісові ділянки (смуги лісів) у ярах, на легкорозвіюваних пісках, рекультивованих землях, кам'янистих розсипах, малопотужних кам'янистих ґрунтах, у високогірних зонах, на стрімких гірських схилах, у селенебезпечних басейнах та на схилах лавинонебезпечних басейнів (протиерозійні ліси), які виділяються за нормативами згідно з додатком 3;
- 4) лісові ділянки (смуги лісів), які прилягають до смуг відведення залізниць і виділяються з категорії експлуатаційних лісів на 500 метрів з кожного боку. У гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень до розмірів, що забезпечують захист залізниць і безпеку руху;
- 5) лісові ділянки (смуги лісів), що прилягають до смуг відведення автомобільних доріг державного значення і виділяються з категорії експлуатаційних лісів шириною 250 метрів з кожного боку дороги. Для забезпечення захисту зазначених доріг і безпеки руху у гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень;
- 6) лісові ділянки (смуги лісів) уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів, які виділяються з категорії експлуатаційних лісів за нормативами згідно з додатком 4. Ширина наявних смуг лісів, що перевищує нормативи, не підлягає перегляду;
- 7) інші лісові ділянки (смуги лісів), які не мають зазначених у підпунктах 1-6 цього пункту ознак віднесення до категорії захисних лісів, розташовані:
 - на схилах балок і річкових долин з крутизною схилів до 25 градусів (байрачні ліси);
 - серед безлісної місцевості та мають площу до 100 гектарів.

Експлуатаційні ліси

8. До категорії експлуатаційних лісів відносяться лісові ділянки, що не зайняті лісами природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчими та захисними лісами (категорії лісів з особливим режимом лісокористування). Експлуатаційні ліси призначені для задоволення потреб національної економіки у деревині.

Умови та ознаки виділення особливо захисних лісових ділянок (ОЗЛД)

9. У межах лісових ділянок, що віднесені до однієї з категорій лісів, можуть бути виділені ОЗЛД, для яких встановлюється режим обмеженого лісокористування.

10. ОЗЛД за ознаками природоохоронного і наукового значення поділяються на наступні типи:

1) Цінного видового різноманіття. Це ділянки, на яких представлені популяції (або їх частини) які містять концентрації особин видів тваринного й рослинного світу міжнародного, національного або регіонального значення, що перебувають на території сезонно або постійно (у першу чергу ендеміки, релікти, рідкісні, вразливі, зникаючі й такі, що перебувають під загрозою зникнення види, а також види рослин і тварин, вказані в Червоній книзі України;

2) Біорізноманіття міжнародного значення. Це ділянки, на яких представлені популяції (або їх частини) видів тварин, рослин і оселища (місця проживання), вказані в ратифікованих Україною міжнародних конвенціях і угодах та їх документах, зокрема, в Бернській, Боннській, Вашингтонській (CITES) та Бухарестській конвенціях, а також у Європейському червоному списку та Червоній книзі Міжнародного союзу охорони природи;

3) Цінних рослинних угруповань, зокрема, угруповань, включених до «Зеленої книги України» та пралісів;

4) Цінних екосистем. До них належать найважливіші території для розмноження рослин і тварин, їх міграцій, екокоридори або ділянки незвичайного поєднання екологічних або таксономічних груп рослин і тварин, рідкісні й ті, що знаходяться під загрозою зникнення екосистеми, а також території, які включають інші цінні природні комплекси;

5) Генетичного фонду . Це ділянки, на яких наявні об'єкти цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісо насінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур, реліктові та ендемічні види дерев, тощо);

6) Наукового значення. Це унікальні або типові за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, які використовуються для проведення моніторингу та довготривалих наукових досліджень, тощо.

11. Умови виділення ОЗЛД природоохоронного і наукового значення:

1). ОЗЛД цінного видового біорізноманіття

До цінних видів тварин, грибів і рослин, у першу чергу, належать види, що перебувають під загрозою зникнення чи вимирають (тобто види, що належать до категорій “зникаючі”, “рідкісні” та “вразливі” згідно закону “Про Червону книгу України” і “Положення про Червону книгу України”), ендемічні види, релікти, а також інші види, вказані в Червоній книзі України. Цінні види рослин, грибів та тварин лісового біорізноманіття визначаються в таких групах біоти, з урахуванням лісогосподарських округів України: судинні рослини, гриби-макроміцети, безхребетні, птахи, плазуни, земноводні, ссавці.

Лісовій ділянці надається статус ОЗЛД цінного видового різноманіття за наявності рослин, грибів та тварин лісового біорізноманіття і за умови, що концентрація їх особин, у т.ч. сезонна, сягає або перевищує відповідні граничні значення. Граничні значення встановлюються Державним агентством лісових ресурсів

(Держлісагенством) та Мінекоресурсів в формі кількості особин видів, видів, мінімальних розмірів території, ступенів важливості функцій лісу, тощо.

До ОЗЛД цінного видового різноманіття включаються ділянки як постійного перебування тварин, так і ключові ділянки їх сезонної концентрації (тобто скупчення тварин, пов'язані з міграціями, проходженням окремих фаз розвитку (напр., личинкового) або репродукції (місяця гону, токування, парування, гніздування: концентрації птахів на шляхах їхніх міграцій, виводкові колонії кажанів, місяця зимівлі ссавців, розмноження та зимівлі плазунів і амфібій, нересту риб, розмноження ратичних, міграційні коридори хижих тварин, токування видів птахів тощо).

Для надання лісовій ділянці статусу ОЗЛД на підставі наявності в ній ключових місць сезонної концентрації тварин, використовуються такі параметри: тип скупчення, варіанти скупчень, видимі ознаки скупчення, оцінка відносної чисельності тварин (граничного значення). Якщо концентрація сягає або перевищує граничні значення для тварин, то ділянці надається статус ОЗЛД цінного видового біорізноманіття.

Списки цінних видів рослин, грибів та тварин лісового біорізноманіття, граничні значення, параметри сезонної концентрації встановлюється Держлісагенством та Мінекоресурсів з залученням відповідних фахівців і містяться в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них».

2) ОЗЛД з біорізноманіттям міжнародного значення

Лісовій ділянці надіється статус ОЗЛД з біорізноманіттям міжнародного значення, якщо на ній представлені види рослин, грибів, тварин і типи оселищ (середовищ існування), які зазначені в ратифікованих Україною міжнародних конвенціях і договорах, в Червоній книзі Міжнародного союзу охорони природи та в Європейському червоному списку у разі такої їх кількості, яка перевищує граничні значення. Метою виділення ОЗЛД з біорізноманіттям міжнародного значення є створення сприятливих умов для виконання Україною взятих на себе зобов'язань в рамках ратифікованих Україною міжнародних конвенцій і угод та їх документах щодо збереження біорізноманіття.. Переліки видів рослин, грибів, тварин і оселищ, що містяться в ратифікованих Україною міжнародних угодах, та які зустрічаються на землях лісогосподарського призначення, граничні значення, при яких лісовій ділянці надається статус ОЗЛД з біорізноманіттям міжнародного значення встановлюються Держлісагенством та Мінекоресурсів із залученням відповідних фахівців і містяться в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них».

3) ОЗЛД цінних рослинних угруповань

Надання статусу ОЗЛД цінних рослинних угруповань відбувається у разі наявності на лісовій ділянці (таксаційному виділі) щонайменше одного зникаючого рослинного угруповання, чи наявності щонайменше трьох рідкісних чи/та вразливих рослинних угруповань, а також частково змінених їх варіантів. Перелік зникаючих, рідкісних та вразливих рослинних угруповань (біотопів) лісових екосистем України та рекомендації щодо режимів їх збереження містяться в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них».

4) ОЗЛД цінних екосистем

До ОЗЛД цінних екосистем зараховують великі лісові масиви з особливим наявним рівнем видового, популяційного, біотопного, екосистемного та ландшафтного

різноманіття, що мають ландшафтне значення для його збереження на глобальному, національному або регіональному рівнях . До цієї категорії ОЗЛД також зараховують ліси, що є середовищем існування субпопуляцій видів з дуже широким ареалом (наприклад, ведмідь, лось, вовк, олень).

Умови зарахування до особливо цінних для збереження лісів, що мають ландшафтну значущість на світовому, національному або регіональному рівнях містяться в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них».

5) ОЗЛД генетичного фонду

Надання статусу ОЗЛД генетичного фонду відбувається у разі наявності на лісовій ділянці (таксаційному виділі) генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур, реліктових та ендемічних видів дерев, тощо. Межі лісових ділянок цього типу встановлюються таким чином, щоб забезпечити охорону від негативного антропогенного впливу цінних генетичних об'єктів.

6) ОЗЛД наукового значення

До ОЗЛД наукового призначення зараховують унікальні або типові за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, які використовуються для проведення моніторингу та довготривалих наукових досліджень науковими установами, університетами, використовуються для проведення періодичної практики студентів, які слугували в минулому еталонами для наукового порівняння, якщо вони містять типовий локалітет (*locus classicus* - місце першого знаходження нового для науки виду рослини чи тварини), тощо.

12. Якщо лісова ділянка відповідає критеріям для двох чи декількох вказаних вище ОЗЛД, то їй надається назва ОЗЛД, яка поєднує вказані вище назви (наприклад, ОЗЛД цінного видового різноманіття та рослинних угруповань).

13. Виділення ОЗЛД природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відбувається в два етапи наступним чином:

Протягом першого етапу проводиться попередня оцінка, яка окреслює ліси, що потенційно мають ознаки ОЗЛД, та виключає усі ті лісові території, які очевидно їх не мають. Попередня оцінка провадиться шляхом аналізу наявної інформації щодо лісових ділянок.

На другому етапі проводиться повна оцінка для лісових територій, що потенційно мають ОЗЛД, з метою чіткого визначення наявності цінних видів тварин і рослин, цінних екосистем, оселищ (місць проживання рослин і тварин), а також територій, які включають інші цінні природні комплекси. На підставі повної оцінки визначаються межі ОЗЛД.

10. Виділення особливо захисних лісових ділянок *рекреаційно-оздоровчого та захисного значення* здійснюється за нормативами згідно з додатком 5. Нормативи такого виділення уточнюються з урахуванням місцевих природних умов органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держлісагенства (далі - органи Держлісагенства) за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами Мінприроди (далі - органи Мінприроди).

11. Лісові ділянки площею до 50 гектарів, що розташовані в межах лісових масивів і мають велику розосередженість, відносяться до особливо захисних лісових ділянок і

виділяються відповідно до нормативів, згідно з додатком 3.

12. Лісові ділянки із щільністю радіоактивного забруднення ґрунту більш як 10 Кі/кв.км відносяться до особливо захисних лісових ділянок незалежно від їх площі та розосередженості.

**Подання і розгляд клопотання
щодо віднесення лісів до відповідних
категорій та виділення особливо
захисних лісових ділянок**

13. Державні лісовпорядні організації чи *інші зацікавлені організації* готують за погодженням з власниками лісів та/або постійними лісокористувачами клопотання щодо приведення існуючого поділу лісів у відповідність з цим Порядком та надсилають його органам Держлісагенства разом з:

обґрунтуванням, підготовленим державною лісовпорядною організацією або науковою, проектно-пошуковою установою *та іншими організаціями* за участю інших заінтересованих сторін;

планом лісових ділянок, які передбачається віднести до відповідної категорії лісів;

характеристикою лісових ділянок, які передбачається віднести до відповідної категорії, згідно з додатком 6;

відомостями розрахункової лісосіки, якщо зміна категорії впливає на розрахункову лісосіку, згідно з додатком 7.

14. Крім того до клопотання щодо приведення існуючого поділу лісів у відповідність з цим Порядком додаються для лісових ділянок, визначених:

підпунктом 4 пункту 6 цього Порядку, - відомості щодо площі лісів зелених зон згідно з додатком 8;

підпунктом 5 пункту 6 цього Порядку, - відомості щодо площі рекреаційно-оздоровчих лісів, які розташовані поза межами лісів зелених зон, згідно з додатком 9;

підпунктом 3 пункту 7 цього Порядку, - відомості щодо площі протиерозійних лісів згідно з додатком 10;

підпунктами 4 і 5 пункту 7 цього Порядку, - рішення відповідних органів про будівництво залізниць, автомобільних доріг державного значення;

підпунктом 6 пункту 7 цього Порядку, - відомості щодо площі смуг лісів, що зростають уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів, згідно з додатком 11;

підпунктом 7 пункту 7, - відомості щодо площі захисних лісів, що розташовані на схилах балок і річкових долин, серед безлісної місцевості, згідно з додатком 12.

15. Підприємства, установи, організації та особи, заінтересовані у змінах установлених категорій *та виділення ОЗЛД*, звертаються з відповідним клопотанням згідно з пунктами 13-14 цього Порядку.

16. Орган Держлісагенства розглядає клопотання разом з матеріалами до них, готує за погодженням з органом Мінприроди, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними радами відповідний висновок і надсилає його разом з клопотанням у місячний строк Держлісагенству.

17. Держлісагенство розглядає клопотання разом з матеріалами до нього та приймає за погодженням з Мінприроди у місячний строк рішення про віднесення лісів до відповідної категорії.

18. Надання категорії ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення проводиться рішенням Держлісагенства на підставі рішень відповідних уповноважених органів щодо створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду, екологічної мережі, історико-культурного призначення і в лісовпорядній документації наносяться їх межі. У разі відсутності територій і об'єктів природно-заповідного фонду, екологічної мережі, історико-культурного призначення, але наявності особливо захисних лісових ділянок, інших лісових ділянок наукового, генетичного та історико-культурного значення, надання категорії ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення провадиться у порядку, визначеному в пунктах 13-15 цього Порядку.

18. У разі встановлення або зміни відповідно до законодавства основного цільового призначення лісової ділянки державні лісовпорядні організації з урахуванням такого рішення вносять до матеріалів лісовпорядкування зміни щодо поділу лісів на категорії, визначені підпунктами 1 і 2 пункту 5, підпунктами 1-3 пункту 6 та підпунктами 1 і 2 пункту 7 цього Порядку, без здійснення процедури розгляду клопотання щодо віднесення лісів до категорій, передбачених цим Порядком.

19. Державні лісовпорядні організації та інші зацікавлені організації для виділення особливо захисної лісової ділянки готують (у разі потреби з використанням матеріалів спеціальних обстежень) за погодженням з власниками лісів та постійними лісокористувачами відповідне клопотання, що надсилається органу Держлісагенства разом з відомостями щодо площі особливо захисних лісових ділянок згідно з додатком 13, а для ОЗЛД **природоохоронного і наукового значення разом з клопотанням подається паспорт ОЗЛД згідно з додатком 14.**

20. Орган Держлісагенства розглядає клопотання щодо виділення особливо захисних лісових ділянок разом з матеріалами до нього та приймає за погодженням з органом Мінприроди у місячний строк відповідне рішення.

Режим лісокористування в ОЗЛД

21. ОЗЛД мають режим обмеженого лісокористування, зокрема, в ОЗЛД за необхідності може бути повністю або частково заборонено застосування окремих видів і способів рубок.

22. Режим лісокористування в ОЗЛД природоохоронного і наукового значення повинен:

- забезпечити збереження біорізноманіття і не допускати знищення видів рослин і тварин занесених до Червоної книги України та встановлених «Інструкцією щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них» видів рослин і тварин, перелічених в Міжнародних конвенціях і угодах;

- виконуватися у відповідності з рекомендаціями щодо режимів збереження зникаючих, рідкісних та вразливих рослинних угруповань (біотопів) лісових екосистем України, вказаних в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них», зокрема, шляхом сприяння їх природному відновленню, запобігання небажаним змінам та негативному антропогенному впливу;

23. Режим лісокористування в ОЗЛД залежить від наявності й кількості тих чи інших видів тварин і рослин, їх екологічних особливостей, природоохоронного статусу та інших факторів, тому він розробляється власником або користувачем лісу диференційовано на підставі відповідної інструкції, підготованої Держлісагенством.

24. Режим лісокористування в ОЗЛД (за винятком територій та об'єктів ПЗФ та екомережі) погоджується органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, органами Мінекоресурсів і Дежлісагенства.

25. Спеціальні вимоги щодо збереження біорізноманіття в ОЗЛД мають бути враховані під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, проведення екологічної експертизи тощо;

26. За станом ОЗЛД проводиться постійне спостереження (моніторинг) та, в разі необхідності, виконуються наукові дослідження з метою недопущення погіршення стану біорізноманіття та цінних рослинних угруповань і екосистем. Проведення спостережень забезпечують власники та лісокористувачі; координацію спостережень здійснюють органи Мінекоресурсів.

Додаток 5
до Порядку

Стара редакція		Пропоновані зміни	
Найменування та ознаки захисних лісових ділянок	Нормативи виділення	Найменування та ознаки захисних лісових ділянок	Нормативи виділення
16. Лісові ділянки на особливо охоронних частинах заказників	лісові ділянки у межах особливо охоронних частин заказників, площа яких визначається згідно з положенням про заказник	16. Лісові ділянки, розташовані в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі	Лісові ділянки, розташовані в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду визначаються згідно з положенням про територію чи об'єкт природно-заповідного фонду, а розташовані в межах екологічної мережі згідно з схемою екологічної мережі чи її структурних елементів
		17. Лісові ділянки, які містять види рослин та тварин, визначені згідно пунктів 10.1), 10.2) та 10.5)	Межі лісових ділянок, які містять види рослин та тварин, визначені згідно пунктів 10.1), 10.2) та 10.5) встановлюються у межах ареалу популяцій чи

			<i>місцезнаходження вказаних видів</i>
		<i>18. Лісові ділянки, які містять оселища, праліси, рослинні угруповання, екосистеми та території, визначені згідно пунктів 10.3), 10.4) та 10.6)</i>	<i>18. Межі лісових ділянок, які містять оселища, праліси, рослинні угруповання, екосистеми та території, визначені згідно пунктів 10.3), 10.4) та 10.6) встановлюються в межах місцезнаходження визначених оселищ, пралісів, рослинних угруповань, екосистем та територій</i>

*Додаток 14
до Порядку*

*Погоджено
(територіальний орган Мінекоресурсів)*

*Затверджено
(територіальний орган Держлісагенства)*

*Посада
підпис
дата*

*Посада
підпис
дата*

(назва особливо захисної лісової ділянки)

1. Назва і місцезнаходження власників та користувачів особливо захисної лісової ділянки (ОЗЛД)

2. Адміністративне місцезнаходження ОЗЛД (область, район, найближчі населені пункти)

3. Географічне місцезнаходження (географічні координати умовного центру ОЗЛД) та назва лісництва, перелік кварталів, виділів

4. Загальна площа ОЗЛД: _____ гектарів.

5. Відмітити ознаки природоохоронного і наукового значення, що відповідають ОЗЛД, умови їх виділення та короткий опис стану ОЗЛД, зокрема:

5.1. Перелік цінних видів тварин, грибів і рослин (ендемичні види, релікти, а також види, зазначені в Червоній книзі України) та їх кількісний (кількість особин, площа їх поширення) і якісний опис їх стану

5.2. Перелік цінних видів рослин, грибів, тварин і типів оселищ (біотопів/середовищ існування), які зазначені в ратифікованих Україною міжнародних конвенціях і договорах, в Червоній книзі Міжнародного союзу охорони природи та в Європейському червоному списку, а також їх кількісний (кількість особин, площа їх поширення) і якісний опис їх стану

Перелік зникаючих рослинних угруповань, та рідкісних і вразливих рослинних угруповань, а також частково змінених їх варіантів, зокрема, зазначених в Зеленій книзі України

Перелік цінних екосистем визначених в «Інструкції щодо виділення ОЗЛД та лісокористування в них» та кількісний і якісний опис їх стану

Перелік об'єктів генетичного фонду (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур, реліктових та ендемічних видів дерев, тощо) та кількісний і якісний опис їх стану

Перелік ділянок або об'єктів наукового значення та опис цих об'єктів та їх наукового значення

6. *Способи використання земель (дати перелік видів господарської діяльності, обсяги використання природних ресурсів):*
 - а) в межах ОЗЛД;*
 - б) на суміжних землях.*
7. *Чинники (минулі, сучасні або потенційні) несприятливого для ОЗЛД впливу, включаючи зміни в природокористуванні або проекти розвитку:*
 - а) в межах угіддя;*
 - б) на суміжних землях у зоні впливу.*
8. *Режим лісокористування в ОЗЛД, включаючи запропоновані заходи щодо збереження біорізноманіття та екосистем в ОЗЛД.*
9. *Картосхема ОЗЛД (додати).*
10. *Назва та дати затвердження лісовпорядних документів щодо лісової ділянки, де розташована ОЗЛД.*
11. *Проведення наукових досліджень.*
12. *Термін дії Паспорта - 10 років, але кожного року до нього вносяться необхідні зміни у вигляді додатків.*
13. *Бібліографічні джерела (тільки наукові та технічні): прізвища та ініціали авторів, назва видання, видавництво, рік, том/випуск, сторінки.*

*Паспорт заповнений
(прізвище та місцезнаходження особи,
посада,
назва та місцезнаходження організації).
Підпис
Дата*

*Паспорт погоджений
(землевласник, землекористувач,
прізвище та місцезнаходження особи,
посада, назва та місцезнаходження організації)
Підпис
Дата
Печатка*

Додаток 5А.

Порівняльний аналіз категоризації раритетних видів МСОП, прийнятої в Червоній книзі України та інтегральної нової категоризації для подальшого застосування під час вибору видів для нового видання Червоної книги України

Категоризація МСОП	Категоризація згідно з Законом «Про Червону книгу України»	Пропонована категоризація
<p>Вид, що зник – EX (Extinct) – тобто немає сумнівів у тому, що його остання особина вимерла. Ця категорія стосується видів у глобальному контексті, тобто, мова йде про зникнення виду взагалі. На рівні країни доцільно говорити про види, які зникли з її флори, оскільки у флорі інших регіонів вони могли зберегтися</p>		
	<p>Зниклі – види, щодо яких відсутня будь-яка інформація про наявність їх в Україні у природі чи спеціально створених умовах</p>	<p>Вид, що зник з флори України – лише для видів, наявність особин яких у відомих локалітетах не була підтверджена протягом останніх 100 років</p>
<p>Вид зник з природних угруповань – EW (Extinct in the Wild) – тобто його особини (або фрагменти популяцій) збереглися лише в культурі або штучних умовах утримання</p>	<p>Зниклі в природі – види, які зникли в Україні у природі, але збереглися у спеціально створених умовах або поза межами України</p>	<p>Вид, що зник у природних локалітетах – для видів, що збереглися в Україні лише в культурі або штучних умовах утримання</p>
<p>Вид, що перебуває під критичною загрозою зникнення – CR (Critically Endangered) – До таких належать види, для яких існує висока загроза зникнення в природі найближчим часом, що визначається за такими ознаками: поширення популяцій обмежується 10-100 км², а спостереження протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин підтверджують, що інтенсивність зменшення сягає 80% популяцій.</p>		<p>Вид під критичною загрозою зникнення – ознаки у відповідності з критеріями МСОП</p>

<p>Вид, що знаходиться під загрозою зникнення – EN (Endangered) – хоч і не належить до попередньої категорії, проте стан його популяції свідчить про високий ризик його зникнення у природі в недалекому майбутньому, що визначається за площею поширення в межах 500-5000 км², і спостереженнями, які свідчать, що протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин інтенсивність зменшення сягає 50% популяції.</p>	<p>Зникаючі (види під загрозою зникнення, для яких спостерігається зменшення ареалу або чисельності; їх збереження є малоімовірним без усунення дії негативних чинників)</p>	<p>Вид під загрозою зникнення – ознаки у відповідності з критеріями МСОП</p>
<p>Вразливий вид – VU (Vulnerable) – хоч і не належить до попередніх двох категорій, проте стан його популяції свідчить про високий ризик його зникнення в природі в майбутньому, що індикується площами поширення в межах 2000-20000 км², та результатами спостережень, які свідчать про зменшення протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин до 20% кількості популяції.</p>	<p>Вразливі (види, які у найближчому майбутньому можуть бути зараховані до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, які негативно впливають на стан їхніх популяцій)</p>	<p>Вразливий вид – ознаки у відповідності з критеріями МСОП</p>
<p>Вид з низьким рівнем ризику зникнення – LR (Lower Risk) – не належить до попередніх трьох категорій, проте може бути оцінений за трьома підкатегоріями:</p> <p>Вид, стабільне існування якого залежить від охорони – cd (Conservation Dependent) – охороні підлягають локалітети та оселища (habitats), в яких існує вид, або він перебуває під охороною до визначення ступеня загрози його зникнення і зарахування до попередніх категорій;</p> <p>Вид, який</p>		

<p>наближається до такого, якому загрожує небезпека зменшення чисельності й зникнення – nt (Near Threatened) – і який не належить до категорії залежного від охорони, але наближається до вразливого;</p> <p>Вид, що мінімально потребує охорони – lc (Least Concern) – він не належить до підкатегорій “залежний від охорони” та “близький до вразливого”.</p>		
	<p>Рідкісні (види, відомі з небагатьох місцезнаходжень, популяціям яких характерна відносна стабільність, хоча й низькі показники)</p>	<p>Види, що потребують спеціальної уваги – такі, що є рідкісними й недостатньо дослідженими або залученими до системи популяційного моніторингу</p>
	<p>Неоцінені (види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не зараховані до жодної з цих категорій; у тому числі більш-менш широко розповсюджені в різних регіонах України)</p>	
<p>Види, для оцінки яких недостатньо даних – DD (Data Deficient) – даних для оцінки статусу недостатньо</p>	<p>Недостатньо відомі (види, які потребують подальших досліджень і які не можна зарахувати до жодної із вищезазначених категорій через відсутність необхідної достовірної інформації; у тому числі таксономічно критичні види)</p>	<p>Види, для оцінки яких недостатньо даних – даних для оцінки статусу недостатньо, але за комплексом ознак вони можуть належати до третьої, четвертої або п'ятої категорій</p>
<p>Вид, що не підлягає оцінці – NE (Not Evaluated) – для нього немає підстав бути зарахованим до наведених вище категорій</p>		

Додаток 5Б.

Порівняльна характеристика категорій природоохоронних територій МСОП, прийнятої в Україні та пропонуваної за трьома типами призначення

Категоризація природоохоронних територій МСОП	Категоризація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України	Пропонована категоризація природоохоронних територій загального й соціально-культурного призначення
Категорія I: Території суворої охорони	Природні території та об'єкти	Природоохоронні території загального призначення
<p>Категорія Ia: Природний резерват суворої охорони – суворо охоронювані території, створені для збереження біорізноманіття, а також геологічних/геоморфологічних особливостей, де відвідування, використання та вплив людини суворо контрольований та обмежений з метою захисту природних цінностей, які підлягають охороні. Такі природоохоронні території можуть бути еталонними для наукових досліджень та моніторингу.</p>	<p>Природні заповідники (частково) – природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.</p>	
<p>Категорія Ib: Природна територія – здебільшого великі незмінні або мало змінні території, які зберігають свій природний облік і притаманні їм процеси, без постійного або значного населення, котрі знаходяться під охороною і менеджментом з метою збереження їхнього природного стану.</p>	<p>Природні заповідники (частково)</p> <p>Біосферні заповідники (частково) – біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією</p>	

	антропогенних факторів.	
	Заповідні урочища (частково)	
Категорія II: Національний парк – великі природні або близькі до природних території, котрі охороняються з метою збереження великомасштабних екологічних процесів разом з комплексом видів та екосистем, характерних для цієї території, котрі, рівночасно, забезпечують основу для екологічно й культурно сумісного духовного, наукового, освітнього та рекреаційного використання відвідувачами.	Національні природні парки – національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.	
Категорія III: Природний пам'ятник або феномен – охоронні території, створені для збереження певних природних пам'яток, які можуть бути певним елементом рельєфу, скелею серед моря, підводною печерою, геологічним феноменом, як, наприклад, печера, або феноменом живої природи, як, наприклад, старовіковий ліс. Це, загалом, досить маленькі території й вони часто мають високу цінність для відвідувачів.	Пам'ятки природи – пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і культурне значення, з метою збереження їх у природному стані. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.	
Категорія IV: Територія для активного збереження типу оселища або природного виду – охоронні території, створені для збереження окремих видів або типів оселищ (середовищ їх існування) і менеджмент такої території визначається пріоритетом збереження	Заказники – заказниками оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. На території заказника обмежується або забороняється діяльність, що суперечить цілям і	

<p>об'єкта охорони задля якого вона створена. Багато природоохоронних територій IV категорії потребують зважених (обґрунтованих) активних втручань з метою забезпечення потреб окремих видів або для підтримання стану певного типу оселища, однак це не є обов'язковою умовою приналежності до цієї категорії.</p>	<p>завданням, передбаченим положенням про заказник. Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.</p> <p>Заповідні урочища (частково) – заповідними урочищами оголошуються лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників.</p>	
<p>Категорія V: Охоронний ландшафт (пейзаж)/морський пейзаж – охоронна територія, на якій взаємодія людини й природи впродовж певного часу зумовила формування території з особливими ознаками, що пов'язані з істотною екологічною, біотичною, культурною та видовищною цінністю і в межах якої збереження цілісності цієї взаємодії життєво важливе для збереження й підтримання цієї території та збереження її взаємопов'язаних природних</p>	<p>Регіональні ландшафтні парки – регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.</p> <p>Заповідні урочища (частково)</p>	

та інших цінностей.		
<p>Категорія VI: Охоронна територія зі сталим використанням природних ресурсів – охоронні території, котрі зберігають екосистеми й типи оселищ разом з пов'язаними з ними культурними цінностями й традиційними системами управління природними ресурсами. Вони є, здебільшого, великими, з більшістю території, що перебуває в природному стані. Головною метою такої території є підтримання такого балансу між сталим використанням природних ресурсів та екстенсивним неіндустріальним їх використанням, який був би сумісним зі збереженням природи.</p>	<p>Біосферні заповідники (частково)</p> <p>Національні природні парки (частково)</p> <p>Регіональні ландшафтні парки (частково)</p>	
	<p>Штучно створені об'єкти:</p>	<p>Природоохоронні території соціально-культурного призначення</p>
	<p>Ботанічні сади – ботанічні сади створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.</p>	
	<p>Дендрологічні парки – дендрологічні парки створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового,</p>	

	культурного, рекреаційного та іншого використання. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.	
	Зоологічні парки – зоологічні парки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.	
	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. Можуть мати місцеве або загальнодержавне значення.	
		Природоохоронні території спеціального призначення

Додаток 6А.

Приклад оцінки екосистемних послуг лісових екосистем Бахчисарайського району АР Крим

У проєкті ПРИК ПРООН в Криму в 2009-2010 рр. щодо розробки стратегій розвитку районів та проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) було досліджено ЕП лісових екосистем Бахчисарайського району АР Крим. В ході дослідження були оцінені послуги з поглинання вуглецю та виділення кисню, водорегулювання, підтримання біорізноманіття річок та залежності екологічного стану річок від рівня біорізноманіття. Вкриті лісовою рослинністю території району, що досліджувались, склали близько 58 000 га (ще 15 000 га лісових територій Кримського природного заповідника, що також розташовані у межах Бахчисарайського району, не досліджувались). Для розрахунку накопичення вуглецю було використано конверсійно-об'ємний метод. Згідно результатів дослідження, ліси Бахчисарайського району накопичують за рік 47 255,72 т вуглецю або 0,82 т/га, продукують більш 88 млн. куб. м (1530 куб.м. с 1 га) кисню у рік (або 125 752 т).

Була обрахована мінімальна вартість лісових екосистем (лісового капіталу). Для цього врахували вартість садіння лісу на досліджуваній території. Отримана сума дорівнювала близько 600 млн. грн. (або 5-10 тис. грн. на га у цінах 2009 року), яку і можна розглядати як приблизну мінімальну оцінку (без урахування витрат на догляд за зростаючим лісом після переведення до площі, вкритої лісовою рослинністю) підтримання біорізноманіття та інших послуг, що надаються лісом.

Кожний гектар лісових масивів, згідно узагальнених даних регулює (переводить поверхневий стік у внутрішньогрунтовий) річковий стік на 950-3200 куб. м. в рік; враховуючи всю площу лісових масивів, ліси району утворюють річковий стік в об'ємі 54,8–184,7 млн. куб. м на рік (для порівняння об'єм 5 водосховищ на ріках району складає 87,14 млн. куб. м). Річки району забезпечують потреби населення Ялти та частково Сімферополя у питній воді в розмірі 32 млн. куб. м. у рік; вартість цієї послуги дорівнює 8,4 млн. грн. (в розрахунках вартість 1 куб. м. води була оцінена в 0,26 грн.).

Для оцінки рівня біорізноманіття було використано індекс унікальності спільноти (Емельянов, 1999) та індекс рідкісних та ендемічних видів (індекс унікальності, модифікований Г.Прокоповим, одним з авторів дослідження). Використання цих індексів показали високі рівні унікальності та різноманіття бентосних спільнот у верхів'ях трьох річок району та відносно низькі рівні біорізноманіття в середній та нижній течії.

Для оцінки якості водного середовища автори обрали індекс Biological Monitoring Working Party (BMWP), який використовується в системі RIVPACS та Бельгійський біотичний індекс (Belgian Biotic Index) (BBI), який було розроблено як стандартний для індикації текучих вод Бельгії. Після розрахунків цих індексів та порівняння їх з індексами біорізноманіття (див. вище) результати показали високий рівень кореляції – високі рівні біорізноманіття збігаються з високою якістю водного середовища у верхів'ях. Це підтверджує що біорізноманіття відіграє значну роль у формуванні природного середовища річок.